

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra Pedagogiky

Diplomová práce

JAK RODIČE DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU UVAŽUJÍ
O VÝCHOVĚ?

Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman, Ph.D.
Autor práce: Lucie Repetná
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: 2.

2020

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

25. 4. 2020

Lucie Repetná

Velmi děkuji vedoucímu své diplomové práce PaedDr. Petru Baumanovi, Ph.D., za jeho podporu, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Rodina	8
1.1 Funkce rodiny	10
1.1.1 Reprodukční funkce.....	11
1.1.2 Výchovná funkce.....	11
1.1.3 Materiální (ekonomicko-zabezpečovací) funkce	12
1.1.4 Emocionální funkce.....	12
1.2 Druhy rodiny	13
1.2.1 Nukleární rodina.....	13
1.2.2 Neúplná rodina	13
1.2.3 Nevlastní rodina	13
1.2.4 Sekundární rodina.....	13
1.2.5 Rozšířená rodina.....	14
2 Rodičovství.....	15
2.1 Matka	18
2.2 Otec	18
2.3 Věk rodičů	19
2.3.1 Velmi mladí rodiče	20
2.3.2 Rodiče ve vyšším věku	20
3 Jak rodiče dětí předškolního věku uvažují o výchově?	22
3.1 Cíle a metodika výzkumu.....	22
3.2 Charakteristika výzkumného vzorku	24
3.3 Témata identifikovaná ve výpovědích respondentů	27
3.3.1 Důslednost.....	27
3.3.2 Vlastní přístup k výchově v konfrontaci s přístupem prarodičů	28
3.3.3 Věk rodičů jako faktor ve výchově.....	31
3.3.4 Zaměstnanost.....	33
3.3.5 Obtížnost a krása rodičovství	35
3.3.6 Absence rodičů při výchově.....	36
3.3.7 Výchovný přístup	37
3.3.8 Citová vazba.....	41
3.3.9 Škola	42
3.3.10 Ambice.....	43
3.3.11 Peníze.....	45
4 Výchova a výchovné působení.....	46
4.1 Pojem výchovy	46
4.2 Výchovné styly	52
4.3 Výchovné cíle	53

4.4	Výchovné prostředky	57
4.5	Složky výchovy	59
4.6	Faktory ovlivňující výchovné působení	62
4.6.1	Rozvod	62
4.6.2	Práce a rodina	66
	Závěr	68
	Seznam použitých zdrojů	71
	Seznam příloh	76
	Přílohy	77
	<i>Příloha I – Rozhovor: Ema</i>	<i>77</i>
	<i>Příloha II – Doplnující rozhovor: Ema</i>	<i>93</i>
	<i>Příloha III – Rozhovor: Jana</i>	<i>96</i>
	<i>Příloha IV – Rozhovor: Petra</i>	<i>102</i>
	<i>Příloha V – Rozhovor: Kamil</i>	<i>116</i>
	<i>Příloha VI – Rozhovor: Honza</i>	<i>124</i>
	Abstrakt	131
	Abstract	132

Úvod

„*Takový je příští věk, jak jsou vychováváni příští jeho občané.*“ Řekl kdysi Jan Ámos Komenský.¹ Výchova je důležitá nejen pro rodinu, ale také pro všechny další generace. Utváří naši osobnost, a tak ovlivňuje to, jaká populace zde v budoucnu bude.

Výchova dětí je dnes velice diskutované téma. Odborníci i široká veřejnost se střetávají v tom, jaké prostředky či postupy jsou pro výchovu nejefektivnější. K této problematice bylo dodnes vydáno velké množství publikací, což na některé rodiče může mít paradoxně znejišťující dopad a vést k pasivitě, protože „vlastně nikdo neví, jak děti vychovávat.“ Velké množství publikací sice dává rodiči širokou škálu možností vybrat si právě to, co se mu nejvíce líbí, ale také pro něj může působit zmatečně. Jedna kniha doporučuje to a druhá ono, v jednom článku se rodiče dočtou, že toto dělat mají, a jiný autor totéž zase naopak vyvrací. Žijeme ve světě přehlceném informacemi, nikdy v minulosti k nim člověk neměl tak snadný přístup, ale zároveň si myslím, že nikdy neměl tak rozporuplné mínění o tom, co je ve výchově dobré nebo důležité a co ne.

Téma je mi blízké ze dvou pohledů: když uvažuji sama o sobě jako o budoucí matce nebo jako o vychovatelce, absolventce studia vychovatelství. Z obou hledisek považuji za veliké plus dozvědět se o této problematice více a případně také v roli rodiče nebo v profesi vychovatele předcházet potencionálním chybám.

Diplomová práce nese název *Jak rodiče dětí předškolního věku uvažují o výchově?*, a tak se budu zabývat hlavně tématy rodina, rodičovství a výchova. První dvě kapitoly věnované tématu rodiny a rodičovství slouží jako rámcové uvedení do problematiky. Ve třetí kapitole pak představím vlastní kvalitativní výzkum, kde se pomocí otevřeného rozhovoru pokusím zjistit, jak o výchově uvažují rodiče dětí předškolního věku a jaké ve svých úvahách formulují výchovné cíle. V kapitole čtvrté se pak pokusím podstatná témata identifikovaná v rozhovorech s rodiči propojit s tím, jak o těchto tématech hovoří teoretická literatura věnovaná problematice výchovy a také se tato témata pokusím dále reflektovat.

¹ HANÁKOVÁ, A. *Jak zkvalitnit české školství? Kombinace české praxe s nápady ze zahraničí* [online].

K diplomové práci jsem hojně čerpala informace z knih českého psychologa Zdeňka Matějčka, který k dané problematice sepsal mnoho publikací. Jeho přínos v péči o děti vnímám jako velice cenný a jeho knihy mi přinesly mnoho zajímavých poznatků. V rámci kapitoly první, věnované problematice rodiny, mi byla nápomocna zejm. publikace *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly* od Dunovského (1999) a *Kapitoly z rodinné výchovy* od Střelce, Marádové, Marhounové a Řehulky (1992). Dalším významným autorem pro tuto práci je sociolog Ivo Možný, zejm. jeho díla *Sociologie rodiny* (1999) a *Rodina a společnost* (2008). Kapitola čtvrtá, zabývající se teoreticky výchovou, čerpá dále z knih *Psychologie pro učitele* od Čápa a Mareše (2007) a z Pelikánovi publikace *Výchova jako teoretický problém* (1995). Zmíněné publikace jsou sice staršího vydání, ale soudobými autory jsou jejich autoři hojně citováni, a tak jsem se rozhodla čerpat rovnou od nich. V práci se pak snažím doložit i aktuální informace k daným tématům.

1 Rodina

Rodina je nejstarší lidská společenská instituce, která vznikla nejen z přirozeného pohlavního pudu, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život. Základní podmínkou pro přežití dítěte je pečovat o něj a chránit jej v úzkém intimním společenství ženy a muže, popřípadě dalších blízkých lidí.²

Rodina prochází celou svou historií neustálými změnami co do své velikosti, významu i začlenění do společnosti.³ A tak se pohled na ni, především ten právnícký, v průběhu let mění. V důsledku změn v rodině je nyní daleko větší rozmanitost domácností a lidského uspořádání, které je čím dál méně dostatečně zachyceno konvenčními rodinnými modely.⁴

K výrazným změnám dochází hlavně od druhé poloviny 20. století, mění se demografické složení rodin, zejména aspekty jejich vzniku a zániku. Změnily se nejen představy o rodinném a partnerském životě, ale rovněž samotné rodinné chování. Významnou změnou je nárůst nesezdaných soužití, větší nestabilita svazků a vzrůstající počet narozených dětí mimo manželství.⁵ Mezi nejčastějšími „alternativními“ formami rodiny proto dnes najdeme nesezdané rodiny, „rekonstruované rodiny“⁶ nebo neúplné rodiny. Nově se do popředí debat o rodině dostává otázka homogenních párů.⁷

Pro pojem rodina najdeme v odborné literatuře mnoho definic. Interpretace významu tohoto pojmu se liší v závislosti na tom, z jakého vědeckého hlediska na něj nahlížíme. Ve *Výkladovém slovníku z pedagogiky*⁸ je definice rodiny popsána takto: „*Společně žijící malá skupina lidí spojená manželstvím (partnerstvím), pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské, manželské nebo partnerské vztahy. Společenský subsystém,*

² Srov. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*, str. 15.

³ Srov. DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 91.

⁴ Srov. GRAHAM, A. GRAHAM, C. *Families, households, and society*.

⁵ Srov. ŠUBRT, J. *Soudobá sociologie*, str. 11.

⁶ V této rodině má jeden nebo oba partneři děti z předešlého manželství nebo partnerství.

⁷ Srov. ŠUBRT, J. *Soudobá sociologie*, str. 11–12.

⁸ KOLÁŘ, Z. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*, str. 118.

který zabezpečuje primárně individuální a celospolečenské zájmy a potřeby, jehož základem je dyadický pár – muž a žena.“

Z psychologického hlediska je rodina vymežována jako: „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.*“⁹

V sociologii je rodina definovaná jako „*forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky rodiny jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd.*“¹⁰

Byť jsou definice v různých oborech formulovány odlišně, ve vymezení pojmu se shodují. Všechny tři disciplíny pohlíží na rodinu jako na skupinu lidí, zahrnující minimálně rodiče a děti, která je spojená manželskými, příbuzenskými a jinými vztahy. Odlišnost můžeme spatřit v definici od Koláře a spol., kde zaznívá, že základem tohoto společenského subsystému je pár muže a ženy. Tato interpretace tedy za rodinu nepovažuje např. homosexuální pár s dětmi.

Z právního hlediska rodina není definována, jelikož jako taková není z právního pohledu subjektem právních vztahů. Na členy rodiny je nahlíženo jako na samostatné subjekty.¹¹ Podstata rodinného práva není v právech rodiny, ale v právech jejich členů. Právní literatura v této souvislosti zmiňuje většinou § 40 všeobecného občanského zákoníku z roku 1811, kde je rodina definována takto: „*Rodinou se rozumějí rodičové se všemi svými potomky. Poměr mezi těmito osobami se nazývá příbuzenstvím, poměr však, který vzniká mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela, švagrovstvím.*“ V občanském zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) je rodina zmiňována pouze v souvislosti s manželstvím. Následně jsou zde probírána témata související s dětmi: určení rodičovství, opatrovnictví, práva a povinnosti rodičů a dětí aj. Odkazuje-li zákon na pojem rodina, je zde obvykle míněn tradiční model, tj. matka a otec v manželském vztahu a jejich biologické nebo legálně osvojené děti.

⁹ HARTL, P. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, str. 512.

¹⁰ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, str. 206.

¹¹ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*.

1.1 Funkce rodiny

Ve svém výzkumu jsem se s rodiči bavila o výchově, ale také například o materiálním zabezpečení rodiny. Proto jsem se rozhodla zařadit do své práce kapitolu funkce rodiny, pro porovnání, jak jsou funkce popisovány v odborné literatuře oproti tomu, jak o nich mluví rodiče v rozhovorech.

Rodina je nejdůležitějším prvkem společnosti, tudíž plnění rodinných funkcí se podstatně odráží na úrovni našeho státu. Tyto funkce se rozvíjí v závislosti na společenských, hospodářských a politických proměnách a změnách kulturních faktorů, jež ovlivňují místo rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř ní. Funkce rodiny můžeme vnímat jako úkoly, jež rodina uskutečňuje vůči svým příslušníkům, ale také ve vztahu ke společnosti. V průběhu dějin se mění. Některé již nejsou pro rodinu aktuální, a jiné naopak získaly větší význam.¹² „Škola převzala vzdělávání dětí a masmédiá zrušila monopol rodiny na jejich socializaci k respektovaným hodnotám a správnému životnímu stylu. Lékaři, nemocnice a síť sociálních zařízení převzaly od rodiny péči o nemocné, staré a postižené. Rodině zůstal konzum, zábava a citové bezpečí, z čehož jen v tom posledním je ještě nenahraditelná“¹³ I přes historické změny funkcí rodiny se stále jedná o společenskou instituci, kterou není možné plnohodnotně nahradit. Mezi základní funkce řadíme reprodukční, materiální, výchovnou a emocionální funkci.¹⁴

Vzhledem ke změnám v povaze rodiny a její zvyšující se nestabilitě dochází k ohrožení obstarávání potřeb členů rodiny a rodina často nedokáže tyto funkce plnit. Proto, aby mohly být adekvátně plněny, je žádoucí přítomnost všech rodinných členů. Vezmeme-li v potaz, že prioritním úkolem rodiny je péče o děti, je zde hlavně důležitá přítomnost obou rodičů. Jestliže není tento předpoklad plněn, dochází k rozpadu rodiny a narušení jejích funkcí.¹⁵

¹² Srov. ČERNÁ, P. *Rozvod, otcové a děti*, str. 19.

¹³ MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, str. 21.

¹⁴ Srov. VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie*, str. 304.

¹⁵ Srov. ČERNÁ, P. *Rodina, otcové a děti*, str. 20.

1.1.1 Reprodukční funkce

Jedná se o nejstarší funkci.¹⁶ Občas je nazývána také jako biologická nebo sexuální funkce. Tím je naznačován rozdíl mezi pohlavním stykem „pro radost“ a „pro reprodukci“. Jako hlavní podstatu existence rodiny vidí někteří sociologové právě naplňování sexuálního a rodičovského instinktu. Manželství bylo ještě v ne tak dávné době bráno za prostředí, kde je pohlavní styk společensky uznávaný a legitimní.¹⁷ Reprodukční funkce je ale momentálně velice diskutována, jelikož se hovoří o alternativních formách rodiny (homosexuální, nesezdané páry aj.). Reprodukce již kulturně není vázána na soužití dvou jedinců v manželství a díky možnostem reprodukční medicíny se ženy mohou rozhodnout počít dítě bez otce, pokud to příslušná legislativa dovolí.

V České republice je asistovaná reprodukce legálně dostupná pouze neplodným heterosexuálním manželům či partnerům.¹⁸ Avšak díky firmám, které spolupracují se zahraničními centry zaměřujícími se rovněž na umělé oplodnění, mají ženy v ČR také možnost otěhotnět bez mužského partnera.¹⁹ „Single“ ženy nebo v lesbickém páru mohou umělé oplodnění podstoupit například v Belgii, Španělsku, Velké Británii, Bulharsku, Dánsku nebo Finsku. V některých zemích je pak odlišně nahlíženo na singles a na lesby. V Rusku a Řecku mají například možnost umělého oplodnění jen svobodné ženy.²⁰

1.1.2 Výchovná funkce

Jednou z nejzákladnějších společenských povinností rodiny je funkce výchovná. Kvalita jejího plnění závisí na povaze a struktuře rodiny a na úrovni kulturního kapitálu v rodině.²¹ Dítě díky rodině získává základní orientaci ve svém okolí. Rodinné prostředí formuje jeho postoje k sobě samému, blízkému okolí a vůbec celému světu. Dítě si tak utváří hodnotovou orientaci, jež udává základ pro vytváření vlastního já a koncepci jeho života.²² Jde o ochranu a prosazování dětských práv, jež jsou sepsána v *Úmluvě o právech dítěte*.²³ Jedná se o nezastupitelnou a podle mnohých odborníků nejdůležitější funkci, ve které ale

¹⁶ Srov. KLABOUC, J. *Manželství a rodina v minulosti*.

¹⁷ Srov. STŘELEČ, S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*, str. 76.

¹⁸ Srov. § 6 zákona č. 373/2011 Sb.

¹⁹ Srov. *Oplodnění pro single ženy* [online].

²⁰ Srov. *Matkou jako single žena či lesba, díky umělému oplodnění* [online].

²¹ Srov. KOLÁŘ, Z. *Výkladový slovník z pedagogiky*, str. 118.

²² Srov. STŘELEČ, S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*, str. 74.

²³ Srov. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 93.

bohužel spousta rodin nefunguje tak, jak by měla. Sociální systém státu se proto snaží zasahovat do nefunkčních rodin, např. zajišťování lékařské prohlídky v mateřských školách.

1.1.3 Materiální (ekonomicko-zabezpečovací) funkce

Nevztahuje se pouze na dítě, ale na všechny členy rodiny. V minulosti byla velice důležitá její výrobní složka, dnes je ale rodina spíše spotřební jednotkou, jež se neobejde bez výrobní činnosti společnosti. Rodina má i přesto některé prvky výroby, za které můžeme považovat zvláště vnitřní činnosti rodiny, které tvoří její hmotné zabezpečení (nutné domácí činnosti, jako je např. úklid, příprava stravy apod.). Funkce zabezpečovací se netýká jen materiální sféry, ale také sociální, duševní a duchovní. V širším pojetí, pokud rodina plní svoji zabezpečovací funkci, poskytuje životní jistoty svým členům.²⁴

Tuto funkci nejvíce ovlivňuje společnost, která do rodiny intervenuje v materiální rovině. Což často vede k degradaci rodiny, jelikož ta spoléhá na to, že se o ni stát postará. Dříve si členové rodiny zajišťovali přežití vzájemně, díky čemuž byly rodiny soudržnější. Také byla tato funkce významnější, jelikož nefungovaly systémy sociální podpory.

1.1.4 Emocionální funkce

Rodina je emocionální území, které přináší pocity uvolnění, nic se zde nepředstírá, funguje v ní „odpuštění bez odčinění“.²⁵ Členové rodiny povětšinou přijímají druhého takového, jaký je. V této sféře je rodina opět nezastupitelná a jedinečná. Tato oblast je nejvíce zraňující, je-li rodina nefunkční. V této funkci jde o uspokojování citových potřeb, vědomí jistoty, zázemí a o vzájemnou podporu a pomoc mezi členy.²⁶ Je stejně významná pro děti i dospělé, jen v různé podobě.²⁷

Plní-li rodina všechny své základní funkce, pak ji označujeme jako funkční. Není-li plněna jedna nebo více funkcí, ale život rodiny není nijak zvláště ohrožen, jedná se o rodinu afunkční. O dysfunkční rodině hovoříme tehdy, dochází-li k jejímu rozkladu a je narušen socializační vývoj dětí.²⁸

²⁴ Srov. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 92.

²⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, str. 11.

²⁶ Srov. MALINA, J. *Antropologický slovník, aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk*, str. 196; BURIÁNEK, J. *Sociologie: pro střední školy a vyšší odborné školy*, str. 102.

²⁷ Srov. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 93.

²⁸ Srov. KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*, str. 79.

1.2 Druhy rodiny

S některými respondenty jsem během rozhovorů narazila na téma nevlastní nebo neúplné rodiny. Pro lepší porozumění jsem se rozhodla zde tyto pojmy objasnit, jak jsou chápány v literatuře. Jelikož to, z jaké rodiny jedinec pochází, může pak ovlivnit jeho chápání výchovy.

1.2.1 Nukleární rodina

Též nazývána jako primární nebo základní. Mluvíme-li o rodině v tomto smyslu, máme na mysli, že její jádro tvoří málo lidí. Jde o partnerskou nebo manželskou dvojici pečující o své děti. To zároveň znamená, že jde o rodinu dvougenerační, jež je tvořena generací rodičů a generací potomků. Vztahová intimita zde souvisí s velikostí rodiny. Z velké tradiční rodiny se stala malá centralizovaná skupina s vlastní intimní zónou.²⁹

1.2.2 Neúplná rodina

V takové rodině se o výchovu dětí stará pouze jeden z rodičů. Vzniká rozvodem manželů, smrtí jednoho či obou rodičů nebo jí tvoří svobodná matka s dítětem, která neuvedla jméno otce do rodného listu. Neúplná rodina je definována na základě pojetí úplnosti rodiny v dané společnosti.³⁰

1.2.3 Nevlastní rodina

Minimálně jeden z partnerů má v rodině dítě z předešlého partnerství. Dítě nebo děti z tohoto vztahu s ním žijí ve stejné domácnosti společně s novým partnerem.³¹

1.2.4 Sekundární rodina

Též označována jako prokreační, je rodina, kterou zakládá člověk v dospělém věku zpravidla uzavřením manželského svazku, v němž se mu narodily děti.³²

²⁹ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, str. 25.

³⁰ Srov. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, str. 206–207.

³¹ Srov. KOLÁŘ, Z. *Výkladový slovník z pedagogiky*, str. 207.

³² Srov. tamtéž.

1.2.5 Rozšířená rodina

Tato rodina zahrnuje i příbuzenstvo z obou stran rodičů, kde všichni sdílí společnou domácnost nebo alespoň žijí velmi blízko. Od nukleární rodiny se liší tím, že zde žije více generací dohromady.³³

V rozhovorech se sice rozšířená rodina neobjevila, ale pro další výzkum se domnívám, že by bylo zajímavé vybrat zástupce i právě z této skupiny. Prarodiče totiž v některých případech mají velkou roli při výchově dětí, jelikož pracovní vytížení rodiče nemohou vždy plnit své rodičovské závazky v plné míře. To, že by prarodiče měli veliký vliv na výchovu dětí, se u vybraných respondentů neukázalo, ale i tak si ve výzkumu můžeme všimnout role prarodičů, a to jako finančních podporovatelů rodičů.³⁴

³³ Srov. tamtéž.

³⁴ Srov. JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*, str. 116.

2 Rodičovství

Epochální význam pro lidskou společnost byl zaznamenán v důsledku vynálezu antikoncepce. Žena má možnost rozhodnout se, zdali dítě bude mít a kdy.³⁵ Za svůj život si každý vyslechneme mnoho pádných důvodů, proč se stát rodičem. Zároveň se také můžeme setkat s důvody, proč se jím naopak nestát. Biddulph ve své knize *Mužství* uvádí myšlenku, že stane-li se člověk rodičem, zajisté získá soucit se svými vlastními rodiči.³⁶

„Nejvýznamnějším přechodem v rodinném cyklu je přechod k rodičovství.“³⁷ Alice Rossiová³⁸ uvádí čtyři aspekty přechodu k rodičovství:

1. Přechod na rodičovství je vázán silným kulturním tlakem, který je soustředěný zvláště na ženy. Právě ty jsou totiž historicky spojeny s mateřstvím. Ženy jsou pod kulturním tlakem v momentě, kdy se rozhodují o umělém přerušení těhotenství nebo pokud děti vůbec nemají. V takovém případě se většinou v okolí ženy objevuje řada otázek ohledně její bezdětnosti – Proč nemá děti? Nechce je? Nemůže je mít? apod.
2. K přechodu mnohdy dochází mimovolně, dítě může být zplozeno neplánovaně.
3. Přechod k mateřství je nerevokovatelný. Člověk v důsledku rychlých sociálních změn, jež nastaly v posledním století, ztrácí podporu v tradici. Mnohem více musí svá rozhodnutí činit sám, a to i za předpokladu, že si není jistý, jaké bude mít jeho volba následky. Lidé jsou nuceni riskovat a často volit formou pokus – omyl. Tento ucelený systém jde vcelku snadno, proto evokuje pocit, že všechna rozhodnutí se dají vrátit a zkusit znovu. Možnost dalších pokusů proto začali lidé moderní doby brát jako něco přirozeného. U zplození dítěte to tak ale není. Tato proměna je jednosměrná – dítě nelze vzít zpět či nahradit jiným.
4. Přechod k rodičovství je zlomový. Na rozdíl od jiných životních přechodů rodičovství nemá pozvolný průběh. Matka je sice na rodičovství během těhotenství připravována fyziologicky, ne však sociálně.

³⁵ Srov. MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, str. 124.

³⁶ Srov. BIDDULPH, S. *Mužství*, str. 44.

³⁷ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, str. 126.

³⁸ Cit. podle MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*, str. 126–131.

Rodičovství je hluboký a intimní vztah, jenž ve většině případů trvá po celý život. Pohled na mateřství a otcovství se v průběhu let měnil. Otec měl, a ve většině případů má i do dnes, za úkol zabezpečit rodině obživu. Na matce pak byla starost o domácnost. Takovéto tradiční rozdělení rolí je ale spíše typické pro generaci X.³⁹ Zároveň matka zůstávala doma, jelikož muž byl schopen rodinu zaopatřit sám, což se stává v dnešní době jen zřídka (je třeba, aby oba finančně přispívali na chod domácnosti a zaopatření dětí).

Od výše uvedeného klasického modelu se společnost v dnešní době začíná pomalu odklánět. Generace Y⁴⁰ se již nesoustředí jen na budování své profesní kariéry, ale zároveň má touhu věnovat se rodině a svým koníčkům. Rovněž je pro ni typické sladování pracovního a rodinného života, a to u obou rodičů.⁴¹ V dnešní době je kladen důraz na svobodnou seberealizaci člověka a jsou mnohem více prosazovány individuální hodnoty. Proto se mnohem více dostává do popředí pocit povinnosti vůči dětem. Moderní společnost spíše prosazovala povinnosti dětí vůči rodičům, dnes ale dochází k obratu a více zdůrazňovány jsou dnes povinnosti rodičů k dětem. Jelikož se vynořují výtky, že někteří rodiče předávají svou zodpovědnost na učitele, nechávají dětem přehnanou volnost při sledování televize, nedokáží si vynutit úctu aj. Proto se dnes spíše než o zkažených dětech, mluví o špatných rodičích.⁴²

Jak jsem již naznačila, dnes je k zabezpečení rodiny ve většině případů nutné, aby do společného rozpočtu přispíval nejen muž, ale také žena. Jedná se tedy o model dvou-příjmové rodiny. Vstup žen do ekonomických aktivit však nezměnila dělbu povinností mezi partnery v rodině, a tak žena je nucena zvládat jak svou finančně ohodnocenou práci, tak i zodpovědnost za péči o rodinu a domácnost.⁴³

Rodičovství na jedné straně reprezentuje psychosociální obohacení, ale může být a zpravidla také je i zdrojem zátěže.⁴⁴ Pro partnery rodičovství znamená nové zážitky a podněcuje dospělého k osobnímu rozvoji. Též jsou s ním ale spojeny starosti, nároky, změna osobního režimu rodiče a nutnost změny jeho zájmů. Je rovněž považováno za

³⁹ Generace rodičů narozených od šedesátých do osmdesátých let minulého století.

⁴⁰ Generace rodičů narozená mezi osmdesátými a devadesátými lety 20. století.

⁴¹ Srov. RYDVALOVÁ, R.; JUNOVÁ, B. *Jak sladit práci a rodinu: --a nezapomenout na sebe*, str. 15–16.

⁴² Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*, str. 101.

⁴³ Srov. KLÍMOVÁ CHALOUPKOVÁ, J.; ŠALAMOUNOVÁ, P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*, str. 30.

⁴⁴ Srov. VÁGNEROVÁ M., *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*.

nejdůležitější přechod nejen v rodině, ale také v celém našem životě.⁴⁵ U rodičovství je totiž důležité psychicky přijmout nejen dítě, ale i sebe jako rodiče.⁴⁶

V dnešní době daleko více lidé přemýšlí, zda jsou vhodnými kandidáty pro rodičovství. Vzhledem k prezentovaným představám ideálního rodičovství mají pocit, že nebudou dobrými rodiči.⁴⁷ Rovněž jsou ovlivňováni psychologickými a sociálními tlaky, např. již zmíněným očekáváním společnosti, že se dospělý člověk má stát rodičem (i když negativní stereotyp, že žena, která se rozhodne nestát matkou, je sobecká či citově nestabilní, se již spíše vytrácí).⁴⁸ Dále je to tlak na skloubení pracovní a rodičovské kariéry. Profesně úspěšné matky mohou mít obavu, že mateřství bude mít negativní vliv na jejich pracovní kariéru. Negativní dopady vznikající přerušením či omezením zaměstnání (např. pomalý kariérní růst) z důvodu péče o děti se ale například evropské státy a Evropská unie snaží mírnit antidiskriminačními opatřeními, která mají právě těmto negativním dopadům, jež vznikají z pracovního omezení, zabránit nebo je alespoň omezit. Pomáhají například rodičům po mateřské či rodičovské dovolené se znovu zapojit v oblasti trhu práce, pomáhají s rekvalifikací, vzděláváním a snaží se je motivovat.⁴⁹ Dalším důvodem, proč rodiče přemýšlí, zda se stát či nestát rodičem, může být nejistota jejich partnerského vztahu či ekonomická nejistota.

Matka a otec mají v životě dítěte nezastupitelnou roli. Absence jednoho bývá pro dítě a jeho vývoj problematická. Ve společných aktivitách dávají rodiče dítěti model chování ženy a muže. Dítě by v ideálním případě mělo s matkou i otcem trávit stejně dlouhý čas, aby mohlo vnímat jeden i druhý pohlavní pól.⁵⁰ Přestože genderové rozdíly se začínají z dnešní společnosti vytrácet a role matky a otce si začínají být podobnější, stále zde panují nějaké představy a rozdíly v těchto rolích.⁵¹

⁴⁵ Srov. MOŽNÝ I., *Rodina a společnost*.

⁴⁶ Srov. SVETLÍKOVÁ, J. a kol. *Psychoedukácia I*, str. 84.

⁴⁷ Srov. GILLERNOVÁ, I, KEBZA, V. RYMEŠ, M. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*, str. 105.

⁴⁸ Srov. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*, str. 155.

⁴⁹ Srov. VALENTOVÁ, M. *Přerušení účasti na trhu práce z důvodu péče o děti a subjektivní vnímání jejich důsledků* [online].

⁵⁰ Srov. GILLERNOVÁ, I, KEBZA, V. RYMEŠ, M. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*, str. 114–120.

⁵¹ Srov. DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*, str. 24

2.1 Matka

Jak jsem již zmiňovala, společenský vztah dítě – rodič je klíčový pro všechny děti. V nejranějším období je ale hlavně důležitý vztah matky s dítětem.⁵² Ten je utvářen již během těhotenství, má mnoho forem a jeho kvalita má dlouhotrvající vliv na příznivé životní podmínky dítěte.⁵³ Je také prokázáno, že dobré vztahy s matkou vedou děti k vyšším vzdělávacím výsledkům.⁵⁴

Matka je již od nepaměti vnímána jako osoba, která zajišťuje chod domácnosti a má na starosti péči o potomky. Tato její role se však v posledních staletích transformovala do „dvojrole“. Žena chodí do zaměstnání, stará se o domácnost a vychovává děti, díky čemuž hovoříme o přetížení dnešních žen.⁵⁵ S dětmi tráví mnohem více času, a tak s nimi i více komunikuje než otec. V předškolním věku dítěte matka zastává pečující a ochraňující roli a dodává dítěti pocit bezpečí a jistoty. Toto období se vyznačuje pozvolným odpoutáváním od těsného vztahu matky s dítětem.⁵⁶

2.2 Otec

Stejně jako role matky i role otce prochází v průběhu dějin značnými změnami. V předškolním věku dítěte otec zaujímá vedlejší, doplňkovou roli. Výchovu potomků nechává otec většinou na matce, jelikož on zaopatřuje rodinu po finanční stránce. Protože s ním děti netráví tolik času jako s matkou, vnímají čas strávený s ním jako vzácnější.⁵⁷ Přestože rodina prochází změnami, v rodinách přetrvává spíše tradiční model, kdy muž tráví více času v zaměstnání a žena stráví více času staráním se o děti a domácnost.⁵⁸ Role otce ale jinak v současnosti není nijak jasně vymezená, je závislá například na tom, jak se otec

⁵² Srov. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 41.

⁵³ Srov. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 68.

⁵⁴ Srov. SIMPKINS, S. D. et al. *Mother – Child Relationship as a Moderator of the Relation Between Family Educational Involvement and Child Achievement*, str. 41.

⁵⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, str. 41.

⁵⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*, str. 227.

⁵⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*, str. 228.

⁵⁸ Srov. *Jak Češi tráví čas? Volný čas hlavně u televize, přetrvává tradiční rozdělení rolí muže a ženy* [online].

k dítěti chová nebo do jaké míry se angažuje v jeho výchově. Spíše tedy závisí na sociálních, aktuálních nebo osobních faktorech.⁵⁹

Ve své práci dále zmiňuji důležitost otce ve vývoji syna, ale rovněž pro dceru je jeho postava velice důležitá. Ernestie Brownová například upozorňuje, že bez vřelého jednání a podpory od svého otce se může stát, že z dívky vyroste agresivní či citově izolovaná žena.⁶⁰ Leman se dokonce domnívá, že vztah s rodičem opačného pohlaví je pro dítě nejvíce důležitý.⁶¹ Rovněž může postava otec také pomoci dítěti v raném dětství vzdorovat absolutní závislosti na matce.⁶²

Zabýváme-li se výchovou rodičů, otázka otcovství a mateřství je zde velice důležité téma. Jak již bylo řečeno, role matky i otce je nezastupitelná a přítomnost obou je pro zdraví rozvoj dítěte stěžejní. Ve svém výzkumu jsem se snažila oslovit zástupce obou pohlaví, jelikož jejich pohled na výchovu se může, vzhledem k rozdílnosti jejich rolí, lišit. Rozdíl mateřství a otcovství byl ve výzkumu (až na jednu výjimku) patrný, a to v tom smyslu, že ženy spíše vychovávají a starají se o domácnost, muži finančně zabezpečují rodinu a sami sebe prezentují spíše jako kamaráda než jako vychovatele.

2.3 Věk rodičů

Kdy je ten „správný“ čas stát se rodičem, je otázka, kterou se zabývá mnoho párů, kteří stojí před rozhodnutím založit rodinu, ale také se jí zabývá mnoho odborníků z různých vědních oblastí. Průměrný věk žen při narození prvního dítěte se v ČR za posledních třicet let zvýšil téměř o šest let. V posledních letech se však již zvyšuje pouze nepatrně.⁶³ Přitom jsou však také podstatné regionální rozdíly: např. v Praze byl v roce 2017 průměrný věk ženy při narození prvního dítěte 31,1 roku, ačkoli celorepublikový průměr činil 28,9 roku.⁶⁴

⁵⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*, str. 228.

⁶⁰ Cit. podle LEMAN, K. *Na otci záleží*, str. 9.

⁶¹ Srov. LEMAN, K. *Na otci záleží*, str. 11.

⁶² Srov. KAST, V. *Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě*, str. 14.

⁶³ Srov. Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950–2018. *Český statistický úřad* [online].

⁶⁴ Srov. FRELICH, J. *Průměrný věk matek se zvyšuje ve všech krajích*, s. 34–35.

2.3.1 Velmi mladí rodiče

Termínem „velmi mladí rodiče“ označujeme rodiče, jimž se narodí dítě v mladistvém věku, tedy před dokončeným osmnáctým rokem. Mezi velmi mladými rodiči a tzv. normálním rodičovstvím je velmi malý časový mezník, ať už z demografického či psychologického pohledu. Drtivá většina manželství lidí do osmnácti let je uzavíráno z důvodu očekávání potomka. Většinou se jedná o nechtěná, neplánovaná těhotenství. Mladí rodiče jsou v tomto věku stále ve stádiu dospívání, a tak jejich psychické charakteristiky jsou mnohdy špatně slučitelné s rodičovstvím. Nedospělost a rodičovská nezralost jedinců vede zpravidla také k neporozumění mezi partnery. Rodiče jsou vtaženi do jiné reality. Po prvotním těšení se na dítě a oslavách s kamarády zažívají problémy, které si před narozením dítěte neuměli dostatečně představit. U velmi mladých rodičů nesmíme opomíjet funkci prarodičů, kteří podporují rodiče nejen psychicky, ale zpravidla také materiálně. Mnoho mladých rodičů je materiálně závislých na prarodičích.⁶⁵

2.3.2 Rodiče ve vyšším věku

Za rodiče „ve vyšším věku“ jsou zpravidla označovány matky ve věku třicet pět let a výše nebo otcové ve věku čtyřicet pět let a výše. U matek se často jedná o riziková těhotenství, děti při narození mívají obvykle hmotnost buď výrazně nízkou, nebo naopak vysokou.⁶⁶ Tato skupina rodičů se častěji informuje o rodičovství, dávají důraz na vědu a odbornost. Často sami sebe označují jako viníky problémů dětí. Jak u rodičů velice mladých, tak u výrazně starších se objevují problémy v psychickém vývoji dítěte.⁶⁷ Důvodem pokročilého věku rodičovství je například upřednostňování pracovní kariéry, zábavy nebo nenalezení vhodného partnera dříve. U žen v tomto věku se často objevují pocity úzkosti, jelikož si jsou svého věku vědomy, zvláště pokud se jim nedaří otěhotnět.

Nejčastějšími výchovnými krajnostmi u rodičů vyššího věku jsou:

- zvýšená úzkost, zvýšená pozornost vůči potenciálnímu nebezpečí, které by mohlo ohrožit dítě;
- menší jistota v zacházení s dítětem;

⁶⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*, str. 119–127.

⁶⁶ Srov. tamtéž, str. 128–132.

⁶⁷ Srov. tamtéž.

- přehánění obav z nemoci dítěte, přílišná preventivní opatření, která často paradoxně vedou ke zchoulostivění a vyšší nemocnosti dítěte;
- omezování dítěte ve strachu, aby si neublížilo;
- přehnaná péče o zdravý životní styl (obavy z nezdravého jídla, nedostatku pohybu na čerstvém vzduchu);
- přehnané vzdělávací ambice, nucení do nadměrného učení, přesycování dítěte kognitivními podněty.⁶⁸

V mém výzkumu se objevuje nejvíce respondentů ve věku okolo čtyřiceti let, což si myslím, že výzkum dosti ovlivnilo. Povětšinou již mají více než jedno dítě, mají více zkušeností, a tak lze u nich dosáhnout hlubší reflexe než u mladších rodičů, kteří jsou teprve na začátku své životní dráhy. Bohužel se mi nepodařilo získat do výzkumu zástupce rodičů středního věku, což by možná výsledky výzkumu rovněž posunulo trochu jiným směrem. Můžeme si ale povšimnout porovnání, jak o výchově smýšlí 25letý respondent oproti starším respondentům. Byť rozhovor s ním měl pro mne zcela jinou atmosféru než s ostatními rodiči (což samozřejmě může být způsobené jeho osobností nebo tím, že jsme oba ve stejném věku), jeho úvahy nad výchovou se příliš neliší od starších respondentů.

Kapitolu týkající se věku rodičů jsem se ale rozhodla zařadit spíše z toho důvodu, že stejný rodič vnímá výchovu dětí jinak ve svých dvaceti letech a jinak ve svých čtyřiceti letech. Proto věk vnímám jako důležitý faktor v uvažování o výchově.

⁶⁸ MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*, str. 128–132.

3 Jak rodiče dětí předškolního věku uvažují o výchově?

V této kapitole představím výsledky vlastního výzkumného šetření, kde jsem hledala odpověď na základní otázku této diplomové práce, jak rodiče dětí předškolního věku uvažují o výchově.

3.1 Cíle a metodika výzkumu

Výzkumné šetření, které je součástí této diplomové práce, se zaměřuje na to, jak rodiče dětí předškolního věku uvažují o výchově. Pro mne jako studenta vychovatelství je výchova velice klíčové téma. Na tento pojem jsem díky studiu mohla pohlížet z mnoha různých úhlů v oblasti teorie. Proto mne zajímalo, jak je tomu právě v praxi a v myšlení rodičů jako těch, kteří se výchovou zabývají především. Díky školním praxím a brigádám spojených s hlídáním dětí také nad výchovou často přemýšlím. Za ta léta jsem si uvědomila, jak moc velký vliv jako vychovatel mám a rovněž jaký ho mají děti na mne.

Dá se říci, že každé dítě, se kterým jsem přišla do kontaktu, nějak zformulovalo, ovlivnilo můj pohled na výchovu. Dalším významným faktorem v tomto ohledu je výchova mých rodičů. Mé matce bylo 25 let a otci 24 let, když přivedli na svět mého o tři roky staršího bratra, což bylo vzhledem k tehdejší době spíše později. V naší rodině byla daná pravidla, jež se musela dodržovat, a výchova dle mého mínění probíhala formou trestů a odměn. Také byl kladen důraz na vzdělání a zabezpečení sebe sama. Díky těmto faktorům nejspíše vnímám svůj momentální věk (25 let) v této době jako brzký k založení rodiny. Děti bych ráda, až když budu sama zaopatřená a budu vědět, že se o ně budu moci postarat po všech stránkách.

Dále zmíním, že manželství mých rodičů se před čtyřmi lety (po pětadvaceti letech trvání) rozpadlo. Popis své osoby uvádím proto, že ve výzkumu používám metodu fenomenologického rozhovoru, jde o otevřený nestrukturovaný rozhovor, a tak volba otázek závisí čistě na mně a situaci, ve které se rozhovor vyvíjel. Je zcela možné, že pokud by

rozhovor vedl někdo jiný, jeho výsledky by se mohly lišit. Stejně tak považuji za důležité tyto okolnosti zmínit, aby také popis výsledků mého výzkumu byl pro čtenáře transparentnější. Jak uvádí Smith,⁶⁹ výzkumník „*prozkoumává zkušenost konkrétního člověka z jeho perspektivy a zároveň si uvědomuje, že v tomto porozumění hraje ústřední roli také výzkumníkova zkušenost a jeho pohled na svět, stejně jako interakce mezi ním a participantem.*“

Pro svou diplomovou práci jsem se rozhodla použít metodu kvalitativního výzkumu, řešenou formou fenomenologických rozhovorů. Tuto metodu jsem si zvolila především proto, že dává respondentům dostatečně široký prostor vyjádřit svůj názor. Díky fenomenologickému rozhovoru je možné získat podrobnější zkušenosti respondenta, nechat výchovu jako poměrně těžko zachytitelný a problematicky definovatelný fenomén ve výpovědích respondentů volně vyjevit. Také díky metodě rozhovoru mohu získat reflexi daného tématu od dotazovaných, což vidím jako velice přínosné zvláště s ohledem na to, že nechci témata rozhovoru respondentům nastolovat (k tomu by mohlo dojít při použití metody dotazování nebo při použití strukturovaného rozhovoru), aby se otevřeněji mohlo ukázat, jak vlastně respondenti o výchově přemýšlejí, jaká témata sami považují za důležitá. Zvláště mne zajímalo téma cílů výchovy, ale nechtěla jsem toto téma respondentům „vnutit“, jelikož je také možné, že kategorii cílů uvažuje spíše teorie výchovy a vzdělávání, o kterou se opírá profesní příprava učitelů a vychovatelů, ale výchovná praxe rodičů se od této kategorie odvíjet nemusí.

Rozhovory byly vedeny při osobních schůzkách od 25. října do 12. února a se souhlasem respondentů byl pořízen jejich audiozáznam. Přepisy těchto rozhovorů jsou k dispozici v přílohách této diplomové práce. Přepisy rozhovorů jsem následně pročítala, neprováděla jsem kódování nebo kategorizaci, které jsou obvyklé např. při použití metody zakotvené teorie, umožňují analytičtější přístup, ale text více „rozbíjejí“. Nepostupovala jsem tedy podrobně analyticky, spíše jsem výpovědi opakovaně četla a zatrhávala jsem si v nich úryvky výpovědí a témata, která se objevila ve větších celcích a jevila se mi vzhledem k položené výzkumné otázce jako významná.⁷⁰

Opakovaně jsem se k rozhovorům vracela a na základě toho jsem, kde to bylo možné, se také ještě dodatečně doptávala (viz příloha 2, kde je uveden doplňující rozhovor s Emou). Rozhovory jsem si nejen četla, ale také znovu přehrávala zvukovou nahrávku

⁶⁹ Cit. podle KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, J.; ČERMÁK, I. *Interpretativní fenomenologická analýza*, s. 10.

⁷⁰ Srov. ŘIHÁČEK, T.; ČERMÁK, I.; HYTYCH, R. a kol. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*.

(jelikož některý proběhy již v říjnu), abych si připomněla atmosféru rozhovoru a mohla lépe reflektovat odpovědi respondentů (zvýraznění některých slov, pomlky aj.). Postupovala jsem analogicky ke krokům, které zmiňují Koutná Kostínková a Čermák:⁷¹ reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem výzkumu; čtení a opakované čtení; počáteční poznámky a komentáře; rozvíjení vznikajících témat; hledání souvislostí mezi tématy napříč výpověďmi jednotlivých respondentů.

3.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Pro tento výzkum jsem si za cílovou skupinu vybrala rodiče, jejichž děti se momentálně nachází v předškolním věku, tj. ve věkovém rozmezí 4–6 let. Tuto věkovou kategorii jsem si zvolila proto, že ji považuji ve vývoji dítěte za velice důležitou, a tak mne zajímalo, jak o výchově uvažují a jaké výchovné cíle si stanovují rodiče s dětmi právě v tomto věku. Dítě v tomto věku vstupuje do společnosti svých vrstevníků a dochází u něj k formování mnohých společensky významných postojů.⁷²

V přístupu, který jsem zvolila, je podstatnou zásadou výběru respondentů homogenita vzorku a to, aby respondenti dobře reprezentovali daný fenomén, resp. zkoumané téma.⁷³ Respondenty jsem se snažila hledat ve svém blízkém okolí, jelikož pro někoho toto téma může být citlivé. Také si myslím, že pro mne i dotazované je známé prostředí vhodnější k navození přirozené atmosféry, která vede k větší otevřenosti respondenta. I přes tuto preferenci jsem nakonec z důvodu nedostatku rodičů mezi mými známými uskutečnila také rozhovory s respondenty, se kterými mne pomohl zkontaktovat někdo další a se kterými jsem se viděla poprvé až při rozhovoru. Výběr místa rozhovorů jsem se snažila nechávat plně na respondentech. Jejich uvedená jména jsou zcela fiktivní.

Respondent č. 1 - Ema

Emě je čtyřicet tři let a má dva syny (21 let a 26 let) z předešlého manželství. Z nynějšího manželství má šestiletou dceru. S prvním manželem se rozešla kvůli častým hádkám, alkoholismu a gamblerství. S nynějším manželem žije v malém městě, v domě, společně

⁷¹ Srov. KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, J.; ČERMÁK, I. *Interpretativní fenomenologická analýza*, s. 16–22.

⁷² DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 86.

⁷³ Srov. KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, J.; ČERMÁK, I. *Interpretativní fenomenologická analýza*, s. 13.

s dcerou a mladším synem. Je vyučená prodavačka, po rozchodu s prvním manželem musela sebe i syny zaopatřit, a tak měla naráz až tři zaměstnání. Nyní pracuje jako dělnice ve velké továrně a přivydělává si pečením dortů a zákusků. Je nejmladší ze tří sourozenců, její rodiče se rozvedli, když jí byl jeden rok a od té doby s otcem neudrhuje kontakt. Vychovávala ji pouze matka, která před dvanácti lety zemřela.

Ema bydlí v malém městě s manželem, dcerou a mladším synem. Starší syn u nich má stále svůj pokoj a trvalé bydliště, ale dojíždí za nimi asi jednou nebo dvakrát do měsíce. V jejich domě bývá, díky velké rodině, rušno, a tak rozhovor proběhl v jejich kotelně (sama si místo vybrala), kde měla možnost si i zakouřit cigaretu, což si myslím, že jí také pomohlo k uvolnění. Rozhovor s Emou vnímám asi jako nejemotivnější, z respondentů k ní mám asi nejbližší vztah, a i proto si myslím, že byla ve svých výpovědích velice otevřená. Když vyprávěla o svém nejstarším synovi, měla slzy v očích, ale v rozhovoru i tak chtěla pokračovat. Naše druhá schůzka proběhla v pokojíku její dcerky a myslím, že již měla mnohem odlehčenější, pozitivnější nádech. Což se ale domnívám bylo způsobeno povrchnějšími tématy, nad kterými jsme vedly rozhovor.

Respondent č. 2 - Jana

Janě letos bude čtyřicet. Když jí byly dva roky, její rodiče se rozešli, se svým biologickým otcem se od té doby neviděla. Po šesti letech, když jí bylo osm, si její matka našla jiného partnera, se kterým žije dodnes. Janu často hlídaly tety, strýcové nebo později otčím, jelikož její matka byla jako zdravotnice často pracovně vytížená. Cestu si k sobě s matkou našly až nedávno. Z předešlého manželství, které se rozpadlo před dvěma lety, má Jana dvě dcery (6 a 9 let). Bývalý manžel si bere děti jednou za čtrnáct dní na víkend. První dceru plánovala mít o dva roky dříve, ale kvůli zdravotním problémům nemohla. Jana pracuje jako úřednice na městském úřadu, svou pracovní dobu uzpůsobila tak, aby se co nejvíce mohla věnovat dcerám.

Jana bydlí se svými dcerami v menším městě, v panelovém bytu. Holčičky sdílejí společně svůj pokoj a Jana má ložnici pro sebe. Rozhovor jsme spolu vedly v jejich obývacím pokoji v době, kdy již její dcery spaly. Debata tedy probíhala ve ztlumené atmosféře, ale myslím, že Janu to nijak neovlivnilo, spíše se cítila dobře, protože byla v pro ni obvyklém místě.

Respondent č. 3 - Petra

Petře je třicet devět. Pracuje jako zdravotní sestra v psychiatrické léčebně zaměřené na léčbu závislostí. Má dvě děti, starší dceři je jedenáct let a synovi čtyři a půl. Je nejmladší ze tří sester, její rodiče stále žijí společně a Petra se s nimi sice vídá, ale silný emocionální vztah k nim nemá. Ze zdravotních důvodů měla děti později, než plánovala.

S manželem a dětmi žijí v rodinném domku na vesnici. Petra pro rozhovor vybrala kavárnu ve městě, kde měla pak další zařizování. Jelikož se jednalo o dopolední hodinu, byla kavárna prázdná. Petra je vcelku upovídaná, a tak si myslím, že hudba z rádia, která se kavárnou rozléhala, pro ni rušivým elementem nebyla, i když pro mne zprvu po absolvování dvou „domácích“ rozhovorů ano. Rovněž pro mne byl rozhovor nový v tom, že Petru jsem skoro neznala. Rozhovor se ale po chvíli plynule rozběhl a ani jeden z faktorů zde již nehrál roli.

Respondent č. 4 - Kamil

Kamil je jednačtyřicetiletý tesař. Má šestiletou dceru a vyženil dva nevlastní dospělé syny. Jako živitel rodiny je pracovně velice vytížen. Z domu odchází brzy ráno a vrací se večer, práce ho někdy zaměstnává i o víkendech. Pochází z kompletní rodiny, má starší sestru a s rodiči udržuje dobré vztahy.

Bydlí v domě společně s manželkou, dcerou a nevlastním synem. Druhý nevlastní syn za nimi občas jezdí. Žije v malém městě, kde se narodil, vyrůstal a zároveň zde také žijí jeho rodiče. Pro rozhovor si Kamil vybral pokoj své dcery. Na začátku debaty působil trochu neklidně, ale v průběhu si myslím, že se uvolnil a rozhovor plynul přirozeně. Nervózně jsem na něj zprvu mohla působit i já, jelikož se jednalo o první rozhovor s mužem v rámci tohoto výzkumu a rovněž jsem s Kamilem nikdy nevedla ani v soukromí rozhovor na vážná témata.

Respondent č. 5 - Honza

Honzovi je dvacet pět let. Vystudoval strojní průmyslovou školu, ale dnes se živí jako tesař. S přítelkyní má dvě dcery (4 a 2,5 roku). První dítě bylo neplánované. Práce ho zaměstnává hodně, někdy i o víkendech, ale snaží se mít alespoň jeden den v týdnu volný „pro rodinu“. V dětství jeho otec dojížděl daleko za prací, a tak ho spíše vychovávala matka, ve volném čase ale fungovali jako běžná rodina.

Honza bydlí s rodinou v bytovém domě v malém městě. Rozhovor jsme spolu vedli u našich společných známých o samotě v dětském pokoji. S Honzou jsme se nikdy před

tím neviděli, a tak byť mám k němu z rodičů věkově nejbližší, pro mne byl rozhovor velice obtížný. Navyknout si na jeho rychlé tempo krátkých odpovědí pro mne znamenalo, hlavně v začátku, problém.

3.3 Témata identifikovaná ve výpovědích respondentů

V této kapitole bych ráda představila témata, která se v rozhovorech objevila a která vnímám jako významná.

3.3.1 Důslednost

Jedním z témat, které se objevilo takřka napříč všemi rozhovory a nejvíce ve mně rezonovalo, je důslednost. Po absolvování dialogů s rodiči ji mnohem více vnímám jako klíčovou při výchově.

Například Jana uvádí: *„Určitě tak jako jsem důsledná. Ne přísná, ale důsledná, protože ty děti důsledný nejsou (smích), je jim to jedno.“* *„Snažím se, aby se mnou byla sranda, kamarádská, ale důsledná, jsou tam určitý mantinely, samozřejmě nějaký hranice, přes který vědí, že to nepřekročí.“*

Naopak Emě se, dle jejích slov, být důsledná zatím příliš nedaří, ale rovněž důležitost důslednosti zmiňuje: *„U sebe ta důslednost. To první, to je pro mě velký problém. Ale díky tomu, že teď se stal nějaký problém, ... Tím jsem řekla a dost, začni u sebe. Musím vlastně JÁ být důsledná, a ne jenom říkat a stejně to, co byť jen zákazama, a za pět minut jsem povolila.“* (Problémem zde Ema míní jednu „lumpárnu“ své nejmladší dcery.)

Rodiče v rozhovorech uvádí, že důslednost neznamená být přísný (je zajímavé, že důslednost takto dávají do souvislosti právě s přísností), spíše ji prezentují jako souhrn pravidel a hranic, které by se ve výchově měly dodržovat. Rovněž uvádí, že rodič by měl být důsledný ve svých názorech, a pokud dítěti například řekne, že si má uklidit svůj pokoj, pak by si měl za tím stát a nepolevit ze svého požadavku. Například Ema uvádí: *„...v té výchově, zásadně... jsou zásady, který se musí dodržovat, tak to беру já, že... Já se neumím vyjadřovat (smích). [Třeba který myslíš?] Samozřejmě od slušnosti, bejt*

k lidem, k ostatním, k vrstevníkům, slušnost. Základní, aby se nekradlo (smích). Eee, nelhalo.“

Kamil říká, že jeho rodiče byli ve výchově důslednější, než je teď on s manželkou: „*Mmm, tak oni byli důslednější, než jsme my.*“ Na otázku, proč si to myslí, zprvu odpovídá, že je to dáno dobou. „*Protože dřív na to bylo takový... bouchli si osm hodin v práci, přišli z práce odpočinitý... A co, v televizi byly dva programy, takže na televizi nečuměl pomalu. A bylo takový (delší pauza) věnovalo se tomu. [Že oni se víc věnovali dětem než vy?] Noo, když to vezmu, tak jo. (V tomto momentu zní Kamil mírně smutně a udiveně nad nynějším zjištěním.) Protože když si to vemeš, já ráno vodjedu, večer přijedu z práce a je to takový. Ted' třeba jezdím včas, ale když jezdím na Modravu, přijíždím v šest večer, jo. Takže člověk už je takovej unavenej, se nají, osprchuje, je sedm. No dřív, oni přišli ve čtyři z práce... odpočinitý.“*

Na otázku, zda by byla jeho výchova jiná, pokud by měl na dceru více času, ovšem odpovídá trochu rozporuplně a nejistě: „*Mmm. Nevím. Je jiná doba, taky, jak to tvrdím, dřív... ted' je spousta (delší pauza) takový hektický to je. Anebo už jsme, já nevím, pohodlnější.*“ (říká smutným tónem.) [Proč myslíš pohodlnější?] *Já nevím, že už prostě... na tom tak nelpíme. Třeba na tom úklidu... No, celkově jsou ty děti takový rozmazlenější... My prostě, já nevím, nešlo se uklízet, dostali jsme. ... Ted' řekneš desetkrát, a uklízet se nejde. (smích) Nevím, no, jestli je to dobou, nebo prostě náma jako...“*

Vedle souvislosti s přísností (důslednost může evokovat přísnost, i když se o přísnost nejedná) je zde patrná souvislost se zaměstnaností, nebo naopak pohodlností (zaměstnanost nebo pohodlnost jako příčina nedůslednosti).

3.3.2 Vlastní přístup k výchově v konfrontaci s přístupem prarodičů

Tímto se dostáváme k dalšímu tématu, kdy respondenti měli tendence porovnávat vlastní pojetí výchovy s přístupem, který uplatňovali jejich rodiče, když vychovávali je. Kamil, minimálně z hlediska důslednosti, přístup svých rodičů vyzdvihuje.

Petra u svých rodičů lepší výchovu nevidí, ba naopak. Snaží se nebýt stejným rodičem, jako byli oni: „*Já si myslím, že já, u mě, třeba problém velkej, že tu [jméno dcery], tu starší, jo, už připravuju hodně do budoucna jako, co se týče školy. To, co mě se doma nedostávalo třeba, proč se tohle učíme, proč to tak bude, kdy to budeš potřebovat, jo,*

že...“ Jako příklad uvádí přípravu do školy, kdy s ní se nikdo z rodičů neučil, ani neprojevoval zájem: „...A někdo naši na to nekladli důraz, víš jako, bylo jim to jedno vlastně, co budu mít za známky. (...) A říkám, nevěnovali se, když jsem nepřišla já sama, že něco třeba nechápu, tak nic.“ Na což ona si teď snaží dávat u svých dětí pozor: „Kdežto já třeba přijdu, ptám se jí, chápeš to ve škole? Nechceš s něčím pomoci? Jo. Ať se v tom pak neplácáš.“

Rozdíl vidí nejen při pomáhání s přípravou do školy: „Tak když srovnám mě, mojí výchovu mých dětí, a našich, tak tak jako jsme vyrůstali sami. Takový jako, já mám ráda takovej ten řád toho dne, že se o ně postarám, že dostanou snídani... oběd, svačina, večere a takovej ten, jo, běžnej takovej ten řád.“ Když byla Petra malá, tak to ale u nich zvykem nebylo: „Snídalo se, kdo si co vzal, kdy si co vzal. Když se nesnídalo, tak se nesnídalo. Oběd byl, jak máš hlad, tak je tam vařeno...“ Uvádí i další rozdíly v jejím přístupu k výchově a v přístupu jejich rodičů: „...jo, tak zuby jsme si nemusely čistit. Moje děti by v životě nešly spát bez vyčištěných zubů, v životě by nešly ven z baráku, aby neměly vyčištěný zuby.“

Dodává, že si nemyslí, že se jim rodiče nevěnovali z časových důvodů: „Spíš se to u nás neřešilo. Jako to jo, to zase naše máma, to jsme furt museli uklízet. Furt se muselo uklízet, když si něco chtěla. (...) Viš, takový to bylo. A teď já to úplně přesně dělám naopak.“ Svě dětství vnímá jako faktor, který její výchovu do značné míry ovlivnil: „Viš, že prostě jsem teď, já jsem na tohle pečlivější. To, co já jsem neměla, tak já jim teď prostě úplně, kolikrát se i přistihnu, že přehnaně, dávám, jo.“

Také se například snaží s dětmi více trávit čas, naslouchat jim a budovat si s nimi citové vazby, které ona se svými rodiči, jak říká, nemá vůbec. „Třeba já s mojí tátou nemám vztah žádný. Pro mě je to člověk cizí. Když s ním třeba zůstanu sama v místnosti, tak já si s ním ani nechci povídat, jsme si cizí.“ Petra dodává, že si je také vědoma, že svůj negativní přístup ke svým rodičům přenáší na své děti, a tím ovlivňuje jejich vztah s prarodiči: „Když to já zase ovlivňuju i já, jakoby, názor těch dětí na toho dědu, jo. Že třeba řeknu: „Ježiš, zase byl dědek protivnej, jo, a oni to slyší. Takže jo.“

Podobně to má i Jana, která dětem uzpůsobila svou práci tak, aby se jim mohla co nejvíce věnovat. „A to tak i mám, že prostě, já nevím, fakt se těm mým holkám chci věnovat. I jsem tomu uzpůsobila práci, po mateřský, vždycky byly na prvním místě, no. Protože vím, jaký to je.“ Její matka byla často v práci a se svým otcem se nezná, proto ji často hlídali „tety, strejdové“, nebo byla doma sama. „Tu mamku. Do těch 8 let třeba.“

Víš, že jakoby od toho narození prostě, když jsme byly fakt samy, že ta máma tam jakoby chyběla, no. Protože tak jako... jsem byla doma třeba, já nevím, s tetou nebo prostě s nějakým strejdou jo nebo sama. Prostě tam to bylo jakoby určitě špatně, no.“ Má za to, že právě z toho důvodu neměla k matce tak silný vztah (možná se zde naznačuje souvislost mezi časem, který rodiče a děti tráví společně, a těsností nebo pevností citové vazby, která mezi rodiči a dětmi vzniká). Uvádí, že když byla starší, tak matce řekla své pocity o tom, že jí nevěnovala čas a nejspíš z toho důvodu má silnější, bližší vztah s nevlastním otcem (zároveň jakoby naznačovala, že si myslí, že matka si toho vědoma nebyla): *„Noo, tak tím že, prostě, že jo, ty služby a tohle, postaráni se o domácnost, tak jako... nevím no, asi na to nebyl nějak čas. Pak, když jsem jí to řekla, tak si to třeba jakoby uvědomila, a třeba vím, že i brečela kvůli tomu.*“

Opačný příklad můžeme zaznamenat u Honzy, který výchovu svých rodičů hodnotí kladně: *„[Jakou měli tvoji rodiče výchovu?] Já si myslím, že dobrou. [Taky byla mamka přísná a taťka kamarád?] Ne, u nás to bylo obráceně právě. Na to, že tatík s námi byl málo času, tak byl fakt přísněj, a mamka na to, že byla s náma hodně času, tak byla jakoby mírnější. Tam to bylo zase obráceně.*“ Uvádí, že s partnerkou mají jinak rozdělené role než jeho rodiče, ale tuto výchovu hodnotí též kladně. *„[A jak fungujete vy dva na děti?] Já si myslím, že dobře.*“ Vidí i určité podobnosti, co se týče přístupu k výchově nebo trávení času s dětmi a pracovního vytížení svého a svého otce: *„Protože, když si to vezmu třeba, vlastně u nás, my jsme byli furt s mamkou, protože taťka od pondělka do pátku byl pryč, v práci. Ten byl v Praze, my jsme byli tady. On sem vlastně vždycky přijížděl buď no... od pondělka do pátku, to bylo přes zimu. A přes léto byl od pondělka do čtvrtka, to bylo vždycky pátek, sobota, neděle doma tři dny. A jinak dycky dva dny. Takže já si myslím, že třeba možná, jakoby, i... že to máme podobně, jakoby, trávení s tím časem jako s dětma.*“ Zaznamenat zde můžeme i podobnost v rozdělení rolí matky a otce.

Ema o výchově své matky říká: *„Vychovávala nás rázně. Nebo já jako holka nejmladší jsem minimálně dostala facku prostě, ne, já jsem nebyla bitá, já jsem byla benjamínek, když se to vezme. (...) Ale myslím si, že byla spravedlivá, strašně, ke třem dětem, k mým sourozencům. Fakt byla spravedlivá.*“ Rovněž o ní s obdivem a úctou mluví jako o silné ženě (starala se o tři děti sama).

Uvádí, že i když byla nejmladší, úkoly v domácnosti měli se sourozenci rozdělené rovným dílem. *„Pak už jsem musela i já, i na to, jak jsem byla malá.*“ V její výchově to tak ale nebylo: *„Tady ne, tady prostě: ,Ty jsi starší, ty máš víc rozumu... On je malý.*“

Ema s manželem byli dost pracovně vytížení, a tak nejstarší syn měl na starost spoustu věcí ohledně domácnosti: „...*musel i ve finále vychovávat bráchu. A dostával i za něj. Což mě dneska jakoby zpětně mrzí. Že jsem se snažila být spravedlivá, ale nebyla jsem. Že odnášel spoustu věcí třeba za mladšího, to jo. (...) No... Nevím, tam jsem to udělala já. A otevřel mi oči, až když tenkrát mi, nevím, kolik bylo nejstaršímu, vyjel, že už je dost velký na to, aby si udělal... nevím, co tenkrát měl. A tím jsem řekla: ‚A dost!‘ opravdu musím, že nemůžeme všechno za něj vyřizovat.*“ Jak jsem již zmínila, u Emy si můžeme povšimnout, že výchovu své matky hodnotí kladně, ale u prvního syna se jí neinspirovala. Zmiňuje, že byl bitý a ona vůči němu nebyla spravedlivá. Později se toto ale snažila napravovat, a tak zde s výchovným přístupem její matky můžeme nalézt podobnosti.

Na příkladu Emy si můžeme povšimnout, že nelze říci, že děti, které hodnotí pozitivně výchovu svých rodičů, ji budou vždy a za každých okolností kopírovat. To, jak je rodiče vychovávají, je tedy pouze jeden z mnoha faktorů při realizaci jejich vlastní výchovy. Jak ale vyplývá z příkladu Petry a Jany, pokud hodnotí výchovu svých rodičů záporně, pak mají spíše tendenci ve výchově svých dětí postupovat odlišně.

3.3.3 Věk rodičů jako faktor ve výchově

Rozhovory s respondenty ve mně vyvolaly jednu velice podstatnou a důležitou otázku (i když mi možná přijde podstatná právě kvůli tomu, že je aktuální pro mne): Kdy je ten správný čas mít děti? Tím tedy nemyslím dobu, ale věk rodiče. Ti, kterým je okolo čtyřiceti let, v rozhovorech často uváděli, že jsou již v roli rodiče unavení nebo by v tomto věku už chtěli žít jinak, například mít děti starší, aby měli jako rodiče větší volnost, ale malým dětem se ještě musí více věnovat.

Petra a Jana takto uvádějí, že by měly rády děti alespoň o dva nebo tři roky dříve (nejmladší dítě se jim narodilo ve 28 letech).

Jana na otázku, zda by měnila něco na tom, že měla své první dítě ve 28 letech: „*Asi ne, všechno, jak má být. Jako určitě, určitě... třeba bych chtěla, aby tím, že už je mi 40 a už člověk nemá tolik energie, to jakoby na sobě cejtim, že mohlo to první dítě bejt samozřejmě dřív. On si to člověk neuvědomuje...*“ Zároveň ale dodává, že dítě měla kvůli zdravotním problémům o dva roky později, než původně chtěla.

Petra stejně jako Jana měla ze zdravotních důvodů děti později a teď ji dle jejích slov přijde, že jí „ujíždí vlak“: „*Kvůli sobě, kvůli sobě. Že teď kon vidím, že je mi čtyřicet, a ten*

malej je fakt malej. A už bych zase chtěla žít nák jinak. Furt je tam takový, to, no prostě ty děti jsou na prvním místě, všechno se odvíjí od těch dětí. Joo. Takže bych byla trošičku ted'... svobodnější, kdybysme jeli na dovolenou, tak ty děti už jsou větší, už by si hráli. Máme velkej věkovej rozdíl, sedm a půl let je mezi nima. “ (I přes věkový rozdíl a občasné hádky spolu ale prý děti mají hezký vztah.)

Kamil měl své jediné dítě ve třiceti pěti a říká, že by na tom asi nic neměnil, jelikož chtěl vždy dítě až po třicítce: *„Nevím, tak jsem říkal, prostě jsem mladej, je třeba si užít života, a ne mít v jednadvaceti dítě. Ted' si zase na druhou stranu řeknu, jo v jednadvaceti bych měl dítě, byl bych rozvedenej, jako většina (smích). No a dítě už by bylo velký a měl bych klid ted'. Ted' zase ho jako nemám. [To by si chtěl ten klid ted'?] Nee, jako nechtěl. Říkám, že takhle by to bylo, člověk by měl už tu volnost, dítě by bylo velký, ale na druhou stranu mně to nevadí, mě to vy... Já sem si užil předtím, jo. No a ted' už je ta starost. “*

Honza, který je otcem teprve čtyři roky, měl naopak dítě ve 21 letech (*„Prostě to přišlo. Nebylo to plánovaný, ani nechtěný, prostě to přišlo. “*), což komentuje slovy: *„Není to brzo. Já si myslím, že akorát. [Neměnil bys na tom nic?] Ne. Já bych na to ve stáří asi neměl nervy, jako, bejt starší potom už. “*

U Emy si můžeme povšimnout dvou extrémů. První dítě měla dle jejích slov brzy (v 18 letech): *„Začala jsem brzo, asi podotknout, a nelituju toho. Ne, i když to bylo těžký, ... [Změnila bys to, že jsi měla děti brzo? Měla bys je raději déle?] Určitě. Ale... rozumově... a finance. Že bych určitě chtěla, abych ty děti měla zabezpečený. Jenom kvůli tomu. “* Toho, že měla prvního syna v takto mladém věku, nelituje, ale spíše toho že byla finančně omezena při péči o něj. Také zmiňuje, že po rozumové stránce nejspíše nebyla připravena stát se matkou, přesto pro ni ale již tehdy byl syn prioritou: *„Vždycky on, ale telecí léta, osmnáct, furt jakoby on, ale byla jsem nevyblbnutá, chtěla jsem se bavit... “*

Druhého syna měla ve 22 letech, u třetího dítěte si ale už přijde unavená věkem a v 37 by už dítě znovu neměla (byť toto formuluje opatrně, jakoby se v té chvíli toho, co řekla, lekla – protože to vůči nejmladšímu dítěti nevyznívá pozitivně). Má i obavu z toho, že by její dcera přišla o matku, kdyby se jí něco stalo (z důvodu jejího věku). *„Kdybych všechno zpětně, tak vím, že v sedmatřiceti neměla bych dítě už. Nelituju teda jako vůbec, ale už i ten člověk přemýšlí, co když... Dřív jsem v těch dvaceti vůbec nepřemýšlela, že bych třeba, něco, nějaký, nemoc nebo... ne. Dneska už mám malinko i o sebe s tím, že co tu to dítě zbyde, co kdyby se to stalo? Ono se to může stát komukoliv i ve dvaceti. Může jet autem a, že jo, jako... Ale v tý době já jsem nepřemýšlela, ani ve třiceti takhle. Dneska*

už, protože mám nějaký zdravotní problémy, delší dobu, tak už trochu člověk zase jinak. Mám, ne strach o sebe, ale možná asi i o sebe, jako s tím, co kdyby... No, a takhle jsem před těma dvaceti lety vůbec nepřemýšlela. Protože jsem byla plná, já nevím, energie, síly...“

Zde si můžeme povšimnout, že nejen věk, kdy se rodičům narodí dítě, je klíčový, ale také to, že v každém věku k výchově přistupují trochu odlišně. Jinak vychovávají ve svých dvaceti letech a jinak ve čtyřiceti, kdy mají již více životních zkušeností, a například čerpají z výchovy svých předchozích dětí. *„Noo, tam je právě ten rozdíl toho prvního dítěte a toho druhého. U toho druhého už mám zkušenosti, že prostě to nechávám tak nějak trochu plout. Joo tu výchovu, že vím, že se naučí v první třídě číst...“* popisuje své zkušenosti Petra.

Věk rodiče může mít pak také dopad na to, jak je vnímáno dítětem. *„Tím jsem taky jako puberťačka trochu trpěla, prostě puberta, rozum... Že jsem jako měla starou mamku.“* Na otázku, zda jí to někdy někdo vyčítal, odpovídá Ema, že ne, a dodává: *„Můj vnitřní pocit. Vůbec nikdo nikdy nic, ale ono to bylo taky tím, vlastně daný situací, mamka, jak na nás byla sama, chodila furt do práce. Opravdu to bylo víkendy, v týdnu...“* [Věk tam tedy nakonec nehrál roli?] *„No, pro mě jo. Protože jako... vnitřně. Ale jinak ne. Jí bylo, já nevím, čtyřicet, mně bylo asi dvanáct...“* Dále dodává, že matka jí často říkala, že věkem změní své názory (na což měla prý velkou averzi): *„Nevěřila bych tomu. Všechno věkem. Přijdeš si na to, opravdu, čím jsi starší, tak na spoustu věcí, po zkušenostech, opravdu jinak přemýšlíš a přicházíš si...“*

3.3.4 Zaměstnanost

Petra naznačuje, že slabší (nebo chybějící) citová vazba mezi ní a rodiči byla zapříčiněna osobností jejich rodičů, u Jany se zdá být důvodem pracovní vytížení matky. Vztah práce a rodiny, resp. zaměstnanosti a rodičovství nebo výchovy, byl v rozhovorech dalším velice probíraným tématem.

Kamil i Honza například uvádějí, že by jejich výchova byla jiná, pokud by na děti měli více času, jenže jako živitelé rodin si to bohužel kvůli financím nemohou dovolit. *„Jak to funguje? Já chodím do práce, hlavní zdroj příjmů. A přítelkyně se stará o děti. Jakmile jsem doma já, tak se o ně starám taky, že jo. Ale jakoby větší část je s nima ona, protože já jsem v práci,“* říká Honza a zároveň zprvu dodává, že si nemyslí, že kdyby měl

více času, tak by to bylo jiné. Po zamyšlení nad otázkou, zda by ve výchově více zasahoval, ale dodává: „*No, kdybych možná, kdybych s nima byl víc času, tak třeba asi jo. Asi bych se snažil jakoby jim víc času dávat, věnovat se jim, ale... Ale ten čas není. Eště asi dlouho nebude.* (smích)“ Souhlasí, že je to škoda, ale zároveň doplňuje: „*na druhou stránku zase člověk si chce třeba postavit barák, že jo, něco tohle... Potřebuje vydělat peníze, hlavně zabezpečit rodinu, aby se měla rodina dobře... Že to jakoby jiná možnost nedovoluje, abych třeba byl víc doma. Chcou jezdit na dovolený, všude možně, tak musím makat.*“ Svou nepřítomnost se ale snaží kompenzovat různými výlety s rodinou. Zároveň má s přítelkyní dohodu, že rodině vždy věnuje jeden celý den v týdnu. „*Nemám to jako povinnost. Ale vždycky si to jakoby přeje, samozřejmě někdy pochopí, že to nejde, že prostě mám práce dost, ale někdy, když to jde, tak je spokojená. Že prostě aspoň vidí to, že je prostě někam vezmu na celý den nebo to...*“

U obou tedy spíše vychovává partnerka a Kamil i Honza se více než jako „vychovatelé“ prezentují jako „kamarádi dětí“ a živitelé rodin.

Mezi oslovenými rodiči nezaznělo, že by se jim rodinný život křížil s pracovní kariérou. (Tím samozřejmě nechci říci, že u jiných rodičů nemůže tento konflikt nastat.) Zaměstnání v kontextu s výchovou vnímají spíše jako zdroj finančního zabezpečení, kvůli kterému pak ale mají méně času na rodinu. Můžeme si toho povšimnout například u Emy: „*Nemám ambice skrz práci, protože furt všechno se odvíjí od dětí. Chci s těma dětma být, ale... ale dneska při tý holce. Dřív to bylo, děti šly na druhou kolej. Ano, byly pro mě vším, ale kvůli práci byly fakt na druhé koleji zase. Abychom je zabezpečili. Bohužel, dopadlo to, jak to dopadlo.*“

Jak již bylo zmíněno, pracovní vytížení rodičů může vést k nedostatečnému navázání citové vazby mezi rodičem a dítětem, což poté také může ovlivnit přístup k výchově. Emě musel její nejstarší syn od útlého věku značně pomáhat v domácnosti a s výchovou mladšího bratra, jelikož ona jako samoživitelka v té době, musela živit rodinu. „*Nejstarší veškerou na sebe, musel se starat, ten to měl všechno na hrbu, když to řeknu. Chodila jsem do dvou prací, takže on musel... začali od vaření, začalo to nákupy, složenky, všechno on.*“

3.3.5 Obtížnost a krása rodičovství

V rozhovorech se rodiče shodují na tom, že být rodičem je těžké, ale krásné zároveň. Jana dokonce uvádí, že žije pro své děti. Rodiče vnímají děti jako nepostradatelné k životu a rovněž jako celoživotní závazek. „*Dítě je prostě v podstatě nadosmrti,*“ říká Jana. Můžeme zde zaznamenat i strach z budoucnosti dítěte (zde je hlavně tematizováno finanční zabezpečení).

Honza na otázku, jaké je to mít děti, odpovídá: „*Skvělý. Já si myslím, že asi to nejlepší, co může být.*“ Zároveň uvádí, že s dětmi je dle něj všechno zábavnější a lepší.

Kamil v žertu říká, že si občas dovede představit, že by děti neměl: „*Občas, když mě dítě naštvě, tak si říkám: ‚Sakra, to by člověk byl klidnej bez dětí, bez manželky. ‚Ale ne, pak to zase patří k životu, takže jako... Dítě jsem chtěl, mám ho. (delší pauza) Mám tři dokonce. (smích) Sice dvě přerostly už... [Takže pro tebe děti k životu patří?] Jo. Bylo by to bez nich takový... jako, jo, třeba do nějakých, já nevím, padesáti, kdy člověk jako nákej by si mohl užívat, tak jo, ale pak, na to stáří zase, by byl sám.*“

Zároveň zmiňuje, že mít děti je občas náročné: „*Noo, občas je tolik otázek, že člověk neví, jak odpovědět. Unavenej z toho, no, a už je taková zodpovědnost. Už to není takový, jak člověk do těch pětatřiceti měl svoji pohodu, žádné stres, prostě něco nějak bude, pohoda... No, když mě vyhodí z práce, tak mě vyhodí, puďu někam jinam... No a teď už je to, no, když mě vyhodí, tyjo, rodinu žít, tohle všechno... Takže už je, jako, takový starosti, no. Když se něco stane, tak ať jsou všichni zdraví hlavně, a tohle no.*“

U Kamila jsem při rozhovoru vnímala obavy, že pokud by neměl rodinu, byl by ve stáří osamělý, zároveň ale pociťuje, jak velká zodpovědnost z rodičovství vyplývá. Během jeho vyprávění se zdá, že si dříve nemyslel, že mít děti je tak náročné, a nyní je ze svého zjištění zaskočený. Nejspíše i z tohoto důvodu si občas není jistý sebou jako rodičem: „*Takovej občas si přijdu, že ani dítě bych mít neměl. (smích) [Proč myslíš?] Protože kdybych ho asi měl vychovávat sám, tak by asi bylo takový...BUĎ, jak bych to řekl, by bylo vystresovaný, anebo by bylo takový, že prostě... žádná jako autorita, takový nevychovaný.*“

Petra říká, že i nastala situace, kdy rozhodnutí pořídit si děti litovala. „*Ta bezmoc, to vyčerpání toho, když potom fakt jsi nevyspalá, teď... Sice manžel fungoval, ale máš i z toho, ‚Ježiš Marja, on když mi neuvaří oběd, tak já nejsem schopná si uvařit oběd.‘ Ty první měsíce byly krutý...“ (Tato situace ale nastala jen u prvního dítěte, u druhého uvádí, že některé věci již tolik neřešila.) „...Ale jo, litovala jsem. Litovala jsem, pak mi to zase bylo*

líto, že toho lituju. (smích) Ale zase bez nich si to nedovedu představit, co bysme dělali, co člověk dělá bez těch dětí. “ (Že by byla jen s partnerem, si prý nedovede představit.)

Ema na otázku, jaké je to mít děti, odpovídá: *„Těžký, ale krásný zároveň, když to potom vidíš... Oni ti to vrátí.“* Dále uvádí, že si nedovede představit, že by děti neměla. *[‘Jen‘ partner by ti nestačil?] „Já jsem rodinný typ. Pro mě by byl život strašná nuda. Já asi potřebuju mít ten den a ten život... ty roky... úplně vypjatý, ale tímhle tím. Ne že já si odjedu cestovat... No, jsou samozřejmě, tohle taky, líbí se mi, nabíjí... ale ráda se vrátím domů, do svého klidu. Do toho chaosu.“* Byť rodiče míní, že mít děti je často velice náročné a vyčerpávající, neumí si život bez nich představit nebo neví, čím by místo nich naplnili svůj život. Rovněž si také můžeme povšimnout naznačení strachu ze samoty ve stáří.

3.3.6 Absence rodičů při výchově

Dvě rozvedené matky, s nimiž jsem vedla rozhovor, mají současně také rozvedené rodiče. V rozhovorech s nimi si můžeme všimnout konstatování chybějícího vzoru rodiče. *„Myslím si, že to je hodně ovlivněný potom pro tu ženskou, když vůbec... svého tátu... Protože ten vzor tam opravdu není,“* zmiňuje Ema.

Jana díky rozvodu, dá se říct, přišla o přítomnost obou rodičů. Otec s nimi nežil a matka je musela finančně zaopatřit. *„Víš, že jakoby od toho narození prostě, když jsme byli fakt sami, že ta máma tam jakoby chyběla no. Protože tak jako... sem byla doma třeba, ja nevím, s tetou nebo prostě s nějakým strejdou, jo, nebo sama. Prostě tam to bylo jakoby určitě špatně no.“* Dále dodává, že důležitou funkci později zastával její nevlastní otec: *„No, když jsme se sestěhovali, což jsme se nastěhovaly vlastně k mému tátovi náhradnímu, k němu do bytu, tak jako trvalo, určitě takový dva roky, než jsme si k sobě našli cestu. Ale jako miluju ho do teďka, takže jako jsem ráda. [Brala jsi ho jako tatku?] Eee, takhle, já jsem nikdy tati neřekla, vždycky -jméno-, on je -jméno-, ale vždycky jsem jakoby, chtěla to říct, a nikdy to ze mě nevypadlo, ale jako tátu jsem ho určitě brala. [Jak to teda bylo, když s váma byl potom -jméno-? Na jakém principu tam potom byla výchova?] Tak na tom prostě..., když jsme si k sobě tu cestu našli, tak prostě (delší pauza) byl pro mě ta autorita, fakt ten chlap, kterej si se mnou prostě hrál, s kterým jsem si povídala o všem, jako takhle jsem to s mámou třeba neměla vůbec. No byla s ním ta sranda, prostě nevím, bylo to tam, jakoby, najednou pak přirozený, že jsem k němu měla*

víc než s tou mámou, no.“ Pro dítě je tedy důležité, aby mu někdo věnoval svůj čas. Opět je zde patrná souvislost mezi společně tráveným časem a vytvářením citové vazby.

3.3.7 Výchovní přístup

Ve výpovědích rodičů, když mluví o svém způsobu výchovy nebo o přístupu k výchově, se objevuje kamarádský přístup, ale rodiče se zároveň snaží držet určité hranice, které děti nesmí překročit. Taktéž uplatňují fyzické tresty, i když o těchto se respondenti vyjadřují zdrženlivě: „*Nejsou, nejsou bitý ňák jako, ale když to nejde domluvou, tak jako jim dám facku (...) jako snažím se, snažím se jednou dvakrát, a ale potřetí už vylitnu, že jo, tak dám facku prostě,*“ říká Petra. Rovněž zmiňuje, že její matka jí dala facku jen jednou.

Petra říká, že (na rozdíl od babičky) nevyužívá strašení dětí různými fiktivními postavami (čert, strašidlo aj.). „[A čím teda...] *Vyhrožuju? (smích) Fackou. Jestli neposlechneš, jestli to tak nebude, tak já přijdu a já tě seřežu. (smích)*“ Účinnost této metody vidí ale jen u dcery. „[To zabere teda?] *Emm... U té dcery jo. Ta je taková poddajná právě. Ale u kluka vůbec.*“ Spíše nežli rozdíl dcera–syn z hlediska pohlaví dítěte vidí v tomto případě rozdílnost osobnosti dětí.

Ema dříve také používala fyzické tresty: „*Ale chci podotknout, nejstaršího... byl bitý. Mrzí mě to dneska jako... V té době, a takhle, nejsem proti fyzickému trestu, to jako vůbec. Když dostal, tak vždycky věděl, za co.*“ Paradoxně pak dodává, že se současným manželem se na bití nejmladší dcery neshodnou. Ema je dnes proti uplatňování fyzických trestů, byť nejstarší syn od ní dostával. Také dodává, čím fyzický trest nahradila: „*Vynadání. Jenom pouhý vynadání. A nesmíš to, a promlouvání... Komunikace je hodně důležitá.*“ Její důležitost Ema vidí nejen mezi rodiči a dětmi, ale také mezi rodiči jako partnery. Podobně to vidí Petra: „*My máme výchovu takový jako, nejdeme proti sobě. I když se mi to třeba nelíbí, tak ho v tu chvíli prostě podpořím jakoby, ne úplně ňák zrovna výrazně ale, ale pak mu to řeknu, že třeba tohle přehnal. Tak jako on to mně řekne.*“

U rodičů v tomto výzkumu si můžeme povšimnout, že spíše vychovávají ženy než muži. Například Kamil prezentuje svoji výchovu s manželkou takto: „*Ona vychovává, a já si hraju.*“ Zároveň dodává, že do výchovy zasahuje asi „na 35 %“, ale že se v ní (až na pár drobností) s manželkou shodují a myslí, že fungují jako rodiče dobře, sebraně.

Kamil je značnou část dne v práci, ale nezdá se, že by tento fakt vnímal jako důvod, že jeho manželka dceru vychovává více.

I Honza říká, že se s partnerkou shodnou: „*Jo, to se shodneme docela dost jakoby. Jedině, tam je jediné problém v tom jídle, jinak se shodujeme v tej výchově jakoby ve všech stránkách skoro.*“ (Honzovi vadí, že je jeho přítelkyně vybíravá v jídle a jejich děti jí v tomto kopírují.) Na rozdíl od Kamila se Honza domnívá, že pokud by měl na děti více času, tak by se je snažil více vychovávat.

Jiný případ můžeme ale vidět u Petry: „*To je druhá máma, můj manžel. Ten je... je koupal od malička prostě. (...) On se o ně úplně postará. Naprosto, úplně stoprocentně, stejně jako já. (...) Obědy jim vaří, buchty peče, prostě on je fakt druhá máma jako, joo.*“ Také dodává, že díky partnerovi občas mění svůj názor na výchovu. „*Noo, on je takovej, víc na zemi než já. (delší pauza) Třeba já furt byla na známky ve škole, on mi říká, ale za ty známky, jako, učitel jako je ovlivňuje ty známky. Když on je přísněj, tak prostě dá úplně jinou známku, než učitel prostě víc benevolentní, jo. Takže tím mě taky jako docela dostal. Že každej učitel má jiný požadavky na ty vědomosti, jiný nároky na to dítě. A von je spíš takovej, kterej nechá volnější tu výchovu, trošičku jako že... (delší pauza) Tak se asi doplňujeme. Já jsem taková ta jakoby razantnější, přísnější, všechno režim a řád. A on je takovej ten, že to trošičku zase uvolňuje. V tu chvíli jakoby no.*“

Ema také tvrdí, že se s partnerem shodne, ale po otázce, v čem mají stejné priority, nad svou odpovědí mírně zaváhá a dodává: „*Já vlastně říkám, že se shodnem, ale eee... Myslím si, že malinko velím. V tomhleto já, co povolím, nepovolím. Snažím se teda, když je nějak zákaz nebo něco, vždycky musíme oba se shodnout na to. Bude to tak, nebo tak. Ale jako většinou já sem ten impulz toho, jakože spouštěč. Tak to bude. Ale jako s tím že to spíš proberu s partnerem, no. Nebo tak si myslím.*“ S partnerem se tedy v důležitých věcech shodují, ale hlavní slovo má ona.

Jana dodává, že ona má také spíše hlavní slovo ve výchově svých dcer: „*A spíš to rozhodování, třeba jsme se rozhodovali, že jsou vlastně dvě základní školy, že jo, tak to rozhodnutí nechal jakoby na mně.*“

To, zda spolu rodiče vycházejí, může mít také vliv na jejich výchovu dětí: „*Pak vlastně ta situace, byli jsme spolu s manželem, pak jsme odcházeli, že jo, a ze dne na den bez ničeho... (delší pauza) Pro mě vždycky bylo, aby už jim bylo osmnáct a prostě nemusela jsem řešit jejich tátu. (delší pauza) A... do konce života si ponesu to, že klukům... Takhle, nikdy mi to nevyčetli, ani jeden. Že jsem jim nedokázala dát všechno,*

co mají ostatní...,“ dodává Ema. Rovněž zmiňuje, jak její rozchod s manželem tehdy ovlivnil jejich druhého syna: „Druhý, jakýkoliv problém, to se mi hroutil, no v první třídě, to jsme snad i byli u psychologa někde. On měl šílené záchvaty kašle, ale to bylo ve finále všechno psychický. Ale to bylo zrovna období, kdy jsme odcházeli... jsme museli ze dne na den odejít, vlastně první třída... Tam je to i hodně ovlivněný, si myslím, tou danou situací, co byla...“

Petra si ve výchově zakládá na tom, aby byli s manželem k dětem upřímní: *„Třebas teď jedu takový to, i nepříjemnou věc můžeš sdělit člověku jako, jo, příjemně. Na tom si jakoby zakládám, aby ta osobnost byla taková, že se nenechá nikde utlačovat, ale zase nesmí být, aby se jako něk razantně projevovala jakoby, jo. Takovou, aby si našla tu svoji střední cestu. To už i teďkon u toho malýho kluka jakoby, jo, u toho -jméno syna- malýho se snažíme, aby se nebál mluvit, jako, viš, jako. Já nevím, jestli to říkám správně. Aby on prostě nebyl ušlápnutej v dnešní době.“* Petra se ve výchově snaží najít rovnováhu, aby se její děti uměly prosadit, ale zároveň aby neměly příliš velké ego a zkreslený pohled na realitu.

Rovnováhu se snaží nalézt i v jiných případech: *„Já nejsem úplně taková ta precitlivělá, opatrná máma. Joo a jde to i vidět, naše -jméno dcery- je hodně samostatná jakoby. Já jim dávám hodně důvěry. A kór jí jakoby, jo. Ale tím zase říkám, jestli jí tím neškodím, jako že jí dávám hodně důvěry. Jestli není málo opečovávaná, viš jako, furt se ta hranice... no, když se nad tím potom zamyslím: Ježíš Marja, já jí fakt strašně věřím, jakoby jo. Že plno rodičů třeba řekli, my bysme je nepustili ven si hrát, a já už jsem ji dávno pustila.“* Nakonec ale hodnotí, že tento přístup k výchově je podle ní správný. *„Plno věcí nechávám jí si vyřídit úplně samotnou. Jo, že jí řeknu, už jsi velká, už se musíš naučit se jednat s lidma. A pak, když to zase porovná s kamarádkama, co maj stejně starý děti, tak je jako šikovná, si myslím, že si fakt vyřídí plno věcí sama. I co se týče tý školy, třeba vztahy se spolužákama. Umí si to tam prostě sjednat pořádek. Umí říct těm dětem, co se mi na tobě nelíbí, jo. Ale i co se mi líbí, já jí vždycky říkám, musíš na tom člověku vidět i to dobrý, ne jenom sdělit to negativní, jo. A zase, jestli jí tím moc nedávám dopředu, těma moudrama. Je to těžký.“* Zdá se, že rodičovství vyvolává spoustu pochybností, zda zvolený výchovný přístup je vhodný.

Dále Petra uvádí, že je pro ni důležité, aby byly její děti slušně vychované: *„Když řeknu, úplně od malička, prostě aby, kam vejdou, tak pozdraví, když něco dostanou, tak*

poděkují, když něco chtějí, tak poprosí. Na tomhle teď hodně jedeme u nich, u těch... Celkově ta výchova o tady tom by, si myslím, u nás měla bejt.“

Rodiče jako svoje kladné stránky uvádějí, že o své děti pečují, starají se o ně. „*Jako máma, v čem bych se pochválila? Že se o ně starám, pečuju. To jako jo, to si myslím, že jo,*“ zmiňuje Petra. Zároveň si rodiče uvědomují, jak velký vliv na děti mají. „*Ty je vychováváš, ty co jim řekneš, tak to je pro ně jakoby svatý. (...) Třeba u tý starší holky to jde vidět, že prostě ji strašně ovlivníš tím, co jí řekneš. Takže fakt musíš našlapovat, jsme si uvědomili, jak musíš moc jako opatrně našlapovat, abys ji ovlivnila, jo, aby nebyla, já nevím, zlá, aby byla přátelská, aby nebyla zase moc přátelská, joo. Aby brala, třeba ve školce jsme na to naráželi, aby brala tu autoritu, ale zase aby i měla svůj názor, aby se úplně nebála říct,*“ vysvětluje Petra. Ema k tomuto tématu uvádí: „*...do deseti jim musíš dát strašně moc, pak už to v nich zůstane. [Jak to myslíš ‚moc‘?] Všechno. Takovýto, co je dobrý, co je špatný... I ta škola... Proto asi, až půjde dcera do školy, tak určitě, věnovat.*“ (S prvním synem se učit nemusela, jelikož mu škola šla snadno, proto pak podcenila školní přípravu u druhého syna, nejmladší dceři se chce proto v tomto ohledu více věnovat.)

Z výpovědí respondentů si můžeme povšimnout, že výchova se do jisté míry mění v závislosti na osobnosti dítěte. „*...každý člověk je individuální a s každým malinko jinak, no.*“ Ema s tím jako matka od tří dětí má velké zkušenosti. Výchovu, kterou praktikovala u nejstaršího syna, opakovala i u prostředního syna, jenže u něj se ukázala jako neúčinná. Podobně to vidí Jana: „*Ale jako samozřejmě, protože vim, že u tý starší dcery, vim, že se s ní musím učit, že je to stresovej človíček a že některý věci jí jdou líp, některý hůř, takže... a když přinese trojku, tak co prostě, no. Příště bude lepší známka. Že vim, že když jsme se to třeba i učily, tak druhý den prostě nemá svůj den a prostě nedá to, no.*“

V rozhovorech se také objevilo to, jak moderní komunikační prostředky zasahují do výchovy: „*Takže, jak říkám, dneska je ještě malá na to, aby měla svůj telefon, aby se dostávala dennodenně na tablet, počítač, na sociální sítě prostě... Televizi, že si pustí pohádku, budiž. Ale nevisí na ní celej den. No. Vůbec i kontakt, že si spolu budeme hrát, jít na procházku, to je pro mě hodně důležitý.*“ Ema ale občas přiznává, že v uváděných zásadách poleví: „*Ale je to taky malinko věkem, zdravotní problémy, takže jako povolila jsem. Jó, tak teď ať, to, mám já chvíli pro sebe klid...*“ I tak je pro ni ale trávení času a komunikace v rodině velice důležitá. „*A tímhle jako, když nebudeme mluvit, ... nic se*

nevyřeší. Ale vůbec, všeobecně, když si přijde domů a každé si bude na telefonu, ... rozbíjí to, rozbíjí to vztah, rozbíjí to rodinu a... “

3.3.8 Citová vazba

Ve výpovědích respondentů si můžeme povšimnout, jak je (nejen pro výchovu) důležitá citová vazba mezi rodičem a dítětem. *„A to tak i mám, že prostě, já nevím, fakt se těm mým holkám chci věnovat. I jsem tomu uzpůsobila práci, po mateřský, vždycky byly na prvním místě, no. Protože vim, jaký to je,“* říká Jana, na kterou, podle jejího vyjádření, její matka neměla v dětství kvůli pracovnímu vytížení čas; tomu se ona snaží u svých dcer vyvarovat. *„Em, tak mít s těma dětma jakoby takovej kamarádskej vztah. Jó..., aby se nebály mi cokoliv říct, jo. Já když jsem měla nějaký problém, tak jsem s tím za mámou nešla, jo, protože tam ten vztah nebyl, že jsme si prostě nepovídaly..., a když už něco prostě, tak vim, že řvala prostě a nadávala a já nevím, no. Noo, takže tohle určitě, no.“* Svým dcerám chce být oporou, proto si zakládá na otevřeném vztahu, aby za ní mohly přijít se svými problémy a společně se je snažily vyřešit. Snaží se jim dopřát to, co jí jako dítěti chybělo.

Jak bylo naznačeno u Jany, rodiče by si přáli zůstat pro děti oporou i v budoucnosti. *„Chtěla bych být máma, taková ta jako... Já naší mamce nesvěřuju třeba nic, jo... (...) Ale aby přišla a řekla třeba, jo, že je nešťastná, co si o tom myslím. Ne abych jí dala radu, to asi ne, ale co si o tom myslím. Ale aby za mnou přišla, jo.“* Stejně tak Petra přiznává, že by se nesvěřila ani jednomu z rodičů, jelikož s nimi nemá v podstatě žádný citový vztah. Citová vazba se tedy jeví rovněž jako klíčová ve výchově, jelikož dítěti dodává pocit jistoty a důvěry ke sdílení.

Zároveň, jak už bylo naznačeno výše, utváření citové vazby podle výpovědí rodičů úzce souvisí s tím, jak spolu rodiče a děti tráví čas, a zaměstnanost rodiče může vytvoření silnější citové vazby bránit.

„Neměli jsme peníze, neměli jsme na autobus, aby nejstarší dojel třeba do školy... Ale furt jsme byli spolu. Brala jsem si práci domů. Pro mě bylo tohle, že i když nemůžeme jezdit na výlety, i když to... [Takže to trávení času vidíš jako nejdůležitější?] Pro mě to taky bylo důležitý, i když bylo období, byla jsem sama taky jako. Večery kluci byli... samostatný, hodný. Ale i to bylo, že jsem chodila do dvou prací, tak opravdu jsem se... My jsme se mohli na sebe spolehnout.“ Popisuje Ema. Společné trávení času vyzdvihuje

u své rodiny i Petra, chápe je svým způsobem i jako kritérium, podle kterého se hodnotí: „*Jako máma, v čem bych se pochválila? Že se o ně starám, pečuju. To jako jo, to si myslím, že jo. A celkově za takový to rodinný chování, že máme spolu, že spolu jsme. Děláme věci spolu spoustu jako rodina. A tam, kdyby jeden z nás nefungoval jako rodič, tak by to prostě nešlo, že jo.*“

Petra také dodává, že se snaží manželovi připomínat, aby si s dcerou budoval vztah, a nedopadl jako ona se svým otcem: „*Mu opakuju, že ten vztah s těma dětma, kór s tou holkou, je prostě takovej pro ty chlapy náročnější, ať si na něm trošičku víc zakládá. Aby nedopadl jako já a moje ségry. S tátou taky nemaj žádněj vztah, jo. Tak aby nedopadl jako náš táta. [Aby ho to pak nemrzelo...] No. Třeba já jsem v životě za mým tátou nepřišla, neobjala ho, nedala mu pusu, NIKDY. A teď ta naše -jméno dcery- to dělá tomu tátovi. Tomu jako mýmu manželovi, svému tátovi. Tak to se mi jakoby líbí.*“

3.3.9 Škola

Když se v rozhovorech objevil náznak výchovných cílů, kromě slušnosti a snahy, aby děti obecněji v životě obstály, rodiče toto často spojovali se školou a vzděláním. „*Chtěla bych jako, aby jí to šlo v tý škole, aby mohla dělat to, co chce, že jo no (...) tu starší, jo, už připravuju hodně do budoucna jako, co se týče školy. To, co mě se doma nedostávalo třeba...*“ říká Petra. „*No taky, aby byl šikovnej ve škole, aby se učil dobře, ať se neživí rukama (smích),*“ dodává ohledně syna. Z rozhovorů je ale zřejmé, že spíše než vzdělání, ve smyslu obecné ideje vzdělanosti, je pro rodiče důležité, aby jejich děti byly šťastné, zdravé a finančně zabezpečené.

Kamil zmiňuje, že sice chce, aby se dcera dobře učila, až bude chodit do školy, na toto téma ale zároveň dodává: „*Tak jako samozřejmě, aby, když bude mít trojky, tak je mít bude. Když bude mít pětky, no, to už by bylo horší (smích), ale jako s tím člověk nic neudělá prostě. Nebo jako bude se snažit, samozřejmě, učit se všechno, ale jako holt někdo je chytřej, někdo ne.*“ Ve škole mu tedy půjde hlavně o snahu školní nároky zvládnout než o školní hodnocení jako takové. Podobně to vidí Ema: „*Ne že bych nelpěla na známkách, ale dneska už mě neobalamutí jako prostřední. On se neučil, tam to nebylo daný, že ty trojky... Ale já jsem toho, no, příklad. Bylo to taky ale daný tím, že jsem chodila do dvou prací, takže opravdu... ,Jo, naučil jsi se?‘ – ,Naučil.‘ To mi stačilo. ,Ale jako proč máš pětky?‘ – ,Protože tomu nerozumím.‘ On se ale neučil. V tomhle tom budu*

důslednější, ale samozřejmě uvidím, nejde jí to, tak ale nějak jí budu chtít pomoci. Nenechám to takhle, co jsem zanedbala u druhého.“ U dcery chce být tedy důslednější v přípravě do školy a věnovat se jí, stejně jako Kamil ale dodává, že jí půjde předně o její snahu nežli o známky.

Petra vypráví, že měla dříve na dceru ohledně školy vysoké nároky: *„...ona, už teď vidím, že ona to v sobě má, že jsme to jakoby hrotili hrozně. Že ona, když už teďkon, tak si opravuje i jedna mínus. Joo, že prostě jsme to úplně jakoby přešvihli.*“ Zdá se, že dceru tlačila proto, aby měla později větší volnost ve výběru povolání. *„...nebud' lajdák, protože pak budeš moct jít do školy ještě dál, jo. A jde to vidět, že se to jakoby vyplácí, ona je cílevědomá.*“ Svou přísnost se ale v tomto ohledu již snaží mírnit. *„Slevila jsem, to třeba když dostala, ja nevím, dva mínus, trojku, to víš, že jsem byla našťvaná. Nedostala, to ne. A teď, když mi řekne, že dostala trojku, tak: ‚Jéžiš, svět nepadá -jméno dcery-‘. Už i si to přestala opravovat, tenhle rok třeba ty dvojky. No ale v tomhle bych prostě slevila no, v tý přísnosti k nim.*“ Zároveň ale dodává obavu o to, aby nepolevila moc: *„Zase, když v tý výchově polevíš, tak ono to hned jde vidět, jo.*“

3.3.10 Ambice

Rodiče si skrze děti mnohdy plní své ambice. I toto téma se do jisté míry v rozhovorech objevilo. Respondenti přiznávali, že by byli rádi, kdyby se jejich dětem vedlo. Například Ema: *„Samozřejmě, vnitřně si přeju... Nebo, a to je zase, rodiče si něco přejí a chtějí, co sami nedokázali, tak chtějí po dětech, aby to oni... [Rodiče si přes děti plní svoje ambice?] Určitě, jo, já si myslím... aspoň u mě jo. [V čem?] Určitě od toho mala v tý škole a v dospělosti práci. Dělat, co ho baví... To prostě, dneska já to dělám napůl. Práci, která mě baví napůl, nemůžu se jí věnovat naplno, protože finance na to nejsou. [Bylo to tvoje rozhodnutí? Nebo tě směřovali rodiče k tomu, co teď děláš, na jakou školu jsi šla?] Bylo moje, ale kvůli penězům. Jo, protože jsem chtěla strašně rychle vypadnout ze školy, abych si mohla vydělávat sama peníze.*“ Ambicí, o které zde ale Ema hovoří, je úspěch ve škole a v práci – ovšem v tom smyslu, aby její dcera dokázala to, co jí se úplně nepodařilo, tedy aby si v budoucnu dokázala najít práci, která ji bude bavit a nebude přitom omezována financemi. Ema si představuje, že by se její dcera mohla v budoucnu věnovat cukrařině a živit se jí (na rozdíl od Emy, kterou cukrařina také baví, ale pouze si jí přivydělává při práci v továrně, která ji zřejmě tolik nenaplnuje).

Rovněž vypráví o zklamání z nenaplněných ambicí u nejstaršího syna. „*V koutku duše... to tam máš zafixovaný, protože opravdu tomu klukovi to šlo samo. A i si viděla, že teda manuálně není, že jsem říkala, vždycky jenom hlavou.* (delší pauza) *Pak přišlo zklamání, samozřejmě, když... [Kdy přišlo?] Půl roku nazpět? [Tím, že nedodělal vysokou školu?] Tak, protože pro mě to tam bylo daný strašně dlouhou dobu, x let. [Byly tam nějaké ambice?] Tak, a on byl ambiciózní od mala. To mě jakoby zarazilo, ale ve finále, když jsme si to spolu vypovídali, ... Já to vidím, že on není na nikom závislý, on si opravdu ty peníze umí vydělat i bez toho titulu... A vlastně dělá si práci, která ho opravdu baví. Tak mi to stačí.“ Z Emy je cítit zklamání, ale zároveň to, že je momentálně na syna pyšná, že se o sebe dokáže postarat sám a dělá práci, která ho baví.*

U většiny dotazovaných si můžeme všimnout určitých ambicí, ale jen do určité míry. Shodují se, že pokud to dětem ve škole nepůjde, pak je nebudou tlačit. Takto například na danou věc nahlíží Honza: „*Hele tlačit, tlačit asi nebudu. To bude na nich. Bud' budou chtít, nebo nebudou. Jako samozřejmě budu chtít, aby se učily dobře. Ale když uvidím, že to, že se bude moct dobře učit a se*e na to, tak samozřejmě na ni tlačit budu. Ale jakmile třeba uvidím, že třeba se chce učit, ale prostě jí to nejde, nemá to třeba v tej hlavě, tak na ni tlačit samozřejmě nebudu, že jo.“*

Podobný názor má Kamil: „*Jako jestli bude vysokoškolačka, myslíš? No tak samozřejmě pro každého rodiče by to bylo dobrý. No ale samozřejmě taky každý dítě na to nemá. Takže se uvidí pak, no.*“ Byl by rád, kdyby jeho dcera dosáhla vysokoškolského vzdělání, ale zároveň si uvědomuje, že ne každé dítě k tomu má předpoklady. Jde mu hlavně o to, aby dcera byla zdravá, zabezpečená a spokojená.

Petra neskryvá, že má u dcery ambice veliké. „*[Kam až třeba? Nebo kde jí vidíš?] Klidně vysoká škola. Noo, to je právě to, no.* (delší pauza) *Tak máme takový, že by třeba lékárnice, magistra farmacie.*“ U mladšího syna zatím ambice do budoucnosti, z důvodu jeho nízkého věku, nemá. Stejně to vnímá Honza: „*Hele, jakoby teď jakoby úplně ňák dopředu vyhlídkově moc ne. Protože jsou fakt ještě jakoby malý, ale to si myslím, jakoby, že se změní, až přijdou do školy. Že teď ještě nejsou ve škole, tak ještě jako úplně... Do té budoucnosti, jakoby, co a jak, nepřemejšším.*“

3.3.11 Peníze

Jedna z funkcí rodiny (viz první kapitola) je materiální (ekonomicko-zabezpečovací) funkce. A tak finance ve výchově také hrají svojí roli. Zajímalo mne ale, jaký význam jim přiřkládají v této oblasti právě rodiče. Proto když se téma peněz v rozhovoru objevilo, doptávala jsem se na ně více. Například Ema k tématu dodává zajímavý postřeh, kdy na moji otázku, zda peníze ve výchově hrají roli, odpovídá: *„Když vůbec nejsou, tak jo. Stačí jich málo.“* Což podkládá i svým příkladem: *„Hele na tu zmrzlinu mám, dojdeme si na zmrzlinu a nějak si to uděláme hezký, tak si zahrajeme karty, a prostě strávíme spolu ten čas.“* Dále zmiňuje, že u třetího dítěte, kdy již peněz měla dostatek, se zprvu snažila některé věci kompenzovat kupováním sladkostí apod. Pak ale došla k tomuto zjištění: *„To dítě to vlastně nepotřebuje. (...) Ony nemusí mít všechno, ve finále to děláme my rodiče, že je chceme zahrnout, vynahradiť, nevím... A ony to vlastně ve finále ani nepotřebují. Jenom dobou, ta doba, že všichni všechno mají, a aby to měli taky, ale nepotřebují...“* Zde si můžeme povšimnout, že rodič se může poučit nejen z výchovy svých rodičů, ale rovněž z té své.

Rodiče ve výchově také řeší finanční zabezpečení svých dětí v budoucnu. *„Zase, u kluků, jsou už dospělí, to existenční už mě tolik... Ale u tý malý, co bude za těch pár let...“* [Tam i to „existenční“ tedy?] *„Ehm.“* [Aby se užívala nebo...?] *„Vůbec, jak to bude... A taky, tenkrát, před těma pětadvaceti lety mi mamka říkala: ‚Budete to mít strašně těžký,‘ a fakt něco jako... Opravdu ta doba je zlá. Vy to třeba tak nevnímáte, ale jako nevím, bojím se, co s vámi bude.“* Ema zde zmiňuje obavu o finanční zabezpečení dcery. Dodává, že u synů měla stejnou obavu, která ale věkem zmizela, jelikož již mají práci, brigády a jejich budoucnost vidí jasněji.

4 Výchova a výchovné působení

V této kapitole bych ráda porovnala to, jak vnímají výchovu rodiče a jak ji popisuje odborná literatura.

4.1 Pojem výchovy

Pojetí pojmu výchova se odvíjí od různých faktorů. Na názory odborníků v této oblasti mají vliv sociokulturní podmínky. Názory se liší podle toho, na které části výchovného procesu dávají větší důraz nebo podle chápání člověka jako takového. Dle tohoto můžeme autory rozdělit do více skupin.

První skupina jsou ti autoři, kteří při ovlivňování vychovávaného jedince zdůrazňují osobu pedagoga či pedagogické instituce.⁷⁴ Tohoto akcentu si můžeme povšimnout například u W. Brezinky: „*výchovou jsou označována úmyslná opatření, cílevědomá jednání, v rámci kterých dospělí zkusí zasahovat do procesu dětského bytí, aby podporovali učební postupy nebo je přiváděli v činnosti, které v dítěti vedou k dispozicím a způsobům chování, které jsou dospělými pokládány za žádoucí.*“⁷⁵ S Bezinkou zde nemohu úplně souhlasit, jelikož pod pojem výchovy řadím i bezděčné ovlivňování dítěte. Dle mého není výchova vždy úmyslná, rodiče občas jednájí trochu bezmyšlenkovitě a neuvědomují si, že v dané situaci svým chováním dítě také mohou vychovávat.

Takto vymezený pojem výchovy pochází z vnímání dítěte jako prázdné nádoby, tedy „mysl je tabula rasa“, jak to kdysi vyslovil filosof John Locke. Do této skupiny patří také definice od Čápa a Mareše. Ti výchovu popisují takto: „*Je to působení záměrné, cílevědomé, směřující k určitému výchovnému cíli – rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory, postoje, hodnotové orientace. Je to působení užívající určitých výchovných*

⁷⁴ Srov. PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*, str. 34.

⁷⁵ GRECMANOVÁ, H.; HOLOUŠOVÁ, D.; URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I.*, str. 56.

prostředků a metod, založených na zkušenostech, tradici, popřípadě i na vědeckých poznatcích.“⁷⁶

S vnímáním dítěte jako prázdné nádoby se také neztotožňuji, jak si můžeme všimnout z rozhovorů, výchovu do jisté míry ovlivňuje osobnost dítěte. Výchovné prostředky, které rodiče „aplikovali“ na prvního potomka, nebyly účinné na druhého, proto by byla tato definice výchovy při popisu výchovného jednání vybraných rodičů nedostatečná.

Rovněž zde nemohu opomenout definici od Jiřího Pelikána, který pojem výchovy vymezuje „*cilevědomým a záměrným vytvářením a ovlivňováním podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulačními jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.*“⁷⁷ V učebnicích z posledních let najdeme právě takovýto nebo podobný výklad výchovy. Mému chápání tohoto pojmu je myslím nejbližší. Podobnou definici uvádí také Kraus, který ještě dodává, že výchova je specificky lidská činnost. Dále říká, že člověk je výchovnému působení vystaven trvale, neustále.⁷⁸ Společně s Poláčkovou pak definují výchovu jako „*celoživotní dynamický proces vědomé a řízené socializace zahrnující všechny činnosti, které člověka utvářejí pro život v konkrétní společnosti.*“⁷⁹ Toto tvrzení potvrzují i rodiče v mém výzkumném šetření, kteří vnímají svou roli jako doživotní a snaží se co nejlépe připravit své děti do života.

Z definic výchovy by se mohlo zdát, že výchova je jakési „opracovávání“ jedince tak, aby se co nejvíce podobal požadovanému ideálu, což vyvrací Adorno: „*Výchova není tzv. formování člověka, protože nemá žádné právo formovat člověka zvnějška, ani však pouhé zprostředkování znalostí, jejichž neživost, abstraktnost byla dosti často předkládána, nýbrž vytváření správného vědomí.*“⁸⁰

Další skupina definic výchovy klade důraz na osobnost dítěte ve výchově. Dítě je vnímáno jako subjekt vlastního formování. K těmto autorů patří například Jean Jacques Rousseau, který se zaměřuje na přirozený vývoj dítěte. Dle něj by se do výchovy nemělo zasahovat a měla by být dítěti dopřána co nejvíce možná svoboda, a to i v případě jeho chybování, neboť se domnívá, že dítě se nejlépe naučí ze svých vlastních činů.

⁷⁶ ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*, str. 247.

⁷⁷ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*, str. 36.

⁷⁸ Srov. KRAUS, B. *Teorie výchovy*, str. 5.

⁷⁹ KRAUS, B. POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*, str. 41.

⁸⁰ Cit. podle GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 55.

Rousseauovo pojetí výchovy ovlivnilo mnoho dalších pedagogů. Z jeho myšlenek vycházela například Ellen Keyová, která vyžadovala přirozenou výchovu, až pedagogický anarchismus. Dále pak Maria Montessori, jež je zakladatelkou Montessori škol, tedy alternativních výchovně-vzdělávacích programů. Rousseau inspiroval také zastánce pragmatické pedagogiky či zakladatele moderních reformních hnutí, například Célestina Freineta (Freinetovské školy) nebo Rudolfa Steinera (Waldorfské školy).⁸¹

Třetí skupina autorů definic výchovy je zaměřena na interakci mezi pedagogem a žákem. Účinnost výchovy v tomto pojetí závisí na tom, jak moc jedinec přijme výchovný vliv vychovávaného. Jako zástupce této skupiny můžeme uvést například anglického pedagoga D. S. Peterse, který výchovu definuje jako: „*činnost s cílem předávat inteligentně a dobrovolně hodnoty považované za žádoucí a vytvářet u žáka touhu dále pokračovat.*“⁸²

Z některých výše uvedených definic se může výchova jevit jako jednostranné působení vychovatele. To však ale není zcela pravdivé, zvláště pak, máme-li na mysli výchovu v rodině. Matějček popisuje takzvaný integrační model ve výchově. Tím míní, že v klasické rodině s dětmi nejde o jednostranné působení vychovatele na vychovávaného, ale oba se vzájemně ovlivňují.⁸³ Rodinná výchova je tedy oboustranný proces, kdy obě strany přijímají i dávají, z čehož mají také výchovný prospěch. Podmínkou tohoto procesu je mít rád a rozumět svým dětem.⁸⁴

Podle Matějčka do půl roku věku dítěte pochází impuls ke kontaktu povětšinou od dospělého. Od půl roku začíná iniciativa být rovnocenná a koncem prvního roku má již dítě převahu.⁸⁵ Se zvyšujícím se věkem dítěte se rodiče většinou již ve výchově neumí držet pedagogických příruček pro ni.⁸⁶ Rodinná interakce není ale samozřejmostí. V praxi nalezneme situace, v nichž je od začátku pochybená. To postupem času vede k neurotickým potížím nebo jiným duševním poškozením dítěte. Výzkumy ukazují, že některé matky „nerozumí“ chování svých dětí, a tudíž na podněty nedokáží adekvátně reagovat. Což může v budoucnu vést k tomu, že tito rodiče budou omezeni svými postoji a očekáváními a budou neustále praktikovat své neúčinné výchovné praktiky. Díky tomu

⁸¹ Srov. PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*, str. 34–35.

⁸² Tamtéž, str. 36.

⁸³ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, str. 40.

⁸⁴ Srov. tamtéž, str. 43.

⁸⁵ Srov. tamtéž, str. 41–42.

⁸⁶ Srov. tamtéž, str. 42.

pak může docházet k tomu, že rodiče přehlíží „silné stránky“ svého dítěte a mají jej za omezené, škodolibé nebo líné.⁸⁷

Rodiče si často neuvědomují, zvláště v počátečních a nejdůležitějších fázích vývoje dítěte, jak moc do jeho života zasahují. Většinou při výchově jednájí spontánně (pod vlivem okamžiku), více než dle „pedagogického rozumu“. Pozitivní výsledek ale nemůže zaručit ani to, že začnou nad výchovou přemýšlet a řeknou si, že se v ní zlepší. Taková situace a rodičovská nejistota může vést ke zmatení dítěte, oproti tomu, aby ho vedla na správnou cestu.⁸⁸

Matějček říká, že by se rodiče ve výchově měli hlavně chovat vždy upřímně, nepřetvařovat se. Také zmiňuje, že nad výchovou začínají většinou přemýšlet v momentě, až když je něco špatně. Tvrdí, že by si měli občas udělat reflexi svých výchovných postupů a cílů, aby předcházeli špatnému vývoji dítěte.⁸⁹ S jeho názory se do jisté míry shodují i výpovědi rodičů mého výzkumu. Petra zmiňovala, že se snaží být ve výchově svých dětí s manželem upřímná. Pokud jejím dětem něco nejde, tak jim to řekne a falešně je za to nechválí. Rovněž s nimi hraje „naplno“ (nejen) společenské hry a snaží se vyvarovat tomu, aby nechávala své děti schválně vyhrát. U mladšího prý ale občas povolí, aby měli, jak sama říká „klid“ a on nebrečel. Z výzkumu je také patrné, že rodiče více přemýšlí nad výchovou, pokud nastane nějaký problém, a zmíněnou reflexi provádějí až právě v tomto momentu. Své výchovné postupy si také často rekapituluji při svém druhém dítěti, kdy například zjišťují, že stejný přístup není pro druhé dítě tak účinný, jak by si přáli.

Otázkou tedy je, nakolik můžeme říci, že jednání označované pojmem výchova je vědomé, nebo dokonce záměrné, a reflektované. Například podle Smallové rodiče předávají kulturu aktivně, vědomě si volí, dle kterého vzorce děti vychovávají. Jejich cíle ve výchově jsou vědomé i nevědomé a mají vliv na jejich každodenní postoj k dítěti.⁹⁰ Smallová hovoří o tzv. rodičovských etnoteoriích, což jsou systémy přesvědčení se souhrnnou kulturní, psychologickou a osobní minulostí, kterou se řídí všichni rodiče. Ty jsou předávány z generace na generaci, přičemž každá generace si vždy něco přidá a zároveň každý rodič vnímá výchovu jinak. V těchto proměnách nalezneme vliv nejen osobního vkusu a rodinné tradice, ale také ekonomicko-sociálních nebo demografických

⁸⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, str. 43.

⁸⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém*, str. 16.

⁸⁹ Srov. tamtéž, str. 16–19.

⁹⁰ Srov. SMALLOVÁ, M. *Naše děti, naše světy*, str. 81.

změn. Systém přesvědčení zůstává sám o sobě stejný, ale je ovlivněn lidmi, kteří jej předávají dále.

Rodičovské etnoteorie se podle Smallové⁹¹ v naší výchově objevují, i když se snažíme dělat věci jinak než naši rodiče. To naznačuje i Matějček ve své knize *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, ovšem nehovoří zde o rodičovských etnoteoriích nebo teoriích výchovy, ale o vztahu rodiče k dítěti: „*Však si také do svého vztahu k dítěti neseme mnoho z toho, co jsme sami kdysi jako děti zažili a převzali ze vztahu svých rodičů k nám.*“⁹² V tomto případě teorie, s kterou přichází Smallová a Matějček, vystihuje poznatky z mého výzkumu. Výchova prarodičů je jeden z faktorů, jenž formuje pojetí výchovy u vybraných respondentů. Liší se pouze v tom, do jaké míry se od pojetí výchovy svých rodičů snaží distancovat, nebo je naopak „kopírují“.

Podle Heluse výchovu můžeme dělit na bezděčnou a záměrnou. Ve druhém případě se snažíme docílit výchovného cíle s pomocí výchovných prostředků. U bezděčné výchovy jde spíše o osobnost působícího a jeho přístupu k vychovávanému.⁹³ S tímto tvrzením souhlasím, z praxe si všímám, že děti často napodobují chování svých rodičů, od kterých získávají určité vzorce chování.

Čáp veškerou interakci či komunikaci dospělých s dětmi označuje jako způsob výchovy. Má za to, že si dospělý zvolí, jak a jaký výchovný prostředek, metodu nebo postup bude ve své výchově praktikovat.⁹⁴ Toto konstatování je z mého pohledu správné, ale nedostatečné. Dospělí sice zvolí to, jak bude vychovávat, ale zaprvé mi zde chybí zmínka o tom, zda je brána osobnost dítěte, a rovněž to, že ne vždy volí vědomě (jak naznačuje Helus). Ne vždy také volí tak, jak by chtěl, a je například ovlivněný danou situací, svou náladou aj.

Obecně se dá říci, že výchova je chápána jako něco pozitivního. V posledních letech se ale setkáváme také s názory, že výchova v postmoderní době již není žádoucí. Dítě je svobodná bytost a umí být zodpovědné za svůj vývoj samo. Pozornost je věnována svobodě názorů a rozhodování. Ideje lidských práv a svobody dětí v tomto ohledu mohou vyvolávat otázku, zda výchova nenarušuje práva dětí.⁹⁵ Toto jsou názory teoretiků a z praxe vím, že někteří mladí rodiče praktikují (dle mého přehnanou) volnost ve

⁹¹ Srov. SMALLOVÁ, M. *Naše děti, naše světy*, str. 81.

⁹² MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, str. 42.

⁹³ Srov. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*, str. 241.

⁹⁴ Srov. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, str. 135.

⁹⁵ Srov. PELIKÁN, J. *Pomáhat být*, str. 12.

výchově dítěte. Dítě by dle mého mělo mít takovou volnost, aby mohlo objevovat svět, přicházet na to, jak různé věci fungují, ale také by mělo znát hranice, které nemůže překročit. Navíc si myslím, že je zvláště pro malé děti důležitý jakýsi řád, aby například získaly zdravé návyky (kdy mají jít spát, čištění zubů, pozdravení aj.). Podobně se k tomu přiklánějí i respondenti v mém výzkumu. Dětem patří taková svoboda, aby se mohly svobodně rozvíjet, ale jsou hranice, které nesmí překročit.

Žádná ze zmíněných definic výchovy mi nepřijde zcela špatná, spíše se liší v tom, na co se zrovna zaměřují a co zdůrazňují. Dle mého je důležité nezapomínat, že výchova je nejen záměrná, ale také bezděčná, a hlavní roli zde nemá pouze vychovatel, ale vychovatel a vychovávaný se ovlivňují navzájem. Rodič sice volí, jak bude své dítě vychovávat, ale i přesto může být ovlivněn „rodičovskými etnoteoriemi“, názory a příklady jiných rodičů, a především samotným vychovávaným dítětem, partnerem ve výchově, sourozenci dítěte, prarodiči a obecně podmínkami ve své rodině.

Z mého výzkumu je patrné, že rodiče o výchově smýšlí různě. Roli zde samozřejmě hraje jejich věk, pohlaví, počet dětí a především zkušenosti. U mužských zástupců si můžeme povšimnout, že se prezentují jako ti, kteří si s dětmi hrají, jsou jejich kamarádi a výchovu nechávají spíše na partnerce (bezděčnou výchovu, svůj vliv na děti, ve svých výpovědích netematizují). Je patrné, že ženy v tomto výzkumu mnohem více vnímají, že děti vychovávají i svým chováním a názory. Výchovu rodiče prezentují jako předávání toho, co je dobré a co je špatné, zvláště pak ve společenském chování. Rovněž uvádějí, že často vychovávají v závislosti na dané situaci, a později třeba toho, jak zareagovaly, litují nebo při nejmenším uvádějí, že by jednaly jinak. Zdá se tedy, že rodiče možná v některých situacích místo záměrného a cílevědomého vychovávání jednájí situačně, impulzivně.

Více nežli výchovu, rodiče zmiňují, že se o děti starají a pečují o ně. Dle mého k sobě pojem výchova a péče určitě patří. Výchovu spatřuji právě například v předávání toho, co je dobré a co špatné, kdežto péči vnímám jako jakýsi projev zájmu rodičů o děti. Oba pojmy vnímám jako nenahraditelné, nastává zde však těžká otázka, zda je péče součástí výchovy nebo výchova součástí péče. Domnívám se, že péče a láskyplné vztahy, které jsou její součástí, musí doprovázet výchovu a výchova musí doprovázet péči. Právě v tomto podle mne spočívá důležitost a síla výchovy v rodině, a proto také výchova v rodině zůstává vzorem pro vymezení výchovy v podmínkách výchovně-vzdělávacích institucí. Také Matějček zdůrazňuje, že rodinná výchova se zásadně liší od té

„profesionální“, a to citovými vztahy a vzájemnou láskou mezi rodinnými příslušníky. Nelze zde uplatňovat výchovné technologie v plné míře, jelikož pak by se rodina změnila jen na profesionální výchovný ústav.⁹⁶

4.2 Výchovné styly

V rozhovorech jsem s respondenty mluvila také o tom, jakým stylem své děti vychovávají. Objevovaly se například pojmy jako „kamarádká výchova“ nebo „rázná výchova“. Zdá se, že rodiče mají pro výchovné styly své názvy a zároveň je jinak kategorizují než odborná literatura. Proto bych v této kapitole chtěla popsat výchovné styly skrze odborný pohled.

V české literatuře se běžně uvádí autokratický, liberální a integrační způsob výchovy.⁹⁷ Čáp udává, že způsob výchovy je determinován třemi základními skupinami faktorů, které na sebe vzájemně působí. Jde o: 1) osobní vlastnosti a zkušenosti vychovávajících; 2) vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování a působení na dospělé, kteří se snaží je vychovávat; 3) společenskohistorické podmínky od ekonomických a kulturních až po výchovné tradice země, doby, rodiny, školy atd.⁹⁸

V roce 1939 provedl Kurt Lewin se svými spolupracovníky výzkum a v návaznosti na něj identifikoval tři výchovné styly. Byl to styl autokratický, sociálně integrační a liberální. U prvního stylu má vychovávající osoba dominantní pozici. Rodina spíše využívá tresty, rozkazy a odměny jsou pouze ojedinělé. To, co si dítě přeje, zde není bráno vůbec v potaz, a tak se z něj stává agresivní, nesamostatný, dominantní člověk, který nemá svůj názor. V liberálním stylu si dítě může dělat, co chce, má svobodu, není kontrolováno a nejsou na něj kladeny ani žádné požadavky. Jedná se o nedůsledný styl výchovy. Integrační styl vede naopak děti k samostatnosti a spolupráci. Z těchto stylů je uváděn jako nejvhodnější.⁹⁹

Rozdělení způsobů výchovy do těchto tří stylů bylo postupem času považováno za nedostatečné. Ne všichni rodiče se mohli identifikovat s danými styly, a proto byly E. S.

⁹⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, str. 44–46.

⁹⁷ Srov. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, str. 136.

⁹⁸ Srov. tamtéž, str. 167–168.

⁹⁹ Srov. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*, str. 303–313.

Schaeferem roku 1959, na základě výzkumu chování matek, rozšířeny modelem dimenzí s kladným a záporným emočním postojem (láska x odmítavý postoj) a dimenzí silného nebo slabého výchovného řízení (autonomie x kontrola). Praktikovaný styl výchovy je průnikem dimenzí ve Schaeferově modelu.¹⁰⁰

Rodiče často zmiňovali jeden ze způsobů výchovy, a to výchovu důslednou. To, jak o důslednosti přemýšlí, se shoduje i s odbornými názory na toto téma. Jednat důsledně je jedno ze základních výchovných pravidel. Být důsledný ale neznamená být přísný a nekompromisní. Toto počínání nastavuje dětem pravidla a hranice, které jsou pro ně důležité, jelikož jim dodávají pocit jistoty a bezpečí. Pro výchovnou důslednost je důležitý dostatečný rozsah svobody dítěte. Rovněž by důslednost neměla znamenat slepou poslušnost nebo lpění na již vyřčeném beze smyslu, jen proto, že vyřčené slovo již nelze vzít zpět. Stane-li se z dítěte robot, který poslouchá na slovo, pak ztrácí svou samostatnost. Neumí samostatně myslet, rozhodovat se a jednat.

Absolutní důslednost zřejmě není možná, jelikož dítě většinou nevychovává pouze jedna osoba, ale minimálně dva (matka, otec), popřípadě další členové rodiny, učitel a ostatní lidé, se kterými se v životě setkává, a každý z nich využívá ve výchově jiné způsoby a zastává jiné názory nebo priority. Důležité ale je, aby jeho nejbližší, pro dítě „klíčové“ osoby, byli ve výchově jednotní. Vychovatelé by si měli uvědomovat své výchovné cíle a být v nich zajedno, aby mohla být výchova důsledná. Nedůslednost bývá právě tam, kde jsou partneři proti sobě, soupeří spolu, každý chce, aby dítě vynikalo v něčem jiném, aby mělo raději jeho než druhého, protože si neumí představit, že dítě je může mít rádo oba stejně a ve stejnou dobu. Tyto nedůslednosti pak vedou k zmatku nejen v rodině, ale hlavně v mysli dítěte.¹⁰¹

4.3 Výchovné cíle

Rovněž jako skoro každá lidská činnost, tak i výchova má svůj cíl, ke kterému směřuje. Zkoumáním výchovných cílů můžeme pochopit a poznat výchovnou koncepci. Cíle jsou společensky podmíněné, mění se v závislosti na době, kultuře, socioekonomických

¹⁰⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*, 303–313.

¹⁰¹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*, str. 192–194.

podmínkách apod. Jedná se o určitou představu toho, čeho má být ve výchově dosaženo, zvláště pokud je výchova chápána jako proces působení na vychovávaného. Cíle se v jednotlivých pedagogických koncepcích rozcházejí, můžeme se tedy setkat s různými názory na ně. Díky výchovným cílům můžeme určit obsah, metody, prostředky a formy výchovy.

Cíle, podobně jako výchovné principy, bývají odvozovány od hodnot. Do cílů výchovy v rodině se prolínají hodnoty, jež rodiče zastávají a o jejichž významu pro děti jsou přesvědčeni. Cíle rodičů ve výchově jsou spojeny s jejich vlastní činností a odvíjejí se od jejich životních zkušeností.¹⁰² Chápání původu výchovných cílů může být podle Grecmanové¹⁰³ rozděleno na dva základní přístupy:

1. Indeterministický – odmítá společenskou podmíněnost výchovných cílů, jejich původ je z tohoto pohledu připisován nadpřirozeným silám či neměnné objektivní realitě (např. lidské přirozenosti), jež není vázána na vývoj společnosti.
2. Deterministický – naopak vychází ze společenské nebo psycho-sociální podmíněnosti výchovných cílů, kdy výchovné cíle jako jedna ze složek úmyslného působení na jedince se musí shodovat s těmito elementárními hledisky: (a) objektivní strana, jež reflektuje společensko-ekonomické vztahy a vývoj společnosti, a (b) subjektivní strana vycházející z psychické úrovně vychovávaných.

Výchovné cíle provázejí lidstvo už od prvopočátku. Jejich problematikou se zabývalo mnoho pedagogů a snahu o jejich zformulování nalezneme ve všech důležitých pedagogických teoriích z 19. a 20. století.¹⁰⁴ Zabýval se jimi například americký filozof a pedagog John Dewey, který se mj. snažil najít určitou rovnováhu mezi požadavky společnosti a přirozenými potřebami, zájmy a tendencemi jednotlivce. Cíle výchovy podle něj nesmí být v rozporu s životem, pohybem a růstem, nýbrž mají být jejich předpokladem. U cílů je nutné, aby byly otevřené. Dewey říká, že v cíli a ideálu se objevuje nespokojenost s nynějšími podmínkami a úsilí změnit je. V tomto kontextu je dělí do dvou skupin:¹⁰⁵

¹⁰² Srov. STŘELEČ, S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*, str. 118–119.

¹⁰³ Srov. GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 81–82.

¹⁰⁴ Srov. GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 80–82.

¹⁰⁵ Srov. podle GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 85–86.

1. cíle odvozované od úspěšných dospělých (výchova je zde vnímána jako zaučování, jako sdílení zkušenosti);
2. cíle odvozované z domněnek, jaké nedostatky má společnost (výchovou jednotlivce směřují k napravení a přeorganizování společnosti).

Dewey¹⁰⁶ definoval tři znaky dobrých cílů:

1. Cíl musí vycházet z přítomného stavu věci, je nutné, aby se zakládal na vnitřních procesech a potřebách jedince, jenž je vychováván.
2. Cíl musí být připraven čelit různým faktorům a být způsobilý ke změnám.
3. Cíl se nesmí oddělit od prostředků, jimiž má být dosažen; všechny cíle musí zahrnovat prostředky a podmínky k jejich dosažení.

Bohumír Blížkovský rozlišuje cíle výchovy na vnitřní a vnější. Vnější cíle jsou ty, se kterými se vychovávaný prozatím neidentifikuje, vnitřní cíle jsou naopak sebevýchovné. Tyto dva druhy cílů se navzájem ovlivňují, proto musí vychovatel udávat vnější cíle tak, aby se s vychovávaným identifikoval a cíle se pro něj staly podkladem pro jeho vědomou sebevýchovu.¹⁰⁷

Cíle výchovy se vyznačují mnohostrannými funkcemi. Blížkovský¹⁰⁸ udává tyto čtyři základní funkce cílů výchovy:

1. Orientační a anticipační – Pokud se cíle výchovy dobře vymezí, pak mohou vychovávacímu i vychovávanému poskytnout správnou pedagogickou orientaci a cestu.
2. Motivační a stimulační – Cíle (společenské i osobní) jsou pro všechny účastníky výchovy situačně i motivačně významné.
3. Realizační – Je-li cíl dobře zvolený, pak se pedagogická vize stává skutečností.
4. Regulační – Vychovatel musí porovnávat své cíle se skutečným dosaženým výsledkem a na základě toho určit další postupy ve výchově; díky průběžnému aktualizování a srovnávání výchovných cílů může upravovat a korigovat pedagogický proces.

Mnoho autorů se pokusilo o třídění a klasifikaci výchovných cílů. Podrobnější členění výchovných cílů nalezneme například u českého pedagoga Otakara Kádnera:¹⁰⁹

¹⁰⁶ Srov. podle GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 85–87.

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž.

¹⁰⁸ Srov. BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*, str. 121–122.

¹⁰⁹ Srov. KÁDNER, Otakar. *Základy obecné pedagogiky*, str. 129–193.

- individuální: osobní rozvoj a uplatnění jedince;
- sociální: začlenění člověka do společnosti, aby vědomě a kvalifikovaně plnil jeho sociální funkce, tj. aby byl co nejvíce prospěšný společnosti;
- materiální: osvojení učební látky, jež je podstatná pro zvládnutí teoretických a praktických úkolů;
- formální: rozvíjení schopností osobnosti (paměť, myšlení, fantazie);
- obecné: slučuje specifické cíle;
- odborné: konkretizování obecných cílů; nabití vědomostí a dovedností, jež jsou potřebné pro danou profesi.

Pokud toto členění srovnáme s tím, jak jsou rozlišovány výchovné cíle podle *Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělání (RVP PV)*, rozdíl spatříme již v tom, jak jsou cíle kategorizovány. RVP PV využívá čtyři cílové kategorie: rámcové cíle, klíčové kompetence, dílčí cíle a dílčí výstupy. Zároveň je důležité si povšimnout, že RVP PV pojem výchovy podřazuje jako součást pojmu vzdělávání.¹¹⁰ V porovnání s Kádnerovým členěním výchovných cílů jsou vzdělávací cíle uvedené v RVP PV konkrétnější. Hlavní rozdíl mezi výchovnými a vzdělávacími cíli ale vidím v tom, že vzdělávací cíle se více zabývají rozvojem vědomostí a dovedností které bude dítě později potřebovat k vykonávání své profese.

Zcela jiného pohledu na výchovné cíle si můžeme všimnout u dotazovaných rodičů. Cíle jako takové totiž v rozhovorech příliš nepopisují. Z pohledu laika si možná nejsou vědomi, že se o cíle jedná, jelikož si je na začátku výchovného procesu striktně nestanovují, ale spíše u nich vznikají v průběhu, tak nějak samovolně. Po pozornějším přečtení je zde ale také nalezneme, ovšem v jiné formulaci. Ve výchově jde rodičům hlavně o to, aby byly jejich děti zdravé a šťastné. K těmto hlavním cílům pak přidávají jejich finanční zabezpečení, které dávají do souvislosti se vzděláním. Vzdělání vnímají spíše jako prostředek k již zmíněnému finančnímu zabezpečení a jako cestu k tomu, aby děti měly široké možnosti ve výběru svého budoucího povolání. Rodiče rovněž zmiňují, že jim jde o relativní samostatnost dětí, aby děti měly svůj názor, a snaží se je vést k pravdomlupnosti a pokoře. Rovněž chtějí, aby se děti věnovaly sportovním aktivitám.

¹¹⁰ Podle RVP PV (2018, str. 4) „Pro výchovu, vzdělávání a péči o dítě předškolního věku v mateřské škole je dnes užíván termín ‚předškolní vzdělávání‘. Tento pojem v sobě zahrnuje aspekty výchovné i vzdělávací – týká se zajištění zdravého rozvoje a prospívání každého dítěte, jeho učení, socializace i společenské kultivace.“

U nich vnímají hlavně jejich preventivní funkci, aby se děti vyvarovaly nevhodnému chování, aby zjistily, co je baví, měly pohyb a také v nich vidí jistou formu socializace. Aktivity vnímají také ve smyslu společného trávení času v rodině. Zde jde rodičům hlavně o budování pevné citové vazby mezi rodičem a dítětem. Rozvíjení citové vazby a budování rodinného zázemí se z rozhovorů zdá jako klíčové při výchově dětí a já je na základě rozhovorů mnohem více vnímám jako základní stavební kámen výchovy v rodině.

4.4 Výchovné prostředky

K dosažení výchovného cíle slouží metoda výchovy: jedná se o postupy, prostředky a způsoby, které jsou záměrné a systematické. Významnou otázkou ve výchovné praxi je jejich účinnost a stanovení podmínek, za nichž jsou nejjednodušeji přijímány vychovávaným jedincem. Tedy jde hlavně o to, jak klást na dítě požadavky, aby došel vychovávající k chtěnému výchovnému cíli. Výchovným prostředkem je například komunikace, příkaz, diskuze, odměna a trest nebo vlastní příklad.¹¹¹ Z výzkumu vyplývá, že rodiče považují za důležitý prostředek výchovy to, že spolu s dětmi tráví čas, něco spolu dělají – a přitom komunikují, utvářejí citové vazby apod.

Důležitou roli u všech společenských procesů a vztahů hraje sociální komunikace. Jde o výměnu informací, emocí, hodnocení a také pobídek k jednání. Sdělování probíhá pomocí řeči, ale rovněž nonverbální komunikací či činem. Kvantita a kvalita sociální komunikace má dopad na utváření osobnosti, dále také působí na její psychofyzilogický stav a na činnosti, které koná. Chybějící či nedostatečná komunikace v raném dětství může vést i k psychické deprivaci dítěte. Mohou se u něj projevit problémy s řečí, učením nebo myšlením. Pro vývoj dítěte je potřebné, aby mělo možnost komunikovat s lidmi všech věkových kategorií a s oběma pohlavími. Dítě díky komunikaci získává sociální dovednosti, postoje a rysy, týkající se vztahů mezi lidmi. Dále má komunikace také velký vliv na sebehodnocení jedince.¹¹²

¹¹¹ Srov. PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, str. 153.

¹¹² Srov. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, str. 92–93.

Dobrou komunikací se rozumí, že komunikující spolu mluví tak, aby jeden druhému rozuměl, ale také si naslouchají. Nejde jen o to slyšet, co druhý říká, ale hlavně o pochopení toho, co těmito slovy chtěla daná osoba říci. V praxi to občas znamená, že se člověk musí oprostit od svých domněnek, obav či nadějí. Má zde tedy velkou váhu jak sdělování, tak i naslouchání.¹¹³

I když komunikace bývá v publikacích o výchově tematizována jako základní prostředek výchovy, z mého výzkumu vyznívá, že spíše než o komunikaci (chápanou v užším slova smyslu jako výměnu informací) lidem jde hlavně o to *být spolu*, věnovat jeden druhému svůj čas, jelikož společné trávení času vnímají jako důležitý faktor při utváření citové vazby.

Dalším z často zmiňovaných a používaných výchovných prostředků, které vychovatel využívá k regulaci nežádoucího chování a jednání vychovávaného, jsou trest a odměna. Avšak při jejich využívání by mělo být bráno v potaz mnoho faktorů, aby bylo jejich aplikování účinné. V první řadě by odměna i trest měly mít adekvátní formu k danému činu a jasně daná kritéria, podle kterých budou uplatňovány.

Z psychologického hlediska pro dítě není trest to, co vychovávající jako trest určil, ale to, co dítě jako trest prožívá. Tedy pocit, který je dítěti nepříjemný, ponižuje ho, zahanbuje, rádo by se ho zbavilo a v budoucnu se mu vyhnulo. Stejně tak je tomu u odměny, ta naopak přináší kladné pocity potěšení, u kterých by si jedinec přál jejich dlouhé trvání a opakování.¹¹⁴

U této formy vnějšího motivačního působení můžeme většinou spatřit tři funkce:¹¹⁵

1. Informační – Ukazuje dítěti správnost či nesprávnost jeho chování, postupů či výsledků.
2. Motivační – U odměny dítě prožívá úspěch, radost, motivuje ho udělat danou věc znova nebo lépe. Díky trestu zažívá neúspěch a frustraci; trest má dítě rovněž motivovat ke zlepšení.
3. Vyjádření pozitivního nebo negativního osobního vztahu rodiče k dítěti.

U fyzického trestání dochází zpravidla k nežádoucím formám chování dítěte. Zároveň narušuje vztah mezi dospělým a dítětem. Dítě je takovýmto trestáním ponižováno,

¹¹³ Srov. RYANOVÁ, E. *O rodičích*, str. 80–81.

¹¹⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?*, str. 26.

¹¹⁵ Srov. PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*, str. 179 a 316–317.

což má špatný dopad na jeho sebehodnocení. Také se u dětí objevuje agresivní chování a frustrace. Psychické trestání mívá podle Čápa¹¹⁶ delší účinek.

Pokud to jde, je vhodnější nahradit trest odměnou, děti na ni reagují kladně oproti trestu, který v nich vyvolává strach. Za účinnější jsou považovány odměny morální nebo emoční nežli materiální. Přehnané aplikování materiálních odměn způsobuje znevažování, špatný vývoj dítěte a dochází k poškození vztahu s dospělými lidmi. Je-li odměna praktikována přehnaně často, ztrácí svoji účinnost.¹¹⁷

Odměny a tresty byly v rozhovorech také velice probírané téma. Trest byl nejvíce zmiňován fyzický. Rodiče jej vnímají jako vhodný, pokud byl oprávněný a dítě si je vědomo, zač bylo potrestáno. Jeho přehnané aplikování ale neschvalují a snaží se mu spíše předcházet domluvou. I u odměn se snaží nalézt rovnováhu v jejich používání.

4.5 Složky výchovy

Složky výchovy, dříve nazývané též stránky či součásti výchovy, jsou dalším pojmem, který se v literatuře zabývající se teorií výchovy často objevuje. Slouží k vymezení toho, co by mělo být obsahem výchovy, k prohloubení analýzy výchovného procesu. Jednotlivé složky se vzájemně doplňují a prolínají. Rovněž jsou to východiska pro formulování výchovných cílů; od uvažovaných složek výchovy jsou odvozovány specifické dílčí výchovné úkoly. Reflektují určité nároky na rozvoj osobnosti.

Ohledně vymezení složek výchovy se odborníci rozcházejí v názorech.¹¹⁸ Dnešní členění většinou odráží dva přístupy, jeden pochází z požadavků společnosti a druhý z respektování stránek osobnosti. Dělení výchovného procesu na více složek sahá až do dob Aristotela, jehož dělení uznávalo mnoho pedagogických odborníků. „Aristotelovská pedagogická triáda“ zahrnovala výchovu rozumovou, mravní a tělesnou. Toto dělení zastávali například i John Locke nebo Herbert Spencer.

Rozumová výchova má v jedinci vzbuzovat zájem o vzdělání a sebevzdělání, rozvíjí jeho logické myšlení, učí ho argumentaci a zdůvodňování jeho názorů, rozvíjí jeho

¹¹⁶ Srov. ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, str. 138.

¹¹⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém*.

¹¹⁸ Srov. GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 105.

poznávací schopnosti aj. Jde o soubor vědomostí a dovedností týkajících se jazykové výchovy a přírodních, společenských a technických věd. Rozumová výchova je nejvíce spojena se školním vzděláváním.

Jedna z hlavních složek výchovy je morálka, od které je odvozen obsah a postupy, jak cílů dosáhnout. Tím je pak tvořena teorie mravní výchovy. Je nejdůležitější a zároveň nejsložitější složkou výchovy. Jejím cílem je, aby vychovávaný přijal určité normy a podle nich také jednal. V mravní výchově jde dále o sociální citění, budování vztahu k vlasti, utváření vztahu k práci, vztahů mezi lidmi aj.¹¹⁹

Tělesná výchova má za úkol rozvíjet osobnost po fyzické stránce. Má v jedinci vzbuzovat soutěživost, jež napomáhá k budování důležitých charakterových a volních vlastností (přátelství, spravedlnosti). Dále například napomáhá k tvorbě správných návyků (hygiena, životospráva).¹²⁰

K této základní triádě se později začaly přidávat další složky. Pozornost od dob renesance získává pracovní výchova. Jako jedna z nejstarších složek výchovy je velice důležitá, jelikož je bezpodmínečně nutná k našemu přežití. Práce je zdrojem hodnot, a důležitou složkou v momentě, kdy dochází k utváření osobnosti. Díky ní se můžeme nejvíce seberealizovat, a tak je nepostradatelná při našem osobnostním rozvoji.¹²¹

Výše uvedené vymezení naznačuje, že teorie složek výchovy je spojena především s pojetím výchovy jako vnějšího formování jedince (vymezuje, na které stránky osobnosti má být působeno, jak má takto formovaná osobnost ve výsledku vypadat). Do určité míry je také patrné, že se jedná o „dědictví“ marxistické teorie výchovy (byť to již takto není v literatuře vydávané po roce 1989 uváděno). Ještě zřetelnější to pak je, pokud nahlédneme do literatury starší. Takto např. Jůva uvádí, že složky výchovy jako důležitý pedagogický pojem a jejich strukturu plně rozpracovává až marxistická pedagogika, v ideologickém duchu.¹²²

Touto problematikou se v šedesátých letech zabýval například Josef Váňa, který zastával dělení složek výchovy na rozumovou, pracovní, mravní, tělesnou, a estetickou. Kritizoval ale kritéria jejich segmentace pro jejich jednostrannost a nelogický systém. Domníval se, že je třeba složky uspořádat v logický systém tak, aby bylo následně možné rozvinout a zkonkretizovat výchovné cíle. Proto uvažoval, zda by bylo možné namísto

¹¹⁹ Srov. KRAUS, B. *Teorie výchovy*, str. 15 a 22.

¹²⁰ Srov. GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 118–119.

¹²¹ Srov. KRAUS, B. *Teorie výchovy*, str. 23.

¹²² Srov. JŮVA, V. *Složky výchovy jako pedagogický problém*, str. 7–8.

z psychologického hlediska a z hlediska struktury osobnosti třídit složky výchovy podle objektivního hlediska a z pohledu „formy společenského bytí a vědomí“. Vnímá potřebu rozšířit složky výchovy na tělesnou výchovu, jazykovou výchovu, pracovní a technickou výchovu, vědeckou výchovu, politickou výchovu, výchovu vědeckého názoru, mravní výchovu a uměleckou výchovu.¹²³

Na Váňovy úvahy navazoval Vlastimil Pařízek, který naopak poukazuje na to, že klasické rozdělení výchovných složek pochází jen z obsahové stránky života společnosti a nebere v potaz další podstatné hledisko, a to strukturu osobnosti v nejširším smyslu (biologické a psychologické vlastnosti jedince). Z toho důvodu navrhuje doplnění Váňovy klasifikace o další hledisko, jež by vycházelo z vlastností vychovávané osoby, například dovednosti, schopnosti, paměť, myšlení, řeč aj.¹²⁴

Váňovo dělení složek „z pohledu společenského vědomí a bytí“ přebírá také slovenský pedagog Gustav Pavlovič. Uměleckou výchovu nahrazuje ale obsáhlejší pojem estetická výchova.¹²⁵ Teorie estetické výchovy čerpá z estetiky jako nauky o krásu. Estetická výchova má za cíl nejen utváření vkusu a výchovu uměním, ale také vnímání, cítění a hodnocení uměleckých děl, získávat o nich nové informace, rozvíjet umělecké schopnosti nebo vnímat krásu v každodennosti života a těšit se z těchto krás. Estetická výchova se zde pak rozděluje na výchovu receptivní (přijímání podnětů, vnímání dojmů, například poslech hudby), reprodukční (váže se na určitou aktivitu, kupříkladu hra na klavír) a aktivní (tvořivou, kreativní, pro kterou je podmínkou nadání jednotlivce, např. malba obrazů).¹²⁶ Další kapitolou je pak výchova ke vkusu, ta se nevztahuje pouze na umění, ale také na další oblasti života (společenské chování, móda, image, design interiéru aj.).¹²⁷

U složek výchovy můžeme ale narazit také na jiné druhy třídění. Například polský filozof Bogdan Suchodolski navrhuje výchovu skrze vědu, techniku, umění a společenský život. Výchovné složky pak dělí na tělesnou, rozumovou, estetickou a mravní výchovu.¹²⁸

S rozrůstáním okruhů oblastí společenského života se rozšiřoval i počet složek výchovy uváděných v pedagogické literatuře. Vladimír Krejčí takto například dodává

¹²³ Srov. VÁŇA, J. *O metodologických problémech v rozvoji pedagogické teorie*, str. 294–296.

¹²⁴ Srov. JŮVA, V. *Složky výchovy jako pedagogický problém*, str. 11–12.

¹²⁵ Srov. GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 107.

¹²⁶ Srov. KRAUS, B. *Teorie výchovy*, str. 22.

¹²⁷ Srov. tamtéž, str. 22–23.

¹²⁸ Srov. GRECMANOVÁ, H. *Obecná pedagogika*, str. 107.

humanitární, sociální a rodinnou výchovu, Vladimír Jůva zase například právní a ekologickou výchovu. Dalším příkladem může být výchova mediální, multikulturní, zdravotní nebo výchova k využití volného času.¹²⁹ Podobně se proměňují i označení složek výchovy, například namísto o výchově mravní se dnes hovoří také o výchově etické, o výchově charakteru nebo o výchově prosociální.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání vymezuje aktuálně pro předškolní děti biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální oblasti vzdělávání.¹³⁰

Složky výchovy najdeme i ve výpovědích rodičů. Zmiňují se především o morálce a mravní výchově, objevuje se také zmínka o rozumové výchově.

4.6 Faktory ovlivňující výchovné působení

V této kapitole bych ráda uvedla faktory, které rodiče v rozhovorech zmiňovali a které dle mého mohou být klíčové při ovlivňování jejich výchovného působení.

4.6.1 Rozvod

Rozvod je „*právní zrušení manželství během života obou partnerů, jemuž předchází jeho reálný rozpad.*“¹³¹ Podle české legislativy, konkrétně dle § 755 občanského zákoníku, lze manželství rozvést jen v takové situaci, kdy je soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno, kdy nelze očekávat jeho obnovení.

Důvody k rozvodu

Snad každý člověk během manželství na rozvod alespoň jednou pomyslí. Nahlédneme-li do statistik z roku 2018, zjistíme, že nejčastější uváděnou příčinnou rozvratu manželství byl rozdíl povah, názorů a zájmů manželů.¹³² Tato příčina může být důsledkem nerespektování zásadních faktorů při volbě partnera. Manželé by měli v ideálním

¹²⁹ KRAUS, B. *Teorie výchovy*, str. 24–25.

¹³⁰ *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online].

¹³¹ PETRUSEK, M. MAŘÍKOVÁ, H. VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*, str. 955.

¹³² *Srov. Demografická příručka 2018: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1986–2018* [online].

případě mít stejné názory v zásadních tématech, podobné zájmy a být na podobné inteligenční úrovni. Dalším často se vyskytujícím důvodem rozvodu je nevěra jednoho z partnerů.¹³³ Ta bývá ale ve většině případů spíše brána jako příznak rozchodu, jelikož pravým jejím důvodem obvykle bývá neuspokojivý sexuální vztah mezi manželi. Ve statistikách se často objevuje jako další příčina rozvodu alkoholismus, nemalé zastoupení mezi důvody má také nezájem o rodinu ze strany jednoho z manželů.¹³⁴

Možný¹³⁵ uvádí jako další prediktory rozvodu:

- socioekonomický status;
- věk vstupu do manželství: Důvodem rozvodu může být také to, že mladí manželé ještě nejsou dostatečně emočně vyzrálí a na soužití tohoto druhu nejsou dosud připraveni. V nízkém věku mohou být také ještě ekonomicky závislí na rodičích.
- dědičnost rozvodovosti: Pochází-li manžel z rozvedené rodiny, pravděpodobnost rozvodu je u něj vyšší než u manželů z úplných rodin (mluvíme zde o tzv. mezi-generačním přenosu rozvodu).¹³⁶
- charakter místa bydliště;
- přítomnost či absenci dětí: Obecně se snadněji rozvádějí bezdětná manželství. Oproti tomu tam, kde mají manželé větší počet dětí, se objevuje větší stabilita manželství, což může být ale dáno také vlivem dlouho trvajících manželství či náboženským vyznáním rodiny. Vliv počtu dětí na spokojenost manželství ale nebyl prokázán.
- pořadí manželství: opakující se manželství se vykazují nižší stabilitou než první manželství.

Vliv na rozvod manželů může mít také výše jejich dosaženého vzdělání. Pakosta¹³⁷ uvádí, že nejčastěji se rozvádí muži se základním vzděláním a ženy s maturitou. Zatímco u mužů můžeme vypořádat, že s rostoucím stupněm dosaženého vzdělání rozvodovost klesá, u žen tomu tak není. Nejvyšší rozvodovost mají totiž ženy se základním a vysokoškolským vzděláním.

¹³³ Srov. Tamtéž.

¹³⁴ Srov. Tamtéž.

¹³⁵ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, str. 223.

¹³⁶ Srov. WOLFINGER, N. H. *Understanding the divorce cycle: the children of divorce in their own marriages*, str. 85.

¹³⁷ Srov. PAKOSTA, P. *Vliv věkové a vzdělanostní homogamie a sňatkového věku na stabilitu prvního manželství*.

Dopady rozvodu

Z důvodu stále vyššího relativního počtu rozvodů se také zvyšuje počet lidí, kteří s ním mají osobní zkušenost. Mimo jiné se také již v dospělém věku nachází generace dětí rodičů, kteří se rozvedli v sedmdesátých až devadesátých letech, kdy také absolutní počty rozvodů byly nejvyšší. A tak přestože je ve veřejném mínění rozvod stále brán jako něco negativního, nežádoucího, a je zde mnoho studií, které poukazují na jeho špatné vlivy na všechny zúčastněné, i rozvod má svá pozitiva a negativa, ať už pro rozvádějící se manžele nebo pro jejich děti.¹³⁸

Rozvodem jsou partneři postaveni do nelehkých situací a doprovází ho mnoho emocí. V ideálním případě by ale neměl znamenat odloučení dvou nepřátel.¹³⁹ Jak jsem již zmiňovala, v dnešní době se již stává součástí životní zkušenosti mnoha lidí. Je mnohem snadnější manželství zrušit a na rozvedené partnery se již v takové míře neváže sociální stigma rozvedeného, jako tomu bylo v minulosti. Avšak i tak zůstává rozvod negativní a traumatickou zkušeností. Problémy rozchodem nekončí, ba naopak spíše začínají.¹⁴⁰ Je s ním totiž, mimo jiné, spojeno mnoho právnických, rodičovských, finančních, praktických a emocionálních výzev, které vyžadují čas, energii a zodpovědnost. Obnovení rovnováhy v životě člověka může trvat i roky. Rozvod ale plní velice důležitou funkci při legálním a emocionálním osvobození lidí k tomu, aby vytvořili nový, uspokojivější vztah. V každém rozvedeném manželství byl minimálně jeden ze zúčastněných pro rozvod, a tak alespoň u něj můžeme očekávat, že ztráty u něj vyváží výhody.¹⁴¹

Manželské změny dle Heteringtonové poskytují podstatnou šanci pro osobní rozvoj. Členové rodiny si mohou během přeměny rodinných vztahů a rolí uvědomit, kým jsou a co je pro ně v životě opravdu významné.¹⁴²

Rozvodem netrpí pouze rozvedený pár, ale zasaženy jsou také jejich děti. V minulosti byly obavy z dopadu rozvodu zaměřeny spíše na rodiče, ale v posledních desetiletích se společnost mnohem více soustředí na jeho dopad na děti. Ty rozvod ovlivňuje různě, v závislosti na jejich věku, pohlaví a stádiu vývoje.¹⁴³ U dětí způsobuje mnoho různých pocitů a jiné chování. Stres, který děti v tomto období doprovází, se může objevovat

¹³⁸ Srov. CHERLIN, A. J. *Marriage, divorce, remarriage*. str. 134.

¹³⁹ Srov. ŠMOLKA, P. MACH, J. *Manželská a rodinná trápení*, str. 94–95.

¹⁴⁰ Srov. ŠMOLKA, P. MACH J. *Manželská a rodinná trápení*, str. 94–95.

¹⁴¹ Srov. CHERLIN, Andrew J. *Marriage, divorce, remarriage*.

¹⁴² Srov. HETHERINGTON, E. Mavis. *For better or for worse: divorce reconsidered*. str. 45.

¹⁴³ Srov. KLETT-DAVIES, Martina. *Under Pressure? Single parents in the UK* [online] str. 56.

i dlouhou dobu po rozvodu.¹⁴⁴ Avšak rozvod nemusí být pro dítě vždy katastrofou. I pro dítě může být v některých případech osvobozující, a to za předpokladu, že po rozvodu získá klidnější prostředí bez častých hádek a konfliktů, nebo pokud si je vědomo, že spolu byli rodiče nešťastní.¹⁴⁵ Také samotný rozvod nemusí mít nutně špatný dopad na dítě, lze se mu vyhnout kvalitním rodičovským vztahem, kdy mají manželé hlavní společný cíl – blaho svých dětí.¹⁴⁶

Některé děti si naopak rozvod rodičů nepřejí. Může se jim zdát, že jejich svět, bezpečnost a stabilita se rozpadají v návaznosti na rozchod jejich rodičů. Taktéž se v tomto důsledku u nich může objevit pocit viny.¹⁴⁷ Děti na sebe přenášejí odpovědnost za rozchod rodičů, domnívají se například, že zlobily, měly nepořádek v pokojíčku aj. Rovněž si odloučení jednoho z rodičů mohou vysvětlovat jako důkaz toho, že již nejsou milovány. O rozvodu by si s dětmi měli promluvit oba partneři dohromady a zároveň jasně zdůraznit, že končí pouze jejich manželství, ale ne rodičovství.¹⁴⁸

Častou chybou, které se rodiče při rozvádění dopouštějí, je využívání dětí k vlastním cílům. Ty jsou postavovány do pozice rozhodčího nebo „poslůčka“ mezi manželi a také často slýchají pomluvy na jednoho či druhého rodiče.¹⁴⁹ Tím jsou způsobeny vážné výchovné chyby, kdy má dítě zmatené mínění o světě dospělých a ztrácí úctu k oběma rodičům.¹⁵⁰

V odborné literatuře se můžeme dočíst, že rozvod má větší negativní dopad na chlapce. Zvláště je-li chlapec vychováván pouze matkou, chybí mu mužský vzor a může u něj dojít k osvojení si špatných vzorců chování. Matky například dávají synům pravomoci, které neodpovídají jejich věku, a tímto zatěžováním jim odpírají dětství. Dívky, jelikož ve většině případů zůstávají s matkou, svůj vzorový model neztrácí, a tak je pro ně v tomto ohledu situace jednodušší. Komplikace mohou nastávat ale v pozdějším věku, zejména s ohledem na hledání vlastního partnera, protože mohou mít značně zkreslené představy o mužích.¹⁵¹

Při některých případech se můžeme setkat s tím, že dítě se staví k rozchodu rodičů lhostejně. Jedná se většinou o děti, které se nepletou nikdy do věcí dospělých, a to proto,

¹⁴⁴ Srov. SMITH H. *Děti a rozvod*, str. 26–27.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž, str. 30.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, str. 25.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, str. 31.

¹⁴⁸ Srov. ŠMOLKA, P. MACH, J. *Manželská a rodinná a trápení*, str. 94 – 95.

¹⁴⁹ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*, str. 32.

¹⁵⁰ Srov. STŘELEČEK, S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*, str. 36.

¹⁵¹ Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*, str. 36–37.

že je pro ně svět dospělých nezajímavý, anebo se jim jeví jako složitý či mu nerozumí. Lhostejnost může být způsobena také tím, že dítě neumí vyjádřit své pocity a bojí se, že dá-li je najevo, přestane se ovládat.¹⁵²

Mimo jiné tedy velké množství výzkumů ukazuje zvýšené riziko psychických, behaviorálních a zdravotních problémů dětí po rozvodu.¹⁵³ Statistické analýzy ale také naznačují, že mnoho z těchto problémů nemusí způsobovat sám rozvod, nýbrž již stávající situace v rodině. Zároveň také ukazují, že účinky rozvodu jsou pouze dočasné.¹⁵⁴

Ema a Jana za sebou mají zkušenost s rozvodovým řízením, avšak u každé si můžeme povšimnout jiného průběhu. Jana je rozvedená teprve pár let, ale zdá se, že s bývalým partnerem se snaží, aby konec jejich vztahu co nejméně ovlivnil výchovu jejich dcer. Nakolik je jejich snaha efektivní ale nelze s jistotou říci, jelikož rozhovor byl veden pouze s Janou. Ve výchově převažuje ona, jelikož její bývalý manžel má děti pouze jednou za čtrnáct dní na víkend.

Ema má s rozvodem velice negativní zkušenost, s partnerem dodnes nevychází: „*Pak vlastně ta situace, byli jsme spolu s manželem, pak jsme odcházeli, že jo, a ze dne na den bez ničeho...* (delší pauza) *Pro mě vždycky bylo, aby už jim bylo osmnáct a prostě nemusela jsem řešit jejich tátu.*“ Z důvodu rozpadu rodiny se z ní stala matka samoživitelka, musela uživit dvě děti, a tak měla i tři zaměstnání najednou. To ale ovšem vedlo k tomu, že na děti neměla moc času, a mnoho povinností bylo dáváno na bedra staršímu synovi (starost o domácnost i částečná výchova mladšího bratra). U mladšího syna Ema uvádí, že z důvodu jejich odchodu od otce měl psychosomatické potíže.

4.6.2 Práce a rodina

Z řady současných výzkumů vyplývá, že u všech skupin populace se setkáváme s chronickým nedostatkem času, jenž je patrný ve všech oblastech života – nejvíce však v rodině. Rodina má méně společného času a společných aktivit. Díky nedostatku času s rodinou může dítě zažívat psychickou subdeprivaci, kdy mu chybí dostatečný kontakt „svých lidí“ a někdy i důvěrné hovory s nimi. Na společné trávení času rodinných příslušníků má vliv mnoho vnějších a vnitřních faktorů. Mezi ty hlavní patří nesynchronizace časového rozvrhu dětí a rodičů a znehodnocení psychosociálního času, vzájemné

¹⁵² Srov. SMITH, H. *Děti a rozvod*, str. 37–38.

¹⁵³ Srov. KLETT-DAVIES, M. *Under Pressure? Single parents in the UK* [online] str. 55.

¹⁵⁴ Srov. AMATO, P. R. *Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments*. [online].

prolínání se rodičovské role s pracovními povinnostmi, snaha zabezpečit rodinu materiálně, která paradoxně může přecházet ve workoholismus, kdy pracovní nasazení působí patologicky na osobní vztahy.¹⁵⁵

Jak již bylo zmíněno, nedostatek času na děti je ve většině případů spojován s pracovní vyčerpáním rodičů. Původně se tento problém týkal spíše otců, ale v současnosti také ženy tvoří nedílnou součást veřejné sféry. Dosahují vysokého vzdělání a jsou vysoce kvalifikované na trhu práce. Orientace pouze na rodinu proto také u matek v poslední době razantně klesá. Některým ženám již nestačí pouze pečovat o rodinu, ale potřebují se realizovat v práci a budovat svou kariéru.¹⁵⁶ Zaměstnání žen je ale také ve většině případů ekonomickou nutností, jelikož rodin, které by v dnešní době vyžily pouze z jednoho platu otce, je velice málo.¹⁵⁷

Proto se mění sféra soukromá a rodiny vůbec. Změnu můžeme spatřit v její velikosti, struktuře či vztazích uvnitř ní. Mění se obvyklá dělba práce v domácnostech, obsah role muže a ženy v rodině a mnoho dalších.¹⁵⁸

Problém pro rodinu vyvstává ale i u rodiče, který tráví skoro všechn svůj čas v práci. Na druhého rodiče připadá veškerá péče o domácnost a, zvláště má-li také zaměstnání, dostává se do přetěžující situace. Nedostatečný kontakt zaměstnaného rodiče s dítětem může vést k jeho vývojovým problémům. Jak zmiňuji v kapitole o rodičovství, dítě potřebuje oba vzory pohlaví, aby si zakotvilo modely chování mezi mužem a ženou. Zvláště pro chlapce je mužská autorita a přítomnost otce v rodině pro dobrý vývoj žádoucí, přičemž rodičem, který tráví více času v práci, je zpravidla otec.

Ve výzkumu rodiče uvádí jako nedostatek času na děti právě pracovní vytížení. Můžeme si ale povšimnout i časového vytížení z důvodu starání se o domácnost, stavebních úprav domu a práce na zahradě. Pracovní vytížení jsou mezi respondenty spíše muži, kteří musí finančně zabezpečit rodinu. Nejedná se v těchto případech o budování jejich kariéry, ale spíše o výši výdělku. Z tohoto důvodu uvádí, že také do výchovy svých dětí méně zasahují. V době, kdy nejsou otcové v práci, se ale dětem snaží plně věnovat a trávit s nimi čas. Ženy, s kterými byly rozhovory vedeny, se snaží svou práci uzpůsobit tak, aby se mohly dětem co nejvíce věnovat, pokud jim to tedy finanční situace zrovna dovoluje.

¹⁵⁵ Srov. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*, str. 136.

¹⁵⁶ Srov. KARSTEN, H. *Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj*, str. 125.

¹⁵⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, str. 41.

¹⁵⁸ Srov. ČERMÁKOVÁ, M.; MAŘÍKOVÁ, H. *Proměny současné české rodiny: rodina–gender–stratifikace*, str. 125.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo odpovědět na otázku, jak o výchově uvažují rodiče dětí předškolního věku. Nejprve jsem se tedy snažila přiblížit rodinu jakožto výchovné prostředí a rodičovství jako základ pro pochopení výchovy v rodině a pro pochopení vztahu mezi výchovou dětí a péčí o děti. Z těchto kapitol je zřejmé, že rodina prochází mnoha změnami. Mění se její složení, funkce i rodinné chování. Je také zřejmé, že být rodičem je zodpovědná a nelehká životní role. To, z jaké rodiny jedinec pochází, do jisté míry ovlivňuje výchovu. Dalším důležitým indikátorem při porozumění tomu, jak člověk chápe výchovu, je jeho pohlaví a věk. V dnešní době stále převažuje tradiční model, kdy žena se stará o děti a domácnost a muž o finanční zaopatření rodiny. Stane-li se jedinec rodičem v příliš mladém nebo naopak příliš vysokém věku, přináší to pro něj i dítě značná rizika. Momentální věk rodiče je rovněž klíčový při jeho pohledu na výchovu, jelikož jinak o ní přemýšlí ve dvaceti a jinak ve čtyřiceti letech. Jak jsem již zmiňovala, ve výzkumu se neobjevují zástupci rodičů středního věku, jejichž pohled by byl dle mého také obohacující pro danou problematiku.

Ve třetí kapitole jsem představila informace, které jsem získala v rámci vlastního výzkumného šetření z rozhovorů s rodiči. Zjištění jsem následně rozdělila do jedenácti témat. Z výzkumu se mi jeví, že rodiče ve svých úvahách o výchově nezacházejí do hloubky. Jde jim především o trávení času s dětmi, díky kterému si s nimi budují citové vazby, které oni třeba se svými rodiči nemají nebo nejsou tak silné, jak by si přáli. V trávení času s dětmi je jim (zvláště u otců) překážkou zaměstnání, které je u nich ale nezbytné pro finanční zabezpečení rodiny. Mezi jejich cíli se hlavně objevuje přání, aby jejich děti byly šťastné, zdravé a finančně zabezpečené. Dále jim ve výchově jde o to, vychovat ze svých dětí slušné lidi, kteří mají zdravé společenské návyky. Ve svých výpovědích často zmiňují to, že by rodiče měli jednat důsledně, nikoliv však přísně.

Ve čtvrté kapitole jsem se snažila témata, která zazněla v rozhovorech s rodiči, propojit s teorií z odborné literatury. Nejprve jsem se snažila porovnat to, jak je výchova chápána odbornou literaturou a jak ji naopak chápou dotázaní rodiče. Dále jsem se zabývala tím, co ovlivňuje jejich výchovné působení, zaměření (nebo zacílení) a celkové

pojetí výchovy. Výchovu dětí často ovlivní rozvod manželů. Je však většinou na rodičích, do jaké míry nechají své partnerské problémy zasáhnout do výchovy dětí, ty jsou však vždy zasaženy úpravou kontaktu s rodiči. Důležitou roli ve výchově mají také výchovné prostředky i to, jakou měrou jsou využívány. Jak jsem již zmiňovala, rodiče vnímají jako důležité společné trávení času a rovněž se snaží s dětmi více komunikovat a tím i řešit problémy pomocí domluvy. Pokud je ale tento prostředek neúčinný, využívají fyzické tresty, které by podle nich měly být ale vždy oprávněné a adekvátní. Rovněž zmiňují, že je důležité, aby si dítě bylo vědomo, z jakého důvodu např. facku dostalo.

Jako hlavní poznatek z této práce vnímám to, že pedagogika definuje výchovu jako cílevědomou, záměrnou činnost, ale v rozhovorech s rodiči si můžeme povšimnout, že rodiče kategorii „cíle“ příliš netematizují. Přitom jsou to právě rodiče, od jejichž činnosti se pojem výchovy odvíjí (domnívám se, že není možné postupovat naopak a na činnost rodičů aplikovat vymezení výchovy formulované pro kontext výchovně-vzdělávacích institucí). Pokud rodiče cíle zmiňují, můžeme zde vidět veliký rozdíl mezi tím, jak cíle vymezuje pedagogická literatura, a cíli rodičovskými.

Například, z hlediska výchovy dětí předškolního věku, *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* stanovuje cíle v podobě záměrů a výstupů, nejdříve v obecné rovině a pak na úrovni vzdělávacích oblastí.¹⁵⁹ Kdežto rodiče ve svých úvahách zmiňují, že jim jde hlavně o to, aby byly děti zdravé, šťastné, zabezpečené a v budoucnu mohly dělat práci, která je bude bavit. Zdá se, že rodiče své cíle spíše zobecňují a jde jim o obecné blaho jejich dětí, takže se v tom, jak uvažují, v podstatě stírá hranice mezi pojmy *péče* a *výchova*. Je možné říci, že rodiče spíše nežli výchovu ve smyslu, jak je tento pojem používán v pedagogické literatuře, zmiňují péči o děti.

Ve výzkumném šetření jsem si také všimla, že rodiče pojem výchovy také mnohdy spojují s výchovnými institucemi (o výchově hovoří např. v souvislosti s tím, jak dbají nebo hodlají dbát na přípravu dětí do školy) a v některých případech rozlišují výchovu a ostatní aktivity, kdy tráví s dětmi čas (takto např. Kamil mluví o sobě a o manželce: „*Ona vychovává a já si [s dcerou] hraju.*“). Je zde otázkou, co sami rodiče za výchovu považují a do jaké míry jsou si své výchovy vědomi. Mezi vybranými rodiči najdeme různé smýšlení o výchově. Patrně zde hraje roli jejich věk, pohlaví, počet dětí, a především jejich zkušenosti.

¹⁵⁹ Srov. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online].

Kamil s Honzou například v rozhovorech uvádí, že výchovu nechávají spíše na partnerkách. Avšak domnívám se, že už i tím své děti vychovávají (pokud výchovu lze definovat nejen jako činnost záměrnou, ale také jako činnost bezděčnou),¹⁶⁰ dávají jim vzor toho, že žena je převážně „vychovatel“ a muž „kamarád“. Je tedy možné, že důvodem, proč rodiče netematizují své výchovné cíle je to, že si je prostě neuvědomují. Podobně to vidí i Smallová, která uvádí, že dle ní mají rodiče ve výchově vědomé, ale i nevědomé cíle.¹⁶¹

Rovněž může být důvodem, že rodiče konkrétní výchovné cíle nemají a řídí se spíše „rodičovskou intuicí“ vedenou obecně představou, že usilují o to, aby jejich děti byly v životě šťastné. Pokud se ale řídí pouze intuicí, nejedná se pak o výchovu založenou na principu pokus – omyl? Není to až moc velký společenský hazard, kdy taková výchova může mít v případě selhání až fatální a doživotní následky? Vezmeme-li v potaz, že se rodiče ve výchově řídí rodičovskou intuicí, a ne odborně formulovanými cíli, může být vzhledem k definicím výchovy jako záměrné cílevědomé činnosti (viz kapitola 4.1) tato činnost rodičů brána pořád jako výchova? Z mého pohledu ano, protože rodiče jsou pořád nejdůležitějšími vychovateli dítěte. Byť je možné, že nepůsobí záměrně, dávají dítěti určitý vzor chování, a tím jej vychovávají.

Jak jsem již uvedla, rodiče uvádějí, že o děti pečují. Samotná péče ale, dle mého názoru, výchovu nahradit nemůže. Oba pojmy jsou dle mého nenahraditelné a myslím, že oba pojmy se vzájemně dobře doplňují. Díky výchově dává rodič dítěti poznatky o tom, co je dobré a co špatné, a díky péči o dítě je dítěti (a snad i rodiči) dopřáno láskyplného vztahu a pocitu bezpečí. Díky čemuž je utvářeno dobré prostředí k výchově.

Rodiče by měli ale korigovat přehnané požadavky dítěte, nevyhovět mu za každé situace, dopřát mu samostatnost. Rovněž se domnívám, že by měl rodič s ohledem na zvyšující se věk dítěte svou péčí do jisté míry zeslabovat (ve smyslu obstarávání, ne z pohledu citové péče), aby si dítě mohlo určité činnosti a situace zažít samo, tím se poučit a získat správné hodnoty do života. Rovněž ale péče z výchovy nelze vypustit úplně. Minimálně láskyplný vztah s rodiči je důležitý pro celý život vychovávaného.

¹⁶⁰ Možnost „bezděčné výchovy“ uvažuje z prostudovaných autorů pouze Helus (srov. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*, str. 241), všechny ostatní definice se shodují na vymezení výchovy jako záměrné činnosti.

¹⁶¹ Srov. SMALLOVÁ, M. *Naše děti, naše světy*, str. 81.

Seznam použitých zdrojů

- AMATO, Paul R. Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments. *Journal of Marriage and Family*. 2010, 72(3), 650–666.
- BIDDULPH, S. *Mužství*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-737-209-6.
- BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava: Amosium Servis, 1992. ISBN 80-85498-18-9.
- BURIÁNEK, J. *Sociologie: pro střední školy a vyšší odborné školy*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-754-5.
- ČÁP, J; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.
- ČERMÁKOVÁ, M; MAŘÍKOVÁ, H. *Proměny současné české rodiny: (rodina-gender-stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-93-1.
- ČERNÁ, P. *Rozvod, otcové a děti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, ISBN 80-864-3211-4.
- CHERLIN, A. J. *Marriage, divorce, remarriage*. rev. ed. Cambridge: Harvard University Press, 1992. ISBN 06-745-5082-X.
- Demografická příručka 2018: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1986–2018*. [online]. Český statistický úřad, 22. 11. 2019 [cit. 2020-01-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka>
- DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7330-136-1.
- DUNOVSKÝ, J. a kol. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-254-9.
- FRELICH, J. Průměrný věk matek se zvyšuje ve všech krajích. *Statistika a my: časopis Českého statistického úřadu*, 2018, roč. 8, č. 9, s. 34–35.
- GILLERNOVÁ, I; KEBZA, V; RYMEŠ, M. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-2798-1.
- GRAHAM A.; GRAHAM C. *Families, households, and society*. New York: Palgrave, 2001. ISBN 03-336-9307-8.

- GRECMANOVÁ, H; HOLOUŠOVÁ, D; URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 1998. ISBN 80-85783-20-7.
- HANÁKOVÁ, A. Jak zkvalitnit české školství? Kombinace české praxe s nápady ze zahraničí. *Učitelské noviny* [online]. GNOSIS, 2011, (18) [cit. 2020-03-30]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5954>
- HARTL, P; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HETHERINGTON, E. Mavis. *For better or for worse: divorce reconsidered*. Rev. ed. Rockville: W. W. Norton & Company, 2003. ISBN 978-0393324136.
- HRUŠÁKOVÁ, M. et al. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4.
- Jak Češi tráví čas? Volný čas hlavně u televize, přetrvává tradiční rozdělení rolí muže a ženy* [online]. Sociologický ústav AV ČR, Proměny české společnosti, 20. 6. 2016 [cit. 2020-04-02]. Dostupné z: https://www.promenyceskespolecnosti.cz/tiskove_zpravy-detail.php?idPol=10.
- JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-644-5.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- JŮVA, V. Složky výchovy jako pedagogický problém. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. I, Řada pedagogicko-psychologická*, 1977, 24(10), s. 7–18.
- JENSEN, An-M; McKEE, L. *Children and the changing family: Between transformation and negotiation*. Routledge, 2003. ISBN 978-0415277747.
- KARSTEN, H. *Ženy - muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-145-X.
- KAST, V. *Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-838-4.
- KÁDNER, O. *Základy obecné pedagogiky*. Praha, 1925.
- KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha: Orbis, 1962.
- KOLÁŘ, Z. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.

- KOUTNÁ KOSTÍNKOVÁ, J.; ČERMÁK, I. Interpretativní fenomenologická analýza. In Tomáš Řiháček, Ivo Čermák, Roman Hytych. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. s. 9–43.
- KRAUS, B. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2006.
- KRAUS, B; a POLÁČKOVÁ, V. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.
- LEMAN, K. *Na otci záleží*. Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-175-0.
- MALINA, J; et al. *Antropologický slovník, aneb, co by mohl o člověku vědět každý člověk*. Brno: CERM, 2009. ISBN 978-80-7204-560-0.
- MATĚJČEK, Z; DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém? O výchovných odměnách a trestech*. 2. vyd. Praha: Portál, 1993. ISBN 80-85282-78-X.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1986.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-808-6429-878
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-858-5075-3.
- NOVÁK, J. G. A. *Lindner*. V Praze: Nákladem České grafické společnosti Unie, 1941. *Oplodnění pro single ženy*. [online]. SpermBank international. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://www.myspermbank.cz/oplodneni-pro-single-zeny/>
- PAKOSTA, P. Vliv věkové a vzdělanostní homogamie a sňatkového věku na stabilitu prvního manželství. *Data a výzkum - SDA Info*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 51–75.
- PAVLOVSKÁ, M; SYSLOVÁ, Z; ŠMAHELOVÁ, B. *Dějiny předškolní pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5981-8.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

- PETRUSEK, M; MAŘÍKOVÁ, H; VODÁKOVÁ, A. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-4310-5.
- PRŮCHA, J; WALTEROVÁ, E; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950–2018*. [online]. Český statistický úřad, 24. 06. 2019 [cit. 2020-02-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prumerny-vek-zen-pri-narozeni-1-ditete-v-letech-1950-2018>.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. [online]. Praha: MŠMT, 2018 [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304/>
- Rozvod manželství*. [online]. Portál veřejné správy, Ministerstvo vnitra, 12. 12. 2015 [cit. 2020-01-24]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/obcan/zivotni-situace/rodina/rozvod-manzelstvi/rozvod-manzelstvi.html>
- RYDVALOVÁ, R; JUNOVÁ, B. *Jak sladit práci a rodinu: --a nezapomenout na sebe*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3578-8.
- ŘIHÁČEK, T.; ČERMÁK, I.; HYTYCH R. a kol. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
- SIMPKINS, S. D. WEISS, H. B. MCCARTNEY, K. KREIDER, H. M. DEARING, E. Mother - Child Relationship as a Moderator of the Relation Between Family Educational Involvement and Child Achievement. *Parenting: Science and Practice*. 2006, 1(6), pp. 49–57.
- SMITH, H. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.
- STŘELEČEK, S; MARÁDOVÁ, E; MARHOUNOVÁ, E; ŘEHULKA., J. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80- 85298-84-8.
- SVETLÍKOVÁ, J. a kol. *Psychoedukácia I*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě, 2008. ISBN 978-80-223-25561-1.
- ŠMOLKA, P; MACH J. *Manželská a rodinná trápení*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-448-9.
- VALENTOVÁ, M. Přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti a subjektivní vnímání jejich důsledků. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. Gender & sociologie, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2009, 10(2), 29-41 [cit. 2020-04-1]. ISSN 2570-6586.

- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VÁŇA, J. *O metodologických problémech v rozvoji pedagogické teorie*. Praha: Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV, 1961.
- WOLFINGER, N. H. *Understanding the divorce cycle: the children of divorce in their own marriages*. New York: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0521616603.
- Zákon č. 373/2011 Sb., *o specifických zdravotních službách*.
- Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*.

Seznam příloh

Příloha I – Rozhovor: Ema

Příloha II – Dodatek k rozhovoru: Ema

Příloha III – Rozhovor: Jana

Příloha IV – Rozhovor: Petra

Příloha V – Rozhovor: Kamil

Příloha VI – Rozhovor: Honza

Přílohy

Příloha I – Rozhovor: Ema

Co bys o sobě řekla? Něco, co považuješ za hlavní?

Ty brd'o... No, vidíš to, čekala jsem děti, přemýšlela jsem asi tak dva dny o tom, co mě čeká... A otázka úplně, která mě vykolejila. No, já? Jsem šťastná, že mám děti. To je pro mě... I když jsou dny, kdy bych je vystřelila na měsíc, utekla od nich, ale pro mě, do mého života, ty děti patří. Nedovedu si představit... nedovedu si představit, i když jsem si prošla fakt... s dětma prvníma... Nebyla to opravdu procházka růžovým sadem, tak nelituju toho...

Jenom asi zmíníme, že máš 3 děti.

Máme 3 děti, mám dvě z bývalého manželství, třetí holčičku z nynějšího. Začala jsem brzo, asi podotknout, a nelituju toho. Ne, i když to bylo těžký, ale... Ale.

Děti byly tvá první odpověď na otázku, co bys o sobě řekla... Jsou na prvním místě?

Jsou. I když by... Myslím si, že to taky není... Anebo věkem... A zase trošku jinak přemýšlím...

Dřív třeba nebyly?

Byly. Dřív byly úplně. Ale bylo to určitě daný i situací. Protože jsem začala fakt jako brzo, je to blbý, ale hodně jsem říkala, že když už teda jsem těhotná a budu mít první dítě v osmnácti letech, tak jsem chtěla těm lidem dokázat, že na to mám. Vychovat takhle brzo to dítě.

Kromě dětí, je ještě něco, co bys o sobě řekla?

Neumím se chválit. To mi dělá hodně jako problém. I když si myslím že, nevím, no... když někdo potřebuje, tak si myslím, že pomůžu. (delší pauza) Ale zase je to věkem. Dneska už vím, že nemůžu na všechny strany, jako že už jsem se naučila říkat ne. Dělá mi to problém, ale vím, že to prostě nejde všem vyhovět... na všechny strany.

A když bych se přímo zeptala, kdo je –jméno– ?

Kdo je ---? Myslím si, že silná ženská. Dneska už to řeknu... Ale takhle, silná ženská jenom ve svém osobním životě, co se týče dětí. Nemám ambice skrz práci, protože furt všechno se odvíjí od dětí. Chci s těma dětma být, ale... ale dneska při tý holce. Dřív to bylo, děti šly na druhou kolej. Ano, byly pro mě vším, ale kvůli práci byly fakt na druhé koleji zase. Abychom je zabezpečili. Bohužel, dopadlo to, jak to dopadlo. (delší pauza) Všechno je momentálně daný situací, dnešní situací. Minule, před x lety, to bylo taky jiný. Jiná situace, protože manželství bylo s jiným, a fakt opravdu to manželství je úplně jiný.

Kdybys byla teď v té situaci, tak uděláš věci jinak?

Ano. A samozřejmě věk. Dneska řeknu, nevěřila jsem tomu, smála jsem se fakt vždycky mojí mamce. „Počkej, věkem všechno bude.“ Ne, dřív ve dvaceti, ve třiceti, a opravdu ve čtyřiceti úplně jinak člověk přemýšlí a má jiný hodnoty.

Mamka ti teda dávala nějaký rady? Toho, co se týče věku?

Jo, určitě.

Vidíš v ní vzor? Nebo jsi se od ní inspirovala?

A zase... Deset let zpátky jsem to viděla jinak.

Jaké to bylo, když jste byli malí?

Tak naši byli rozvedený, že jo. Em... Taky asi to nebylo růžový vůbec, ani vztah po rozvodu, protože pro mě slovo táta bylo tabu. Nechtěla jsem se vůbec bavit o tátovi, nemám na něj hezký vzpomínky. Je pravda, že teda já jako nejmladší jsem ho minimálně poznala.

Jak dlouho jste žili s tatškou dohromady?

Já asi v roku tak nějak, takže matný vzpomínky mám, ale potom jako když bylo roz... nebo to vůbec si nepamatuju, ale ty situace, když neplatil taťka, že jo, když byly nějaký, řeknu, nevím, jednou do roka když přijel, já jsem vůbec se s ním nevidala, takže se vždycky pohádali a no... Nejhorší pro mě bylo období kolem tý puberty teda, jako co se týče táty, no.

Takže táta pro tebe nebyl autorita, že by tě nějak vychovával...?

Ne, vůbec ne. U nás byla fakt jenom mamka.

A jaká byla mamka?

Vychovávala nás rázně. Nebo já jako holka nejmladší jsem minimálně dostala facku prostě, ne, já jsem nebyla bitá, já jsem byla benjamínek, když se to vezme. Dneska už vím, že opravdu jsem byla benjamínek. Nejmladší... Ale myslím si, že byla spravedlivá, strašně, ke třem dětem, k mým sourozencům. Fakt byla spravedlivá. A v mých očích... Už teda od nějakých, já nevím, sedmnácti, když už jsem začala úplně jiný rozum, po pubertě, první, tak byla strašně silná. Strašně silná ženská... a obdiv... úctu.

Kolik tvojí mamce bylo, když tě měla?

(smích) V té době hodně pozdě. (smích)

Takže úplně opak tebe?

Hmm, osmadvacet. Ale ségře, ty jo, v jednadvaceti? Ségru měla první v jednadvaceti, brácha dvaadvacet a já v osmadvaceti.

To bylo na tu dobu pozdě celkem.

Hodně. Tím jsem taky jako pubertáčka trošku trpěla, prostě puberta, rozum... Že jsem jako měla starou mamku.

Že ti to někdo vyčítal nebo...?

Em, ne. Můj vnitřní pocit. Vůbec nikdo nikdy nic, ale ono to bylo taky tím, vlastně daný situací, mamka, jak na nás byla sama, chodila furt do práce. Opravdu to bylo víkendy, v týdnu...

Věk tam tedy nakonec nehrál roli?

No, pro mě jo. Protože jako... vnitřně. Ale jinak ne. Jí bylo, já nevím, čtyřicet, mě bylo asi dvanáct...

Vychovávala vás tedy jen mamka. Co pro ni v tomto ohledu bylo důležité?

Slušnost. A myslím si, že to bylo taky tím, že na nás byla sama, aby opravdu nějaký průšvihy...

Na prvním místě tedy slušnost? O známky jí tolik nešlo?

Jak u koho. U mě už tolik si myslím, že ne. Že v uvozovkách řeknu „hlavně že nedělá žádný vylomeniny nějak“, takže můžu říct, že na mě se tolik netlačilo. Já jsem to i tak trošku zneužívala, protože jsem věděla, že za dvojku nebo za trojku se na mě nikdo nezlobí a byla jiná doba. My jsme fakt přišli ze školy, práskli tašku domů a šli jsme ven. Nebyly telefony... Ale byly u nás určitý zásady, ty jsme museli dodržovat. Nevím, řeklo

se v sedm hodin přijdeš, dobře nepřišli jsme třeba v sedm... Aspoň ohlásit, hele jsme „v cajku“, pak zase jdi ven. A zase u nás to bylo trochu jiný, jak jsme byli na vesnici, tak tam nebyly auta... Tam prostě byla parta deseti dětí a ten strach tam takový nebyl jako třeba dneska.

Myslíš dneska jako u nejmladší dcery? Nebo u starších?

No... pro mě je jedno, že kluci jsou dospělí. Bojím se o vás stejně... ty tam patříš taky. Nevím, jestli to je dobrý, ale bojím se o vás jako o svoje děti...

V čem třeba?

Zase, u kluků, jsou už dospělí, to existenční už mě tolik... Ale u tý malý, co bude za těch pár let...

Tam i to „existenční“ tedy?

Ehm.

Aby se uživila nebo...?

Vůbec, jak to bude... A taky, tenkrát, před těma pětadvaceti lety mi mamka říkala „budete to mít strašně těžký“ a fakt něco jako... Opravdu ta doba je zlá. Vy to třeba tak nevnímáte, ale jako nevím, bojím se, co s vámi bude.

U dcery máš strach po té existenční stránce, je to tím, že u kluků už vidíš, že jsou nějak zabezpečeni?

Tak. Že nemusím se bát o ně, že tu práci, prostě. Oba jsou nějak zabezpečeni.

Je to pro tebe nejhlavnější?

Pro mě je nejhlavnější, abyste byli zdraví a šťastný. A samozřejmě u malý... Já říkám, do deseti jim musíš dát strašně moc, pak už to v nich zůstane.

Jak to myslíš „moc“?

Všechno. Takovýto, co je dobrý, co je špatný... I ta škola... Proto asi až půjde dcera do školy, tak určitě, věnovat. Hm. Ale zase každý dítě je jiný. U nejstaršího to šlo samo. Tam od tří let byl, pro mě, ne, ale i pro okolí... Byl inteligentní, na jeho věk, opravdu, byl výš než... No jenže jak jako s nejstarším... To tak bylo daný, tam to bylo daný, já říkám, ten to měl opravdu daný. S ním jsem nemusela nic, on byl i opravdu na svůj věk rozumově výš. Ale bylo to daný všechno situací, si myslím.

Tím, v jaké situaci vyrůstal?

Ehm. Ale zase, přišlo druhý... Tak jsem si myslela, s prvním jsem nemusela nic, tam to prostě všechno bylo nastavený, daný a, bohužel, no...

Bohužel jak?

Em, ne, to zase říkám, každý nemůže být na stejný úrovni, že jo, jako tak. Ale bylo to tam i daný... Nejstarší, to bylo vidět od malička, ten vůbec ne manuálně, ten opravdu používal hlavu. Tam jsem ve třech, ve čtyřech říkala: „Ty musíš hlavou.“ U mladšího to bylo odmala rozebírat autíčka... a prostě... jo, manuálně. Zajímal se v kuchyni, zajímal se o všechno okolo... No ale to učení jako... Jenže jak to bylo s nejstarším, že se nemuselo, protože tam to šlo všechno samo, byl vlastně všechno dopředu..., hm, tak tam jsme nějak to... zanedbali.

A s nejmladší?

Ponaučená. Z prostředního, tak se snažím v určitých věcech chyby napravovat teda.

Takže si z toho bereš teda ponaučení...?

Beru. Sama ze svojí výchovy, třech dětí, tak z každého... Teď při posledním. A vím, že je poslední teda...

Čerpáš ještě odněkud?

Emm, určitě. Už jenom z... kamarádka, když mi třeba... ze sociálních sítí, co si přečtu, ale vždycky jenom to, co mě se jakoby líbí.

To, co je z toho pro tebe důležité teda...

Tak.

I třeba od mamky? Všímáš si, že děláš něco třeba stejně?

Jo, hm, bohužel. Né bohužel. A taky jsem tomu... Byla jsem na tohle strašně alergická, když mi říkala: „Počkej, až budeš v mém věku, budeš to...“ Já?! Nikdy! Je to tak... Nevěřila bych tomu. Všechno věkem. Přijdeš si na to, opravdu, čím jsi starší, tak na spoustu věcí, po zkušenostech, opravdu jinak přemýšlíš a přicházíš si...

I ty priority se věkem měnily?

Ehm, určitě.

Měnily se i v závislosti na to, že kluci jsou kluci a nejmladší je holčička?

Taky je to hodně daný.

Jaký je tam rozdíl v té výchově?

Ve výchově asi úplně tak ne, jako... Ono vůbec, každý člověk je individuální a s každým malinko jinak no.

Kluk, holka tedy nevnímáš rozdíl? Je to spíše tím, jaká je osobnost?

Asi spíš každý, jaká je osobnost. Ale chci podotknout, nejstaršího... byl bitý. Mrzí mě to dneska jako... V té době, a takhle nejsem proti fyzickému trestu, to jako vůbec. Když dostal, tak vždycky věděl za co. Ale zpětně když to, tak vlastně od mala nejstarší měl na svých bedrech hodně toho, protože jak jsme pracovali, tak musel i ve finále vychovávat bráchu. A dostával i za něj. Což mě dneska jakoby zpětně mrzí. Že jsem se snažila být spravedlivá, ale nebyla jsem. Že odnášel spoustu věcí třeba za mladšího, to jo. Ale zase postupem času, jak byl bitý, tak říkám... Já nechci říkat, tenhle nejlepší, tenhle je mi lepší... Nedělám rozdíly v tom, že jednomu šlo učení miň nebo... Ale i mou chybou, nebyla jsem důsledná.

V těch osmnácti?

No... Na všechny děti. A můžu říct, že dneska až mi to tak nějak hodně otevřelo oči, co udělala nejmladší. Tak to jsem řekla a dost. A začnu u sebe, protože to je můj největší problém, že já nejsem důsledná.

Mluvily jsme o prioritách a o tom, že se změnilo... Kdybys je měla porovnat dřív, a teď?

No to je úplně jinak. Holkám v osmnácti... Vždycky to bylo dítě. Ale jinak jsem přemýšlela. Dobře, neměli jsme nějak peníze nebo to... Furt peníze, peníze, peníze... A možná jsem i soudila lidi na první pohled.

U nejstaršího jsi měla tedy jaké priority?

Vždycky on, ale telecí léta, osmnáct, furt jakoby on, ale byla jsem nevyblbnutá, chtěla jsem se bavit...

Bavily jsme se, že u nejmladší se bojíš, aby byla zabezpečená, uživila se... Bylo to také dřív?

Bylo.

Takže to odezní věkem?

Jo, hm.

Je pro tebe hlavní, aby tvoje děti byly šťastné, zdravé a u nejmladší ještě o zabezpečení...

Hm, to se bojím, přemýšlím, co bude za dvacet let...

To stejné bylo tedy dříve i u kluků...?

Hm, taky. Tam to ještě ale bylo i takový... Pak vlastně ta situace, byli jsme spolu s manželem, pak jsme odcházeli, že jo, a ze dne na den bez ničeho... (delší pauza) Pro mě vždycky bylo, aby už jim bylo osmnáct a prostě nemusela jsem řešit jejich tátu. (delší pauza) A... do konce života si ponesu to, že klukům... Takhle, nikdy mi to nevyčetli, ani jeden. Že jsem jim nedokázala dát všechno, co mají ostatní...

S nejmladší je to teď tedy jiné?

Je to jiný, ale zase ponaučená od kluků... Ony nemusí mít všechno, ve finále to děláme my rodiče, že je chceme zahrnout, vynahradit, nevím... A ony to vlastně ve finále ani nepotřebují. Jenom dobou, ta doba, že všichni všechno mají a aby to měli taky, ale nepotřebují...

Ted' myslíš teda hmotně?

Hmotně. Hm. Pro mě bylo i... (delší pauza) Neměli jsme peníze, neměli jsme na autobus, aby nejstarší dojel třeba do školy... Ale furt jsme byli spolu. Brala jsem si práci domů. Pro mě bylo tohle, že i když nemůžeme jezdit na výlety, i když to, tak hele, na tu zmrzlinu mám, dojdeme si na zmrzlinu a nějak si to uděláme hezký, tak si zahrajeme karty a prostě strávíme spolu ten čas.

Takže to trávení času vidíš jako nejdůležitější?

Pro mě to taky bylo důležitý, i když bylo období, byla jsem sama taky jako. Večery kluci byli... samostatný, hodný. Ale i to bylo, že jsem chodila do dvou prací, tak opravdu jsem se... My jsme se mohli na sebe spolehnout.

S klukama?

Jo, s klukama. I když to nebylo podle mých představ, nebylo doma uklizeno, tak jak bych si přála, ale věděla jsem, že přijdu domů, i když jsem věděla, že se pohádají, protože mi to sousedi řeknou, ale v jádru jsem věděla, že se na ně můžu spolehnout a neudělají žádný průšvih, nevím, aby se jednalo, aby policie za námi přišla, sociálka... Věděla jsem, že je najdu doma... A hrozba, drogy ještě, to je pravda taky, když to začalo, když jsme pak byli v Borovanech, tak jsem měla strach o mladšího, protože nemá svojí hlavu odmala.

Že tam nějaká zkušenost byla...

Eeee...

...nebo že se jen bojíš, že by mohla být?

Tak, toho. Tři děti, každý úplně jiný, taky je to daný, opravdu... Nejstarší veškerou na sebe, musel se starat, ten to měl všechno na hrbu, když to řeknu. Chodila jsem do dvou prací, takže on musel... začali od vaření, začalo to nákupy, složenky, všechno on.

Bylo to takhle, i když jste byli vy malí, že nejstarší měl stejnou funkci?

Ne. Pak už jsem musela i já, i na to, jak jsem byla malá.

Říkala jsi, že jsi byla benjamínek...

Ne, v tomhle ne. To bylo jiný. My jsme jeli všichni tři nastejno.

A tady teda...

Tady ne, tady prostě: „Ty jsi starší, ty máš víc rozumu... On je malý...“

Z koho to vzniklo, to, že „je malý“?

Já!

Říkáš, že když jsi byla malá, měli jste to rozdělené, a tady to bylo jen na nejstarším...

No...

Nebo že by tam byla nějaká nedůvěra k prostřednímu?

No... Nevím, tam jsem to udělala já. A otevřel mi oči, až když tenkrát mi, nevím, kolik bylo nejstaršímu, vyjel, že už je dost velký na to, aby si udělal... nevím, co tenkrát měl. A tím jsem řekla a dost, opravdu musím, že nemůžeme všechno za něj vyřizovat. A ve finále, ale dneska to vidím. Spoustu věcí, co... on se bojí, jak jsou úplně jiný. Opravdu, tam je daný to, že jsou třeba i o, dá se říct, dost let od sebe. O pět let jsou kluci.

Když bys měla teď čtvrté dítě,...

No...(smích)

Potencionálně... Co bys udělala jinak?

U sebe ta důslednost. To první, to je pro mě velký problém. Ale díky tomu, že teď se stal nějaký problém,... Tím jsem řekla a dost, začni u sebe. Musím vlastně JÁ být důsledná, a ne jenom říkat a stejně to co, byť jen zákazama, a za pět minut jsem povolila... Ale je to taky malinko věkem, zdravotní problémy, takže jako povolila jsem. Jó, tak teď ať, to, mám já chvíli pro sebe klid...

Lenivostí?

Unavená...věk. Kdybych všechno zpětně, tak vím, že v sedmatřiceti neměla bych dítě už. Nelituju teda jako vůbec, ale už i ten člověk přemýšlí, co když... Dřív jsem v těch dvaceti vůbec nepřemýšlela, že bych třeba, něco, nějaký, nemoc nebo... ne. Dneska už mám malinko i o sebe s tím, že co tu to dítě zbyde, co kdyby se to stalo? Ono se to může stát komukoliv i ve dvaceti, může jet autem a, že jo, jako... Ale v té době já jsem nepřemýšlela, ani ve třiceti takhle. Dneska už, protože mám nějaký zdravotní problémy... delší dobu, tak už trochu člověk zase jinak. Mám né strach o sebe, ale možná asi i o sebe, jako s tím, co kdyby... No, a takhle jsem před těma dvaceti lety vůbec nepřemýšlela. Protože jsem byla plná, já nevím, energie, síly...

A když to tedy vezmu, před těmi dvaceti lety za tebou partner vlastně nestál, teď jo... tam nemáš tu jistotu? Že kdyby cokoliv, pořád tady zůstane druhý rodič...

No... Ale myslím si, že pro to dítě ta máma je asi...

Je víc?

Je víc.

Je to jen u nejmladší?

Ne, myslím si... Tak to cítím vnitřně, že to bylo, aspoň u nás, pokud jsem naivní nebo to, ale že to bylo jako vždycky u těch dětí. Že ta máma je asi víc...nevím. Třeba se jenom tady, já si to myslím, ale třeba to tak není.

Může to být tím, že u vás ten táta nebyl?

Hm! Myslím si, že to je hodně ovlivněný potom pro tu ženskou, když vůbec... svého tátu... Protože ten vzor tam opravdu není.

Když vezmu výchovu nejmladší, jak moc jsi tam ty a jak moc je tam partner?

Hm, furt víc já vychovávám. Až mě to jako mrzí kolikrát, že jsme dva a mám pocit, že jsem víc já. Ale jako zase je to ovlivněný tím, barák, práce... že v tom týdnu přijde z práce...

Je s ní méně tedy...

Hm, je. Zase věk. A už nedávám takový to,... S klukama jsme se sebrali, jeli jsme na kole, a teď ale i moje pohodlnost malinko nebo že tu mám práce nebo to, tak vím, že se na tohle můžu spolehnout a že vím, že to dítě nebude strádat. I když vím, že by chtělo s oběma,

ale aspoň to ji uspokojí, pojedou s někým na kole, tak na tohle je tu zase taťka, no. Tam jsem zastávala i tátu.

U posledního dítěte je rozdíl i ten partner?

Jo, hodně. Můžu se na něj spolehnout.

Jak moc zasahuje do výchovy?

Hm, tak 40 % (smích). Furt víc já. Ale potom, když jako na něčem se... Jsou situace, kdy se taky neshodneme, ale že víc je tvrdší, nevím... Neshodneme se na bití, přitom paradox, první nejstarší moje dítě ode mě dostávalo.

Je možné, že je to tím, že je to jeho první dítě?

Tam je to právě vůbec ovlivněný tím, že on má první a že s tou výchovou nepřišel vůbec do styku, že neví. Ale to je i u mě, nemůžu, každý den je jiný a kolikrát bych spoustu věcí udělala jinak, jinak bych zareagovala, furt je to prostě ta daná situace.

Priority ve výchově máte stejné?

Jo. Na tom se shodneme.

Když vezmu výchovu dětí, teď nemyslím jen tvých, ale globálně, jaký máš na ni názor?

A zase, na porovnání, před dvaceti lety a to... (delší pauza). Nelíbí se mi. Spoustu... Ale právě, dělají to všechno rodiče, každá generace jinak přemýšlí. Opravdu je to generace od generace. Jsou maminky o deset let mladší a jinak vychovávají. A ale zase nejsem... já za sebe, já si ráda vyposlechnu, hele... A nemusí to být, ty to děláš takhle špatně, opatrně... „Proč denně kupuješ tři šampony?“ „Ježiši, tak jí to musím nějak vynahradiť, protože chodím do práce.“ Strašně špatně. Dneska vím, že po nějakých dvou, třech měsících... To dítě to vlastně nepotřebuje. Jako na co? Že ona jde do školky, já jdu do práce, to tak prostě je daný. Odjakživa se chodilo do práce, muselo se nějak vydělat na potravu, ta potrava se musela nějak sehnat. Tak tu chvíli ty děti musely nějak... Teď jsem to brala v tomhle tom třetím, fakt. Úplně zatemněno. Protože zase, ty peníze jsme měli, nemusela jsem tak koukat na to, že si nemůžeme dovolit... Každý opravdu ty děti jinak, je strašně ovlivněný tím partnerem, opravdu i partnerem. A když dneska vidím okolí, tak v tomhle jsem hodně jiná... A možná mi to i vadí, když těm dětem se všechno koupí, dovolí, a všechno se to odráží potom ale.

Ty jsi nikdy taková nebyla?

Ne.

Když se vrátím zpět, tak u nejstaršího to bylo, že když něco provedl, byl bitý. Jak to bylo potom u dalších dětí?

Vynadání. Jenom pouhý vynadání. A nesmíš to, a promlouvání... Komunikace je hodně důležitá.

Jak moc děti pomáhají doma?

No, já mám zlatý děti v tomhle.

Čím to je? Nastavili jste to takto od začátku?

Jo je to od začátku. Bylo to i vlastně, když jsme byli s bývalým manželem, tak jako taky potřebovala jsem pomoci, tak samozřejmě s věcmi, který pro to daný dítě bylo věkově únosné. Takže od samého začátku tohle, ale... Samozřejmě u nás to začalo všechno v kuchyni (smích). No, ale protože jsme byli vychovávaný tak my. Nevím, od kolika já jsem, bylo daný vysypávat koše, že jo, mýt nádobí, utírat prach... Prostě běžný domácí práce.

Když ještě vezmu... to, aby byli zabezpečení, a to, aby byli šťastný, co je víc?

No, to je těžká otázka. Všechno se to ale... I když nemáš ty peníze, furt jsi nějak... to... nějakým způsobem, byť tím, že nemá, nemůžeš si jít koupit to, tak si koupíš jenom tu malou zmrzlinu a s tím, že jsem... to bylo pro mě, že jsme i tu hodinu spolu... A tak jsme si plánovali, i když jsem já věděla, že to nikdy nebude tak, tak prostě nějak aspoň... Ale všechno se to odvíjí trošku i od peněz.

Hrají tam roli?

Když vůbec nejsou, tak jo. Stačí jich málo.

Když bude nejmladší dělat průměrnou práci, ale bude šťastná, tak to bude...

...Jo, pro mě není prioritou tituly. Ale je to u každého dítěte jinak. U nejstaršího, jak byl chytrý, tam to prostě bylo jasně daný, od čtvrté třídy se říkalo: „Ten musí jít na vysokou, to bude doktor.“ V koutku duše... to tam máš zafixovaný, protože opravdu tomu klukovi to šlo samo. A i si viděla, že teda manuálně není, že jsem říkala, vždycky jenom hlavou. (delší pauza) Pak přišlo zklamání, samozřejmě, když...

Kdy přišlo?

Půl roku nazpět?

Tím, že nedodělal vysokou školu?

Tak, protože pro mě to tam bylo daný strašně dlouhou dobu, x let.

Byly tam nějaké ambice?

Tak, a on byl ambiciózní od mala. To mě jakoby zarazilo, ale ve finále, když jsme si to spolu vypovídali,... Já to vidím, že on není na nikom závislý, on si opravdu ty peníze umí vydělat i bez toho titulu... A vlastně dělá si práci, která ho opravdu baví. Tak mi to stačí. Je to jeho život, a když je takhle spokojený, já jsem šťastná, mě to opravdu... Jsem spokojená s tím pocitem a myšlenkou na něj, že... kam to vlastně, v mých očích, dotáhl. Zpětně za tu dobu, co si prožil. A, ehm... dost mluvím o něm, a nechci být nespravedlivá, nebo prostě mám všechny tři svoje děti strašně ráda. No, ale vím, že o něm hodně mluvím... Mám pocit, že mu dlužím... hodně... a jemu nejvíc.

Nejmladší půjde do školy... Je tam nějaké ponaučení, na co dávat větší nebo menší důraz?

Furt ta moje důslednost. Dneska už řeknu, jo. Určitě spoustu chyb dělám, ale asi ne pro mě tak zásadní, že z předchozí výchovy dětí... Samozřejmě dneska taky musím, že je benjamínek, když je třetí. Ale opravdu věkový rozdíl, se musí říct, že vlastně je jedináček. (delší pauza) No, pro mě opravdu tu důslednost.

Jaké na ni budeš mít požadavky, až půjde do školy?

Ne že bych nelpěla na známkách, ale dneska už mě neobalamutí jako prostřední. On se neučil, tam to nebylo daný, že ty trojky... Ale já jsem toho, no, příklad. Bylo to taky ale daný tím, že jsem chodila do dvou prací, takže opravdu... „Jo, naučil jsi se?“ – „Naučil.“ To mi stačilo. „Ale jako proč máš pětky?“ – „Protože tomu nerozumím.“ On se ale neučil. V tomhle tom budu důslednější, ale samozřejmě uvidím, nejde jí to, tak ale nějak jí budu chtít pomoc. Nenechám to takhle, co jsem zanedbala u druhého. Kdybych tam byla důsledná, a ten čas, věnovala se,...tak si myslím, že by to měl vydřený, teda. No, mě to ve finále stačilo asi... Měl by lepší známky, rozhodně. Mojí opravdu... možná i potom leností, že jsem nevyžadovala, tak mi v té době stačilo, co je.

Ted' by si to změnila?

Jo, určitě z mé strany bude pomoc, nabídnu pomoc tím, že se začneme nějak učit. A dá se to vždycky nějak řešit. Ale samozřejmě, kdyby nastal nějaký problém a nešlo jí to, no tak prostě se holt spokojím s tím, co bude mít.

Myslíš, že kdyby prostřední měl lepší známky, tak by na tom byl teď lépe? Třeba i z hlediska těch tří věcí, co jsi jmenovala, že jsou pro tebe prioritou? Říkala jsi zdraví, štěstí, aby byli zabezpečeni...

No... A to je zase, všechno i povaha. (delší pauza) Nebyl. Jemu stačí opravdu nějaký ten střed... a vždycky to nějak dopadne. A byl od mala: „Moc toho po mě nechtějte, já tu jako nejsem.“ A je to do dneška. Bez vlastního názoru... Ale tím, že se neumí probíjet, není průbojný... Každý je jiný, opravdu... (delší pauza).

Nejmladší je průbojná?

Tam, tuhle jsem nad tím přemýšlela právě... Dravec. První, protože jestli je to tím, že to tak bylo nastavené od mala, nejstarší, všechno měl na bedrech a popral se s tím vždycky. Druhý, jakýkoliv problém, to se mi hroutil, no v první třídě, to jsme snad i byli u psychologa někde. On měl šílené záchvaty kašle, ale to bylo ve finále všechno psychický. Ale to bylo zrovna období, kdy jsme odcházeli... jsme museli ze dne na den odejít, vlastně první třída... Tam je to i hodně ovlivněný, si myslím, tou danou situací, co byla...

Máš nějaké ambice u nejmladší? U prvního jsi říkala, že byly, u druhého moc ne. Jak to vypadá se třetí?

No, (smích) v kuchyni. Hm. (delší pauza) A zase, ta její povaha... ovlivněný kamarádka.

Jak to myslíš?

Byl to i prostřední, že kamarádi ho ovlivňovali. A u nejmladší to vnímám taky, že záleží, s kým půjde do školy.

Myslíš, že se to ve škole zlepší?

Doufám.

Budeš taky pečlivá na známky jako u prvního?

Ano, ale tím stylem, že bude určitě nějaký předmět, co jí nepůjde, aby to bylo úplně nejlíp... Nebudu ji bít za známky, stoprocentně ne. Samozřejmě vnitřně si přeju... Nebo, a to je zase, rodiče si něco přejí a chtějí, co sami nedokázali, tak chtějí po dětech, aby to oni...

Rodiče si přes děti plní svoje ambice?

Určitě, jo, já si myslím... aspoň u mě jo.

V čem?

Určitě od toho mala v tý škole a v dospělosti práci. Dělat, co ho baví... To prostě, dneska já to dělám napůl. Práci, která mě baví napůl, nemůžu se jí věnovat naplno, protože finance na to nejsou.

Bylo to tvoje rozhodnutí? Nebo tě směřovali rodiče k tomu, co teď děláš, na jakou školu jsi šla?

Bylo moje, ale kvůli penězům. Jo, protože jsem chtěla strašně rychle vypadnout ze školy, abych si mohla vydělávat sama peníze.

Plnila si taky tvoje mamka ambice přes děti?

Myslím si, že v nejstarší ségře.

Takže stejně jako u tebe...

No (smích).

Ty je ale vlastně budeš mít i u nejmladší...

Budu...

Bude v tom rozdíl? Bude jich více, méně...?

Míň. Asi míň, protože teď zase, ta situace, že vlastně nejstarší je dospělý, a i když jsem si přála, aby si tu školu dodělal,... a vidím, že to vlastně jde i bez toho a je spokojený a vlastně si dělá, co chce... On tohle říkal fakt od mala: „Já budu na počítači.“ Tam se minul akorát hrami, ale jinak si myslím, že sport je pro něj hodně a... Myslím si, takhle, nevím, jestli ho to bude nabíjet do budoucna.

Kde bys ráda viděla nejmladší třeba za nějakých dvacet let?

No...(delší pauza)

Jak ty ji vidíš?

No, manuálně taky. Jako dneska, fakt, když vidím v tý kuchyni a hodně s tím pečením, tak i mě to napadlo. Když by byla, tak bych jí to přála,... ale jestli ji budu někam tlačit vyloženě tou mou cestičkou, co já bych... Nevím. (smích) Vidím ji jako cukrářku, do budoucna.

Máš to takhle přesně daný?

Ne. Nevadí mi, když bude dělat něco jiného.

To je jen, co ty tipuješ, že by mohla být?

Kde ji tipuju. Ale při rozhodování, zase zpětně, prostředního... Řeknu, to, věděla jsem, že učení ne, nerad, dělá mu to velký problém se učit. Nesouhlasila jsem, nahlas jsem nesouhlasila, že měl jít na střední školu.

Měl, nebo neměl?

Jako že chtěl jít na střední školu.

A ty jsi nechtěla?

Nechtěla. Protože jsem se bála té situace, že nebude zvládat. A nastala.

Zvládat učení – kvůli němu, nebo kvůli tobě?

Kvůli němu. Aby si to nekomplikoval zbytečně. (delší pauza) Ale zase zpětně, strašně brzo, ty děti samy neví opravdu, co chtějí.

Kdybys neměla tu zkušenost s prostředním dítětem, byly by cíle u nejmladší jiný?

No, asi... asi jo.

A kdyby byla úplně první?

No asi... v tom nevím. Zase, tam to bylo dané, jak byl chytrý extrémně, tak... A je pravda... V koutku duše si přeju, aby to měla takhle jednodušší s učením. A srovnávám v tomhle, že si přeju, aby byla po starším – inteligentně. No, to jsem hodně se přistihla poslední dobou a srovnávala jsem, co všechno uměl nejstarší, jestli to vlastně,... aby to měla jednodušší takhle... Že když jí to půjde samo, tak to bude mít jednodušší. Aby se netrápila.

Jak velké cíle u ní tedy máš?

No samozřejmě v koutku duše si přeju, když bude...

Až ten titul?

Ne! Ne ne ne...

...nebo maturita...?

Jako maturita dneska není nic, že jo. (delší pauza) Možná kdyby úplně nějaký řemeslo se šla rovnou učit. Když nebude na to a bude... Budu ji samozřejmě „kopat“ někam, ale když uvidím, nepůjde, nemá smysl. Nebude chtít... Bude samozřejmě rozhodnutí dost na ní teda.

Vyhrává tedy nakonec to, aby byla spokojená?

Hm...

My jsme začali tím, že jsi říkala, že je náročné vychovávat děti. Když se tedy zeptám, jaké to je vychovávat děti? Kdybys mě, která nemá děti, měla říct, jaké to je?

Těžký, ale krásný zároveň, když to potom vidíš... Oni ti to vrací.

Dovedeš si představit, že bys neměla děti?

Ne!

„Jen“ partner by ti nestačil?

Já jsem rodinný typ. Pro mě by byl život strašná nuda. Já asi potřebuju mít ten den a ten život... ty roky... úplně vypjatý, ale tímhle tím. Ne že já si odjedu cestovat... No, jsou samozřejmě, tohle taky, líbí se mi, nabíjí... ale ráda se vrátím domů, do svého klidu. Do toho chaosu.

Změnila bys to, že jsi měla děti brzo? Měla bys je raději déle?

Určitě. Ale... rozumově... a finance. Že bych určitě chtěla, abych ty děti měla zabezpečený. Jenom kvůli tomu.

Zmiňovala jsi, že ti nejde být důsledná, co bys vyzdvihla jako plus?

(smích)

Já vím, že jsi říkala, že ti nejde se chválit...

No, tohle neumím...ani... lepší je, když mě někdo soudí.

Říkala jsi, že když vidíš výchovu někoho jiného, že...

Jó, tak jsem pyšná na svoje děti. Že jsem si je dokázala... A můžu říct, ty dva jsem si vlastně vychovala sama. Možná i podle svých představ. To, co jsem měla zase já ze svého dětství, od svojí mamky...úcta...jsem pyšná na svoje děti. (delší pauza) Přeju si, aby byly spokojený. Samozřejmě zdraví na prvním, ale ta spokojenost... se svojí prací, se svým životem, v dospělosti...už... zase dospělý. Malá, ta je furt teď na mě, nebo na nás rodičů, oba jsme, že jo, ale...mají svoji hlavu, já už jim prostě, to nemá smysl... Nebo smysl, samozřejmě jako rodič, víc zkušeností, chce jim člověk nějak poradit...S tím samozřejmě, kdyby cokoliv, jsem tu pro ně a ta pomoc vždycky bude.

Příloha II – Doplnující rozhovor: Ema

Minule jsme se bavily, že máte s partnerem ve výchově stejné priority, že se na nich shodnete, tak jestli bys mi mohla říct jaké?

(delší pauza) Hm. (delší pauza) Nepřipravená.

To nevadí, klidně si to v klidu rozmysli.

Mmm, máme stejný právě pohled na určitý věci, že jak bys... Nebo, tak jak se chováme my, tak, aby se naše děti chovaly, mmm, ne... Ano, už jsme zase u toho. Aby děti nás kopírovaly, určitě ne. Ale, emm, v té výchově, zásadně... jsou zásady, který se musí dodržovat, tak to беру já, že... Já se neumím vyjadřovat (smích).

Třeba který myslíš?

Samozřejmě od slušnosti, bejt k lidem, k ostatním, k vrstevníkům, slušnost. Základní, aby se nekradlo (smích). Eee, nelhalo.

To je tedy, na čem se shodnete...

Určitě.

Ty jsi říkala, aby vás nekopírovali. Jak jsi to myslela?

No, samozřejmě rodiče vždycky, co si budeme povídat (smích), tak by... Nebo, posouváme nějakým směrem, co my, nebo tak to mám já, co třeba jsem si... Em, nevím, nezažila. (delší pauza) Někam je posouvat, aby byli, ne kde já. Třeba co se týče učení.

Takže co se týče učení, nechceš, aby...

Nechci, aby... Základ je škola, aby opravdu se jako učili.

V tom jste stejně s...

Em, my jsme taky, ale kdybych polevila, tak myslím, že [jméno manžela] v tomhle nelpí na tom. Nelpím na tom, aby moje děti měly opravdu tituly, když uvidím, že mu to nepude, nebudu to lámat přes koleno, ale eee, z mé strany, jako rodiče, určitě víc tlačit. A bejt důsledná, nepovolovat, protože třeba zpětně, jak nebyl čas nebo mamka, jak furt v práci byla, tak jí stačilo, já sem se moc neučila, protože jsme lítali venku, samozřejmě, že jo. Hodili jsme tašku do toho a šli jsme ven, byli to kamarádi. A jí stačil ten průměr, dvojky, trojky. Takže já jako opravdu tomu učení jsem, a protože nikdo po mě nijak extra nešlapal, protože to stačilo, tak tohle mi třeba u svých dětí, tam bych jako... Tam jsem taková, že...

A to je teda v čem jsi spíš ty než [jméno manžela]?

Kdybych... Myslím, to je moje, kdybych tolik netlačila já a bejt důsledná – teď prostě se to bude dělat – tak v tomhle si myslím, že je... Poleví, že nebude šlapat tolik.

Je ještě něco, v čem máte stejné priority?

Já vlastně říkám, že se shodnem, ale eee... Myslím si, že malinko velím. V tomhle tom já, co povolím, nepovolím. Snažím se teda, když je nějaký zákaz nebo něco, vždycky musíme oba se shodnout na to. Bude to tak, nebo tak. Ale jako většinou já sem ten impulz toho, jakože spouštěč. Tak to bude. Ale jako s tím že to spíš proberu s partnerem, no. Nebo tak si myslím.

Máš tedy hlavní slovo?

Ve výchově asi jo.

Stalo se někdy, že měl on poslední slovo?

Ve výchově? No nějak se mi teď nic nevybavuje, co by asi... Asi to nebylo nic zásadního, jestli to proběhlo, tak to nebylo určitě nic zásadního, co bych si nějak... Ale jako myslím si, že se doplňujem. Třeba před čtrnácti dněma, teď ten kroužek třeba, rázně jsem řekla ne. Protože nějaký bojový umění nebude holčička, ale musela jsem si to nechat projít hlavou a prostě říkám, proč ne. Ať si zkusí. Vlastně bude to pro ni zase něco nového, i pro mě.

Je něco, v čem se neshodnete ohledně výchovy?

(pauza) Tyjo jako... Myslím si, že ne, že to nějak... Možná jsem taková taky impulzivní, že hned v první chvíli řeknu ne, ale musím si určitý věci nechat projít hlavou. Že pak změním třeba názor a řeknu „jo, máš pravdu, uděláme to takhle“, nebo...

Říkala jsi, že ty víc lpíš na vzdělání. Je něco, na čem zase lpí víc partner, oproti tobě?

No tak právě mně přijde, že v tom, v určitých věcech je [jméno manžela]... flegmatik (smích). Hm. Jako nemám pocit... No právě že malinko si myslím, že jsem takovej, že na mě dá. Na spoustu věcí, i když nechci, aby to tak vypadalo, nebo... (delší pauza) No.

V minulém rozhovoru jsi zmínila, že je důležitá komunikace. V čem nebo proč si to tak myslíš? Jestli bys to nějak mohla rozvést?

No, když nebudeme spolu mluvit a vůbec jako s dětma, s partnerem, nebo, teď mluvím já za sebe. Nechci říct, že nepotřebuju eee kamarády, ale dnešní doba je strašně zlá, ale takhle... Když, to, se zaměřím na rodinu, když nebudeme tady spolu mluvit, eee každěj...

Někdo má splín nebo něco ho trápí, budu to dusit v sobě... Není to dobře. Nebo, neříkám, bude to odnášet okolí, moji nejbližší, co mám ráda... A tímhle jako, když nebudeme mluvit,... nic se nevyřeší. Ale vůbec, všeobecně, když si přijde domů a každé si bude na telefonu,... rozbíjí to, rozbíjí to vztah, rozbíjí to rodinu a... Pro mě je komunikace důležitá. Myslím si že, aspoň nejmladší dceru tak ňák kočíruju...

V jakém smyslu?

Co se týče... ZATIM, zatím ještě je malá na to, aby měla svůj telefon. Samozřejmě to určitě přijde, přijde období puberty, bude uzavřená... Bude ta komunikace, po zkušenosti, po zkušenosti s klukama... Nebo taky nepřijde, protože jak říkám, tři děti a každý dítě je jiný. U prvního puberta proběhla úplně hladce, že o ní nevím do dneška. U druhého, tam to bylo opravdu taky výživný... Takže, jak říkám, dneska je ještě malá na to, aby měla svůj telefon, aby se dostávala dennodenně na tablet, počítač, na sociální sítě prostě... Televizi, že si pustí pohádku, budiž. Ale nevisí na ní celý den. No. Vůbec i kontakt, že si spolu budeme hrát, jít na procházku, to je pro mě hodně důležitý. A zase, mluvím jenom za sebe a myslím si, že takhle to cítí teda jako partner, určitě. Věřím tomu, že teda kluci jsou, nebo i občas kdyby mohla, tak že na tom tabletu vydrží. Já myslím, že TAKHLE... Nedělalo by jí to problém, určitě, ale...

Ještě jsi říkala, že u nejmladší se snažíš to takhle teď dělat, u dvou starších to tak nebylo?

Emm... Časovej odstup, hodně jsou od sebe a ten internet, tenkrát ještě jakoby... Třeba u [jméno nejstaršího syna] už ano, začínalo to, ale... Měli kamarády, s kterýma, NE, ne, opravdu to tak bylo, že se sebrali a šli ven. Že nepotřebovali tolik času trávit prostě na počítači, na telefonu...

Takže myslíš, že až pro generaci dcery je tohle rizikové?

Hm. Jo. Já to tak vidím. Bohužel...

Příloha III – Rozhovor: Jana

Co bys o sobě řekla?

Co bych o sobě řekla? Hmm.. Jako ohledně rodiče teda, jo?

Cokoliv. Co tě napadne o sobě.

Cokoliv. No, tak jsem normální ženská, mám dvě malé děti... Uhh... Myslím si, že jsem hodně citlivá, hlavně starostlivá máma... Ehh... No, to je asi tak... (smích)

A kdyby si se měla někomu představit? To je to, co bys řekla?

Kdybych se měla představit jo? Euh... No, já právě nevím, jako z pohledu, víš jakoby, jestli mě samotný, a nebo teda, co se týče té rodiny, že jo, ono jakoby to musíš asi trošičku asi...

Je to na tobě, kdybys mi měla teď říct, kdo jsi?

Kdo jsem? (smích)

Kdo je [jméno respondentky]?

Kdo je [jméno respondentky]? (smích) Noo, čtyřicetiletá ženská, (delší pauza) rozvedená (delší pauza) eh... Která tak nějak jako má štěstí v neštěstí v životě a, né jako, já prostě žiju jakoby... jsem rodinnej typ prostě a žiju pro své děti jako. A to je asi to nejhlavnější jakoby, potřebuju mít dobrý zázemí, rodina, práce, prostě, a pak jsem asi spokojená.

Ta rodina je teda pro tebe na prvním místě?

Hm, určitě.

Šťastná, nešťastná?

Šťastná, myslím si, že jakoby během toho života, co mě potkalo, bylo jakoby štěstí. Všechno mi jakoby i to špatný mi něco přineslo, ze všeho si vždycky vezmu to pozitivní... A když si to vždycky vezmu tak zpětně, vždycky to přišlo v tu pravou chvíli jakoby, takže to беру jakoby štěstí no. Jo, že nikdy jsem nepadla úplně na dno jakoby no.

Říkala jsi, že jsi rozvedená, jak je to dlouho?

Eee... dva roky?

Takže teď jsi na holky sama?

Ano

A co je pro tebe důležité, když vezmu holky? V souvislosti s holkama?

Co je pro mě důležitý? Tak určitě je pro mě důležitý jejich zdraví a finanční zabezpečení.

Finanční zabezpečení. Přemýšlíš o tom nějak do hloubky, nebo ti třeba bude stačit, když budou mít na jídlo?

Jooo. Mně stačí, když ten měsíc vyjdu. (smích)

Ted' to myslím spíš k holkám do budoucna. (smích)

Tak určitě jim i šetřím, jako samozřejmě. Ony do budoucna budou mít penízky našetřené.

Až budou velké a budou si vydělávat, bude ti stačit, když budou mít na živobytí, nebo u nich máš nějaké větší ambice?

Tak jako každé rodič, samozřejmě moje máma mě taky do teďka podporuje, co se týče většího obnosu, tak mi přispějou nebo i dají, takže takhle budu fungovat i já, že jo. Dítě je prostě v podstatě nadosmrtní. Jako stejně, kdyby měly problémy, kdyby byly sebevíc zabezpečeny, tak stejně jim člověk něco přispěje, že jo, určitě.

Když jsi nat'ukla tu mamku, jak to bylo, když vy jste byly malý?

Ohhuh... No tak (delší pauza) Moje mamka se vlastně rozvedla s mým tátou, když mi byly dva roky. Odstěhovaly jsme se od něj... Pak jsme byly samy aaa,... když mi bylo osm, tak jsme začly bydlet s jakoby mým eee... náhradním tátou řeknu teda, kterej mi dělal tátu jakoby, doted' mi dělá tátu.

Fungoval tam teda úplně přesně jako taťka?

Ehm. Ano vychoval mě.

Na co dbala tvoje mamka, když jste byli malí?

Na co dbala? Tak samozřejmě, tím že je zdravotnice, tak eh.. (smích) jsme byli, co se týče zdravotní stránky, v pořádku a... tak určitě, abych dokončila školu, že jo, a určitě jí šlo jakoby o mojí výchovu.

A v tý tvójí výchově, tak nějak, co bylo prioritní?

Tak tím, že... tím, že měla jakoby služby noční, denní, tak určitě bylo dobrý, že jsem toho tátu měla, že jsem v podstatě nezvlčela (smích) prostě, ehh... no.

Měla na tebe i třeba velké ambice, co se vzdělání týče?

Eee. To mi nechala jakoby na mojem rozhodnutí.

Takže hlavně, abys byla zdravá?

Určitě. I když teda jsem měla ambice být babička, po babičce, a to se jí teda moc nelíbilo, a to jsem si teda pak i rozmyslela. (smích)

Proč sis to rozmyslela? (smích)

Já bych, prostě nevím no, jako když to řeknu v uvozovkách, že ty učitelky... víš, že to na ně nemá moc dobrej vliv (smích), trošku postižený takový. (smích)

Jak fungovala mamky výchova, když jsi byla malá? Bylo to o nějaký komunikaci, nebo...

No, moc ne. Tím, že se snažila jakoby, aby nás uživila, (delší pauza) prvotně že jo, tak jako ty první roky určitě tam (delší pauza)

Ještě „nás“ myslíš koho?

Tu mamku. Do těch 8 let třeba. Víš, že jakoby od toho narození prostě, když jsme byly fakt samy, že ta máma tam jakoby chyběla no. Protože tak jako... jsem byla doma třeba, já nevím, s tetou nebo prostě s někým strejdou jo nebo sama. Prostě tam to bylo jakoby určitě špatně no.

A potom teda?

No, když jsme se sestěhovali, což jsme se nastěhovaly vlastně k mému tátovi náhradnímu, k němu do bytu, tak jako trvalo určitě takový dva roky, než jsme si k sobě našli cestu. Ale jako miluju ho doteďka, takže jako jsem ráda.

Brala jsi ho jako tat'ku?

Eee, takhle, já jsem nikdy tati neřekla, vždycky [jméno nevlastního otce], on je [jméno nevlastního otce], ale vždycky jsem jakoby chtěla to říct, a nikdy to ze mě nevypadlo, ale jako tátu jsem ho určitě brala.

Jak to teda bylo, když s váma byl potom [jméno nevlastního otce]? Na jakém principu tam potom byla výchova?

Tak na tom prostě,... když jsme si k sobě tu cestu našli, tak prostě (delší pauza) byl pro mě ta autorita, fakt ten chlap, kterej si se mnou prostě hrál, s kterým jsem si povídala o všem, jako takhle jsem to s mámou třeba neměla vůbec. No, byla s ním ta sranda, prostě nevím, bylo to tam jakoby najedou pak přirozený, že jsem k němu měla víc než s tou mámou no.

Byl on teda v nějaké části víc pro tebe jako rodič?

Ehm.

A tam to bylo teda v kamarádském vztahu, že jste se na všem domlouvali?

Hm.

A s mamkou?

Noo, tak tím že, prostě že jo, ty služby a todle, postarání se o domácnost, tak jako... nevím no, asi na to nebyl nějak čas. Pak, když jsem jí to řekla, tak si to třeba jakoby uvědomila, a třeba vím, že i brečela kvůli tomu.

Kdy jsi ji to řekla?

Kdy jsem ji to řekla, ty bláho... no, to už bylo asi...

Už jsi měla děti?

To ne. To jsem ji řekla, že mám radši jakoby tátu... (smích)

Takže tím, že na tebe neměla čas?

Hmm. A to tak i mám, že prostě, já nevím, fakt se těm mým holkám chci věnovat. I jsem tomu uzpůsobila práci, po mateřský, vždycky byly na prvním místě no. Protože vim, jaký to je.

Ještě něco jsi si vzala z dětství?

Em, tak mít s těma dětma jakoby takovej kamarádskej vztah. Jó..., aby se nebály mi cokoliv říct jo. Já když jsem měla nějaký problém, tak jsem s tím za mámou nešla jo, protože tam ten vztah nebyl, že jsme si prostě nepovídaly..., a když už něco prostě, tak vim, že řvala prostě a nadávala a já nevím, no. Noo, takže todle určitě, no.

Mamka byla přísná?

Em (delší pauza)

Přísná i ohledně školy?

Jo taky.

Víc než ten tat'ka?

Hm.

Jsi ted' na holky přísná, co se týče školy? Nebo budeš u druhé?

Určitě tak jako jsem důsledná. Ne přísná, ale důsledná, protože ty děti důsledný nejsou (smích), je jim to jedno. Ale jako samozřejmě, protože vim, že u tý starší dcery, vim, že

se s ní musím učit, že je to stresovej človíček a že některý věci jí jdou líp, některý hůř, takže... a když přinese trojku, tak co prostě no. Příště bude lepší známka. Že vím, že když jsme se to třeba i učily, tak druhý den prostě nemá svůj den a prostě nedá to no.

Takže jsi jako máma důsledná.

Ano.

Jaká jsi ještě máma?

(smích) Snažím se, aby se mnou byla sranda, kamarádká, ale důsledná, jsou tam určitý mantinely, samozřejmě nějaký hranice, přes který vědí, že to nepřekročí...no.

A zatím vidíš, že tenhle způsob je dobrý?

Jo, určitě.

Neměnila bys to nějak?

Eee.

V kolika si měla první dceru?

28

Měnila bys na tomhle něco?

Asi ne, všechno, jak má být. Jako určitě, určitě...třeba bych chtěla, aby tím, že už je mi 40 a už člověk nemá tolik energie, to jakoby na sobě cejtim, že mohlo to první dítě bejt samozřejmě dřív. On si to člověk neuvědomuje... A tak jako, víš co, nám, my jsme, já jsem čekala vlastně dva roky, takže tam je vlastně, jestli to pude, nebo ne, že jo.

Takže to načasování si myslíš, že bylo v pravou chvíli, možná mohlo být tedy dřív?

Hm.

Jak to máte teď s bývalým manželem? Jak si rozdělujete role, nebo když jste byli dohromady, jak to tam chodilo, role máma, táta?

No, jako úplně přirozeně, máma táta prostě. Nebo naprosto přirozený ty role, že... nevim. Jako nemusela jsem říkat jako, on vždycky věděl, co má jakoby udělat, jako.

A teď jak fungujete?

Emm... Tak fungujeme tak, že bývalý manžel si je bere jednou za čtrnáct dní na víkend. Ne, když samozřejmě je něco potřeba, tak je k dispozici.

Ten tedy tak praktikuje „kamarádkou výchovu“? Shodli jste se na tom?

Ehm, určitě.

Co se týče ambicí u holek, má je větší, menší?

Tak jako chlap to, že jo, neřešil. Tím, že starší dcera je na základní škole, tak tam ještě není co ještě řešit.

Že je ještě brzo...

Hm. A spíš to rozhodování, třeba jsme se rozhodovali, že jsou vlastně dvě základní školy, že jo, tak to rozhodnutí nechal jakoby na mě.

Tam jsi měla ty hlavní slovo.

Hm, hm.

Říkala jsi, že je to teda brzo, ale kde tak vidíš holky za pár let?

(Smích) No... Tak jejich sen je mít barák vlastní (smích) a spoustu zvířat (smích). [*Mladší dcera*] chce bydlet, ježiš, teď mě to zase vypadlo, kam jezdíme na ty koně, kurňa... No v tom jezdeckém, prostě, na statku, jezdeckém klubu, kde jsou stáje, spousta koní, tak tam by chtěla bydlet. Takže tu určitě u koní. [*Starší dcera*], ta určitě taky něco se zvířatama, buď ošetřovatelku nákejch zvířat, anebo uměleckým směrem.

Půjde ti třeba i o tituly nebo něco takového?

Eem. Hlavně když budou spokojený a šťastný. Tak samozřejmě v dnešní době, to není jako, že jo, k ničemu jako, kdyby měla... ehh... to nejvyšší jakoby nebo né úplně nejvyšší, ale vysoký vzdělání, že jo, samozřejmě, ale když budou šťastný, zdravý, tak zaplat' pánbůh za to.

Je něco, co bys změnila? Kdybys teď mohla něco udělat jinak?

Asi ne, asi ne. To, co má přijít, tak má prostě přijít no. Člověk si z toho musí prostě vždycky něco vzít, náký ponaučení, a vždycky ti to něco pozitivního přinese stejně v podstatě.

Příloha IV – Rozhovor: Petra

Co bys o sobě řekla?

Tak jsem máma od dvou dětí, zdravotní sestra... v Červeňáku. A to je asi všechno. Myslíš něco víc ještě?

Je to na tobě...

Je mi třicet devět, bude mi čtyřicet...(delší pauza)

Říkala jsi, že máš dvě děti. Jak jsou starý?

Jedenáct holka a syn čtyry a půl.

Jaký je to mít děti?

Hrozný. Těžký, těžký.

V čem je to těžký?

Emm... Ty je vychovávaš, ty, co jim řekneš, tak to je pro ně jakoby svatý. Víš jakoby, eee... Třeba u tý starší holky to jde vidět, že prostě ji strašně ovlivníš tím, co jí řekneš. Takže fakt musíš našlapovat, jsme si uvědomili, jak musíš moc jako opatrně našlapovat, abys ji ovlivnila, jo, aby nebyla, já nevím, zlá, aby byla přátelská, aby nebyla zase moc přátelská, joo. Aby brala, třeba ve školce jsme na to naráželi, aby brala tu autoritu, ale zase aby i měla svůj názor, aby se úplně nebála říct.

Takže vnímáš, že ten vliv na ni máš velkej?

Obrovskej.

A jaká je tvoje výchova? Co je pro tebe prioritní v tomto ohledu?

Třebas teď jedu takový to, i nepříjemnou věc můžeš sdělit člověku jako, jo, příjemně. Na tom si jakoby zakládám, aby ta osobnost byla taková, že se nenechá nikde utlačovat, ale zase nesmí být, aby se jako nějak razantně projevovala jakoby, jo. Takovou, aby si našla tu svojí střední cestu. To už i teďkon u toho malýho kluka jakoby, jo, u toho [*jméno syna*] malýho se snažíme, aby se nebál mluvit, jako, víš, jako. Já nevím, jestli to říkám správně. Aby on prostě nebyl ušlápnutej v dnešní době.

Aby se nebál projevit teda.

Tak.

Co je u tebe prioritní v té výchově? Myslím tím, kam směřuješ?

Aby byli slušní lidi. Aby měli nějaký ty svoje zásady, který se prostě pro ten život musí dodržovat. Když řeknu, úplně od malička, prostě aby, kam vejdou, tak pozdraví, když něco dostanou, tak poděkují, když něco chtějí, tak poprosí. Na tomhle teď hodně jedeme u nich, u těch... Celkově ta výchova o tady tom by, si myslím, u nás měla bejt.

Jak moc koukáš do budoucna ve výchově? Myslím, jestli ti jde jenom o ty chvilkové cíle, aby byli slušní teď, nebo potom v budoucnu, co s nima bude.

Já si myslím, že já, u mě, třeba problém velkej, že tu [jméno dcery], tu starší, jo, už připravuju hodně do budoucna jako, co se týče školy. To, co mě se doma nedostávalo třeba, proč se tohle učíme, proč to tak bude, kdy to budeš potřebovat, jo, že... nebuď lajdák, protože pak budeš moct jít do školy ještě dál, jo. A jde to vidět, že se to jakoby vyplácí, ona je cílevědomá.

Když mluvíš o tom, že pak bude moct jít do školy, máš u nich nějaké vysoké cíle nebo kam až jakoby tohle sahá?

Noo, tam je právě ten rozdíl toho prvního dítěte a toho druhýho. U toho druhýho už mám zkušenosti, že prostě to nechávám tak nějak trošku plout. Joo tu výchovu, že vím, že se naučí v první třídě číst. Víam, že všichni na konci první třídy budou na tom stejně, budou umět stejně psát, umět číst, jo. A u tý, u tý starší jsme to jakoby víc tlačili. Jo, že než šla do školy, tak uměla číst, bylo to takový, jakoby, jo...

Aby byla napřed...?

Noo, aby, jooo, a tím ona, ona, už teď vidim, že ona to v sobě má, že jsme to jakoby hrotili hrozně. Že ona, když už teďkon, tak si opravuje i jedna mínus. Joo, že prostě jsme to úplně jakoby přešvihli. Tak u toho druhýho, u toho mladšího, už tomu dávám takovej jakoby volnější průběh, protože vím, jak to bude. No a ty vysoký cíle, no, noo mám no. Chtěla bych jako, aby jí to šlo v tý škole, aby mohla dělat to, co chce, že jo no.

Kam až třeba? Nebo kde jí vidíš?

Klidně vysoká škola. Noo, to je právě to, no (delší pauza). Tak máme takový, že by třeba lékárnice, magistra farmacie.

U starší máš tedy velké ambice, co u mladšího?

Když ten je ještě tak malej (smích). A on je jinej jakoby, jo. [jméno dcery] ta je taková ovlivnitelná, a on není. On je takovej tvrdohlavej už odmala. Je jinde jakoby, joo, jede si

to svoje. On se moc nenechá nasměrovat někam. Když bude vystupovat ve školce, tak on si to rozhodne, víš. Že [jméno dcery] jsme řekli: „Budeš vystupovat.“ A ona šla a vystupovala. A jemu řeknu: „Budeš vystupovat.“ A on řekne: „Nebudu.“ A nejde. Joo, že... Ale zase je vidět, že on je takovej jinčí, že mu to víc zapaluje, víš, je takovej... No taky, aby byl šikovnej ve škole, aby se učil dobře, ať se neživí rukama. (smích)

Ohledně té výchovy, tam praktikujete jaký způsob?

(delší pauza) Škoda každý facky, která padne vedle. (smích)

Jsou bití?

Nejsou, nejsou bitý ňák jako, ale když to nejde domluvou, tak jako jim dám facku.

Výchovnou teda?

Tak.

A jinak je to vše na domluvě?

Joo, joo.

Nebo jinak?

Nee, je, je, jako snažím se, snažím se jednou dvakrát, a ale potřetí už vylítnu, že jo, tak dám facku prostě.

Říkala jsi, že nechceš, aby to bylo tak, jako když jsi byla malá ty. Mohla bys to nějak rozvést, jak jsi to myslela?

Tak, se mnou se nikdo nikdy neučil. Tak jako já jsem nosila, já nevím, samý jedničky do ňáký čtvrtý, pátý třídy, pak jsem měla trojky. Dvě třeba v tý pátý třídě. A ňák naši na to nekladli důraz, víš jako, bylo jim to jedno vlastně, co budu mít za známky, a... A říkám, nevěnovali se, když jsem nepřišla já sama, že něco třeba nechápu, tak nic. Kdežto já třeba přijdu, ptám se jí, chápeš to ve škole? Nechceš s něčím pomoci? Jo. Ať se v tom pak neplácáš.

Ted', když mluvíš o tom, že se ti nevěnovali, tak to jen vůči škole, anebo nějak celkově?

Tak když srovnám mě, mojí výchovu mých dětí, a našich, tak tak jako jsme vyrůstali sami. Takový jako, já mám ráda takovej ten řád toho dne, že se o ně postarám, že dostanou snídani... oběd, svačina, večere a takovej ten, jo, běžnej takovej ten řád. A to my jsme doma neměli. Snídalo se, kdo si co vzal, kdy si co vzal. Když se nesnídalo, tak se nesnídalo. Oběd byl, jak máš hlad, tak je tam vařeno...

Čím to bylo způsobený třeba, jestli dokážeš říct? Vaši hodně pracovali, nebo...

To si nemyslím.

Pocházíš teda z ucelený rodiny...

Ehm.

Kolik máš sourozenců?

Tři ségry jsme byly.

A ty jsi...

...nejmladší. O šest let, o pět let, a pak... obě jsou starší než já.

A takhle, jestli třeba z vyprávění víš, to bylo u všech třech z vás?

Asi jo...

Že jste byly „samorosti“ teda?

Noo, byly. Myslím si, že jo.

A jak jinak probíhala výchova tvých rodičů?

Byly jsme fakt samorosti, když to takhle vezmu, jakoby jo. Já třeba jsem, když to řeknu, jo, tak zuby jsme si nemusely čistit. Moje děti by v životě nešly spát bez vyčištěných zubů, v životě by nešly ven z baráku, aby neměly vyčištěný zuby. A uvědomuju si, že tady to já si nesu z toho dětství. Víš, že prostě jsem teď, já jsem na tohle pečlivější. To, co já jsem neměla, tak já jim teď prostě úplně, kolikrát se i přistihnu, že přehnaně, dávám jo. Takovou tu, když řeknu... Zrovna teď jsme se o tom doma bavili. Šla jsem do školy třeba, víš, a neměla jsem pořádně ponožky. Joo, měli jsme, já nevím, pár ponožek doma. A bylo. Fakt jsme si půjčovaly mezi sebou ponožky, jo. Tak já třeba furt kupuju ponožky dětem, jo. Já třeba neměla podprsenku, jako třeba, (delší pauza) abych si mohla vybrat. Já jsem měla jednu podprsenku, prostě sepraná, nesepraná, tečka. Tak [jméno dcery] v jedenácti letech má, třeba řeknu, deset podprsének. Joo a pak si vždycky říkám, vidíš, tady to je, ale já to vím, že si to takhle nesu, jo.

Tam teda rodiče nefungovali vůbec? Ani nějaký domácí práce?

Spíš se to u nás neřešilo. Jako to jo, to zase naše máma, to jsme furt museli uklízet. Furt se muselo uklízet, když si něco chtěla, když jsem potom třeba v pubertě na diskotéku, tak jsem musela umejt okna, a pak jsem třeba mohla. Ale někdy mi třeba řekla, že nemůžu, i přes to. Víš, takový to bylo. A teď já to úplně přesně dělám naopak.

A na jakým principu teda mamka fungovala, když ty říkáš, škoda každý facky, která padne vedle...

Já si pamatuju, jednou, že mi dala moje mamka facku.

A tat'ka?

A tak to byl, to je... To je taková sss... To je člověk sám pro sebe (smích). Tat'ka byl, když přišel z hospody, tak byl hlučnej. Tak jsme všichni museli poslouchat, ale že by fungoval... Třeba já s mojim tátou nemám vztah žádněj. Pro mě je to člověk cizí. Když s ním třeba zůstanu sama v místnosti, tak já si s ním ani nechci povídat, jsme si cizí.

Tam teda vztah otec dcera...

Vůbec, vůbec, to nic.

Nějaký výlety nebo...

Ne. Nee, to vůbec. To třeba zase, vždycky si pamatuju, když jsme jako děti jely z návštěvy, tak říkal, jednou pojedeme do Krumlova na výlet na zámek. V životě nás tam nevzal.

Takže vám spíš jako sliboval a ...

...a nikdy nic.

Pracoval dlouho?

Eem.

Takže práci to nebylo? Že opravdu je takovej...

Neměl k nám vztah, třeba aspoň se mnou. Já si myslím, že to má tak i se ségrama. Tam vztah žádněj nevznikl.

Měl ho potom třeba s tvýma dětma? Že by si to potom nějak kompenzoval, že by mu to došlo?

Když to já zase ovlivňuju i já, jakoby, názor těch dětí na toho dědu, jo. Že třeba řeknu: „Ježiš, zase byl dědek protivnej,“ jo, a oni to slyší. Takže jo. Noo, a tátovi můmu, on je čtyřicátějtřetí ročník, takže kolik ono mu je... sedmdesát šest? Jo, takže on už má ten věk a on ještě vy, už ve čtyřiceti byl starej.

A jaká je ted' mamka?

Ale joo, babička jo, akorát, že když ji potom poslouchám, jak třeba mluví na ty moje děti, tak se mi úplně vybavuje to, jak na nás, víš... A Ježíšek nebude, on to všechno vidí. Víš a tady to já nedělám svým dětem nebo strašidla my nemáme. My nemáme čerty, my

nemáme nic takovýhleho. „On tě vidí čert. On tě odnese čert, když budeš zlobit!“ Víš, já říkám: „My to doma, babi, nemáme.“

K vám teda nechodí čerti?

E-em.

Tyhle metody teda...

Ne. Vůbec. Strašení ne.

A čím teda...

Vyhrožuju? (smích) Fackou. Jestli neposlechneš, jestli to tak nebude, tak já přijdu a já tě seřežu. (smích)

To zabere teda?

Emm... U té dcery jo. Ta je taková poddajná právě. Ale u kluka vůbec. (smích) Máme úplně jakoby jiný děti, víš, když potom se nad nima zamýšlíš, tak si říkáš, vona je taková fakt ovlivnitelná, je ovlivnitelná. Což jí neustále opakuju, buď sama sebou, nenapodobuj druhý, nesnaž se mít to, co maj druhý, buď sama sebou, za každou, joo prostě... ne za každou cenu, to taky ne, ale (delší pauza) Třebas tudle jsme šli do obchodu, a to se mi, to se mi, úplně fakt fakt jako se mi to zdálo neskutečný. Říkám malému [jméno syna], „[jméno syna], koho miluješ?“ A on mi říká: „Tebe, tatku, [jméno sestry] a Roníka,“ joo, psa. A říkám: „Koho ještě?“ „Nikoho.“ A já mu říkám: „A třeba paní učitelky ze školky?“ „Ne, to se musí?“ Jo, ale když jsem se zeptala [jméno dcery] v jeho věku, tak to vyjmenovala nás, psa a paní učitelku Šárku, paní učitelku Mášu, paní učitelku Lenku, paní učitelku Danu a babičku a dědu, víš. A von je takovej, takhle to je.

Není to třeba i tím, že je to kluk? Nebo je to opravdu tou osobností?

I tím, že to je kluk, ale i tou osobností, si myslím.

Vnímáš rozdíl mezi výchovou kluka a výchovou holky?

Hmm. Já tady to... asi ne, čoveče.

Nenastal nějaký moment...

Ba naopak, třeba babička mu zase říká: „Kluci nebrečí, nech toho, kluci nebrečí.“ A já zase: „Brečí.“ (smích). Víš, že to je asi jediný, jedinej moment, kdy se mu snažím zdůraznit, že i ty kluci brečí. Joo, že nejenom ty holky.

A že by byla výchova kluka těžší než holky, nebo naopak?

Spíš...to zase nevím, jestli je to jeho povahovej rys, anebo je to, patří ke klukovi. (delší pauza) Musí za každou cenu vyhrávat. To [jméno dcery] zase neměla. Víš, když je takhle furt porovnávám, tak třeba hráli jsme „Člověče, nezlob se!“, prohrávala, jo, to sem já, prostě bylo zakázáno doma nechat ji vyhrávat jakoby, jak se to dělá, jo. Přeskočíme figurku, aby nemusela prohrát, tak ne. Naše [jméno dcery] prohrávala od malička, prostě uměla to, umí to do dneška. Joo, vyrovnat se s tím. Mrzí ji to, ale umí přijmout tu prohru. Kdežto s tím [jméno syna] hrajeme to člověče nezlob se, on prohraje a on řve dvě hodiny. Joo,... takže to je takový, jakoby u něj zase, ale nevím, jestli je to klukem, nebo je to prostě jeho povaha, jeho rys nákej, joo, že... A co slyším od maminek, tak že ty kluci to takhle mají a že se to pak jakoby urovná. No, se mnou to zatřáslo v létě. My zvyklí tam blbnout v bazéně a najednou oni plavali spolu, on prohrál, a my to nevěděli. On spustil a řval jak tygr... „Neřvi, uslyší tě lidi, neřvi, to je, jako bysme tě tady řezali.“ A on prohrál, a on řval úplně neskutečně. Se mnou třeba nejde hrát „Doubla“. Já nevím, jestli znáš hru „Double“, protože já ho porážím. Já s ním nehraju tu hru jeho. On mi řekne: „S tebou už hrát nikdy nejdu, ty mě nenecháš vyhrát.“ Víš, jako, takový jsou...

Vždycky teda hrajete s dětma naplno?

Jo. Noo, třeba občas [jméno syna] ustoupíme, aby neřval. (smích) Ale zase u [jméno dcery], to jsme, odjakživa hrajeme naplno. I když třeba hraje na flétnu, zpívá, hraje na kytaru, tak jí řekneme: „To bylo otřesný vystoupení.“ Joo, nebudeme tě za to chválit, když to nebylo ono.

Jste k nim teda vždycky pravdomluvný?

Jo. Já myslím, že realitu musí vidět, jak to je. Že to je všechno špatně, když jako, víš, to mají zkreslený, a jdou „A já to umím, já jsem borec,“ a ono to tak není.

Co děláte s dětma, když máte volný čas?

Všechno možný. Zase, to co moji rodiče nedělali. Chodíme na procházky, lyžujeme, plaveme, bruslíme, jezdíme na kole, kempujeme...

Ty aktivity vybíráš podle toho, co vás baví, nebo podle toho, jak by se ty děti mohly rozvíjet?

Chci, aby uměli pokud možno co nejvíc věcí, aby o tom věděli. Víš, že třeba lyžovat. Já jsem se učila na starý kolena lyžovat, protože jsme doma samozřejmě nelyžovali. Tak si myslím, že to je fajn, když potom třeba... Jdou si zalyžovat v dospělosti.

Co když jim to třeba nejde?

To se nám nestalo. (smích) Nebo takhle, ta [jméno dcery] ve třech letech lyžovala úplně kouzelně jo. Fakt ji máme natočenou na kameře, úplně krásně lyžovala. [Jméno syna] si stoupl na lyže a řekl: „Mě letos bolí nohy,“ joo. Ale teďkon třeba řekl, že letos, tadytu zimu, že to zkusí, že do toho pude. A on to dá jako, zase když ho vidíš, ta jeho povaha.

Tak ne když jim to tedy nejde, ale když je to třeba nebaví? Nutíte je?

(delší pauza) [Jméno dcery] jsme nutili. A [jméno syna] už ne. Ale mám k němu třeba, třeba jezdí na kole s přídatnými kolečkama, tak mám k němu poznámky, jo, už je velké kluk, už by měl bez těch koleček... A zase, ta holka se nechala vyhecovat k tomu, že ty kolečka si sundala, chtěla je sundat a chtěla do toho jít. A ten [jméno syna] mi řekne: „Příště.“ Takže, a zase já už ho nelámu. Joo, jenom třeba řeknu: „Fakt by ti to šlo bez těch koleček líp.“ A on: „Příště.“ Já nevím, jestli to říkám srozumitelně jako, jo, že prostě, že... to druhý už vychováváme jinak no.

Co bys udělala jinak? Ať už je to třeba v tom, kdy sis pořídila děti...

TO.

Nebo v tom jak je vychováš...

Noo, ty děti noo. To taky přemýšlíme jako. První dítě jsme měli [jméno dcery] v osmadvaceti mých, tak asi bych šla do toho dřív. Třeba o čtyři roky. Že to druhý jsem měla mít v osmadvaceti a ne v pětatřiceti.

Důvod?

Tak nám to nešlo. My jsme chtěli původně [jméno dcery] mít v těch opravdu třidvaceti, čtyřidvaceti, ale... nešlo to. A [jméno syna] to samý, to sme taky zkoušeli nějaký čtyři pět let, umělý oplodnění a všechno a... Když už jsme řekli, že teda druhý mít nebudeme, tak jsem otěhotněla normálně.

To většinou i tak bývá...

Hm...

Takže kdyby sis to mohla nějak...

...tak bych je chtěla dřív. No a těch po těch zkušenostech bych třeba zrovna na tu starší tak netlačila. Víš, že bych už tu její výchovu nechala tak plynout, jako spíš u toho malýho.

A dřív kvůli tomu, aby si na ně měla víc energie, nebo v čem vidíš plus?

Kvůli sobě, kvůli sobě. Že teď kon vidím, že je mi čtyřicet, a ten malej je fakt malej. A už bych zase chtěla žít nák jinak. Furt je tam takový, to, no prostě ty děti jsou na prvním místě, všechno se odvíjí od těch dětí. Joo. Takže bych byla trošičku teď... svobodnější, kdybysme jeli na dovolenou, tak ty děti už jsou větší, už by si hráli. Máme velkej věkové rozdíl, sedm a půl let je mezi nima. Nicméně zas ta [jméno dcery] je na něj fakt hodná, jakoby jo, že jo, pleskne mu ji, řvou na sebe, jsou to děti, jo, ale ale hodně se mu věnuje, to jo.

Mají dobrý vztah teda?

Jo, myslím si, že jo. Zrovna včera třeba za ní přišel, obejmul ji a říká: „Já tě tak miluju,“ tak to bylo tak hezký. Já říkám, já si to musím natočit. Vysel na ní jak opičák a mačkal, jo. (delší pauza) A snažím se, aby měli hezkej vztah. Vždycky říkám, že oni tady jednou budou třeba pro sebe, jo, že... my už jsme starý, říkám, brzy umřeme (smích). Nee, snažím se, aby spolu měli hezkej vztah a tak, to víš, to je... jsou to děti.

Jakou roli tam má ten partner?

To je druhá máma, můj manžel. Ten je... je koupal od malička prostě. My máme výchovu, takový jako, nejdeme proti sobě. I když se mi to třeba nelíbí, tak ho v tu chvíli prostě podpořím jakoby, ne úplně nák zrovna výrazně, ale, ale pak mu to řeknu, že třeba tohle přehnal. Tak jako on to mně řekne.

Ale před dětma abyste byli za jedno.

Jo. To jo, to vždycky. On se o ně úplně postará. Naprosto, úplně stoprocentně, stejně jako já. Můj manžel je prostě... přijeli jsme z porodnice, věděl, že mi není dobře, šel koupat to novorozeně, třídní jo. Vůbec to nebyl problém pro něj. Když jsem nekojila, tak prostě jsme se střídali na flašku, udělat mlíko, jo. I když on šel do práce, tak prostě vstal ve dvě v noci, dal mlíko, přebalil, odkrknul... Obědy jim vaří, buchty peče, prostě on je fakt druhá máma jako, joo.

Jaký on má cíle u těch dětí?

Noo, on je takovej, víc na zemi než já. (delší pauza) Třeba já furt byla na známky ve škole, on mi říká, ale za ty známky, jako, učitel jako je ovlivňuje ty známky. Když on je přísněj, tak prostě dá úplně jinou známku, než učitel prostě víc benevolentní, jo. Takže tím mě taky jako docela dostal. Že každej učitel má jiný požadavky na ty vědomosti, jiný nároky na to dítě. A von je spíš takovej, kterej nechá volnější tu výchovu, trošičku jako

že... (delší pauza) Tak se asi doplňujeme. Já jsem taková ta jakoby razantnější, přísnější, všechno režim a řád. A on je takovej ten, že to trošičku zase uvolňuje. V tu chvíli jakoby no.

Takže úplně jinak než tvůj tat'ka...

Hm. Ale to taky. Mu opakuju, že ten vztah s těma dětma, kór s tou holkou, je prostě takovej pro ty chlapy náročnější, ať si na něm trošičku víc zakládá. Aby nedopadl jako já a moje ségry. S tátou taky nemaj žádněj vztah, jo. Tak aby nedopadl jako náš táta.

Aby ho to pak nemrzelo...

No. Třeba já jsem v životě za mým tátou nepřišla, neobjala ho, nedala mu pusu, NIKDY. A teď ta naše [jméno dcery] to dělá tomu tátovi. Tomu jako mému manželovi, svému tátovi. Tak to se mi jakoby líbí.

Co tě naučilo, to že máš děti? Nebo děti, co tě naučily? Změnily tě nějak?

(pauza) no to určitě změnily.

A v čem?

(pauza) No ve všem. Prostě děti ti překopou celej život. (smích) Úplně. (delší pauza) Tak začíná úplně jinej život, vid', úplně jiná etapa toho života. Víš co, já byla rozlitaná, lítala jsem po diskotékách a – a byla jsem zbrklá. A najednou sem prostě musela zůstat doma, jo. Ale víš co, musela, já jsem chtěla zůstat doma, jo, já jsem chtěla jakoby ty děti, všechno. Ale říkám, jak jsou teď malý, tak já už bych chtěla být trošičku svobodná. Protože si myslím, že mi je čtyřicet a že mi ujíždí vlak. (smích) Hm.

Kdyby si stála zase před tím rozhodováním, mít nebo nemít děti?

Joo. Já bych je chtěla. Sice kolikrát zlobí, je to náročný ta výchova, je to náročný. Když chceš, aby fakt něco uměli, aby se v tom životě neztratili, chceš se jim věnovat, tak je to náročný. Ale šla bych do toho znova. Jo, to zase jo.

Jen teda o něco dřív?

Hm.

A zase by si chtěla mít dvě děti?

Určitě. Já chtěla původně čtyry.

Kdy se to změnilo?

Že sem nechtěla ty čtyry? (smích) Po porodu první. Nedej, že porod byl, nedej, že pořízení dítěte bylo šilený. Těhotenství bylo stresový, prostě jsem furt seděla na záchodě, jestli se

něco neděje, furt jsem se hlídala. Porod byl, já to řeknu, jak to je, porod byl hroznej, byl strašnej, byl šílenej. Nikdy jsem neměla to, jak říkají ty ženský: „Já jsem porodila, byla jsem zaplavená láskou a vším.“ Já né, já byla nasraná, že to bolí. Řekla jsem: „Konečně je venku,“ jo, a [jméno dcery] byla hrozně uřvaná. Joo byla šíleně uřvaná, ve dne v noci, furt. Lítili jsme po doktorech, co se děje, jestli není něco špatně, když jsem byla dopovaná těma hormonama a takhle... Ne, prostě je to uřvaná holka, je uřvaná do dneška. Takže... to mě ovlivnilo v tom, že už jsem nechtěla čtyry děti (smích). Kdybych si představila další tři takový, tak by to... Eee.

Vnímáš tam nějaký rozdíl v tom, že tvoje děti jsou více méně „vymodlené“ nebo že ta cesta k těm dětem byla tak těžká? Že by sis toho vážila více než ostatní rodiče? Jestli si všímáš nějakého rozdílu?

Eem. Nemyslím si. Já jsem byla přesvědčená, že prostě ty děti mít budeme. Joo, jasně že ta cesta byla taková, ale...

Nikdy jsi to nevzdala.

Eem. Já tím, že se potom už třeba [jméno dcery] narodila, tak už jsem to brala, že prostě je a... Já nejsem úplně taková ta přecitlivělá, opatrná máma. Joo a jde to i vidět, naše [jméno dcery] je hodně samostatná jakoby. Já jim dávám hodně důvěry. A kór jí jakoby, jo. Ale tím zase říkám, jestli jí tím neškodím, jako že jí dávám hodně důvěry. Jestli není málo opečovávaná, víš jako, furt se ta hranice... no, když se nad tím potom zamyslím: „Ježiš Marja, já jí fakt strašně věřím“, jakoby jo. Že plno rodičů třeba řekli, my bysme je nepustili ven si hrát, a já už jsem ji dávno pustila. Takže si myslím, že taková ta opatrnost vymodlenýho dítěte u nás nebyla až tak. Takový to přecitlivělý „a nesmíš se zranit,“ tak to ne právě, vůbec.

Je to dobře?

Já si myslím, že jo. Když potom to vidím, že fakt... Ona je fakt samostatná strašně, jo. Ona se od třetí třídy vypravuje sama do školy, jo... Teď jsem se jí úplně přestala už dva roky zpátky věnovat se školou. Prostě jsme řekli dost. Jo, už jsi velká, zkus si to sama. A ona si jede furt svý, jo, že je samostatná. Plno věcí nechávám jí si vyřídit úplně samotnou. Jo, že jí řeknu, už jsi velká, už se musíš naučit se jednat s lidma. A pak, když to zase porovnám s kamarádkama, co maj stejně starý děti, tak je jako šikovná si myslím, že si fakt vyřídí plno věcí sama. I co se týče tý školy, třeba vztahy se spolužákama. Umí si to tam prostě sjednat pořádek. Umí říct těm dětem, co se mi na tobě nelíbí, jo. Ale i co

se mi líbí, já jí vždycky říkám, musíš na tom člověku vidět i to dobrý, ne jenom sdělit to negativní, jo. A zase, jestli jí tím moc nedávám dopředu, těma moudrama. Je to těžký.

Co až jim bude třeba osmnáct? Jak moc budeš zasahovat do jejich životů?

Doufám, že snad vůbec. Doufám, že snad vůbec.

Chtěla bys, aby byli samostatný?

Jo. Vždycky říkám [*jméno dcery*] „[*jméno dcery*], nesmíš zůstat na vesnici, musíš minimálně Budějovice.“ Né, nechtěla bych je nějak to... Chtěla bych být máma, taková ta jako... Já naší mamce nesvěřuju třeba nic, jo... Eee... taková negativistická na všechno... Ale aby přišla a řekla třeba, jo, že je nešťastná, co si o tom myslím. Ne abych jí dala radu, to asi ne, ale co si o tom myslím. Ale aby za mnou přišla, jo.

Takže taková vrba?

Tak.

Že tu pořád v tom pozadí budeš?

Tak. Samozřejmě asi plno věcí řekne tý kamarádce, jako v tom určitým věku, ale chtěla bych, aby i mně řekla. (delší pauza) Nevím... Bych za naší mámou v životě nešla.

Nikdy?

Ne!

A za tat'kou asi...

To vůbec.

To je to, co bys ty chtěla jinak? Aby v tobě tohohle člověka děti měly?

Úplně ne kamarádku, ono to asi nejde, jak se říká, tam ten vztah rodič prostě je.

Ani teď nemáte kamarádský vztah?

Se [*jméno dcery*] třeba? Víš co, naše [*jméno dcery*] je takovej... extrovert že, jako jo, zatím prostě přijde a všechno mi svěří, jo. Ale zase si říkám, že ji nechci úplně ovlivňovat. Ona čeká, co jí poradím, co jí řeknu, tak vždycky říkám:, „[*jméno dcery*], zkus sama.“ A docela mě kolikrát překvapí, že to řešení je už docela takový hezký, tý situace. Třeba s těma kamarádkama, když jí tam jakoby, že jo, se to přibližovalo šikaně. Tak jako, hlavně mi to přišla říct, nám to řekla prostě, tak jak se věci mají. Žádný že oni vyhrožovali třeba, když to řekne doma, takový... Tak to vůbec naši [*jméno dcery*] nezastrašilo, protože jsme ji od malička v tomhle vedli, že tady to nesmí poslouchat, že když to řekne, že se jí něco

stane ještě víc, že jí ublíží... Takže ona je taková otevřená. Všechno řekne, všechno do detailů, až kolikrát říkám, že už mě to nezajímá, ať mlčí.

Jaká si myslíš, že jsi máma?

(pauza) No úplně dobrá ne, si myslím, že já jsem takovej fakt razant. A zase na druhou stranu, když jdou večer spát, tak prostě přijdou, dají mi pusku, obejmou, si říkám, že možná kdyby... Ne, jsem přísná, jsem, prostě jsem hodně přísná.

Změnila bys to?

Se někdy snažím. Ale prostě pak to nejde. Zase, když v tý výchově polevíš, tak ono to hned jde vidět, jo. Třeba se snažím neřešit její pokojíček, její bordel v pokojíčku. Fakt se snažím, a nejde mi to. (smích) A i celkově si říkám, že třeba nároky na tu školu, víš, že, že třeba neučím se s ní, nesleduju, jsem žákovskou neviděla už několik měsíců, řeknu, jestli jsem ji tenhle rok viděla dvakrát.

Postupně si teda ze známek polevila?

Polevila, tak, ale ona je zase taková, ona mi všechno nadiktuje, víš. Všechno mi řekne, mamko, byla tahle a tahle známka. Nebo mi to napíše i smskou, víš. Jak už k tomu byla vedená od malička. Tak si zase říkám, že... Slevila jsem, to třeba když dostala, ja nevím, dva mínus, trojku, to víš, že jsem byla našťvaná. Nedostala, to ne. A teď, když mi řekne, že dostala trojku, tak: „Jéžiš, svět nepadá [jméno dcery].“ Už i si to přestala opravovat, tenhle rok třeba ty dvojky. No ale v tomhle bych prostě slevila no, v té přísnosti k nim.

V čem naopak by ses pochválila?

(delší pauza) Jako máma, v čem bych se pochválila? Že se o ně starám, pečuju. To jako jo, to si myslím, že jo. A celkově za takový to rodinný chování, že máme spolu, že spolu jsme. Děláme věci spolu spoustu jako rodina. A tam, kdyby jeden z nás nefungoval jako rodič, tak by to prostě nešlo, že jo.

Když ještě shrnu... U dětí jsi říkala, že ti jde o to, aby byli slušný, pravdomluvný,...

Něco jsem zapoměla?

Taková ta empatie, aby u nich byla.

Co bys řekla člověku, co nemá děti? Třeba mě? Co bys poradila nebo bys jen chtěla říct?

Užívej, dokad' je nemáš. Protože to je hrozná životní role. Hrozně TĚŽKÁ životní role, být rodičem prostě. Už jenom ten šok, že si jedeš ten svůj život, a najednou si přineseš

z porodnice to malý ůřvaný mimino. Já jsem taková, jo, já nejsem, že bych „tů tů ňu ňu“ na cizí děti. Já mám svých dětí takhle, jo. Ovlivní to hrozně život, no. A kor my, my jsme měli už jakoby postavenej barák, byli jsme samostaný jakoby... Žili jsme si tak ňák, a najednou „bum“. Přišly takový ostřejší hádky, že jo, protože člověk se v noci nevyspí, ted' ta [jméno dcery] byla hlučná od narození... Proběhlo i takový, „Ježiš Marja, že jsme si ty děti vůbec pořizovali,“ jo, když tam tak ječela celej den.

Litovalas teda někdy?

Joo. Když řeknu upřímně, tak jo.

A bylo to vážně, nebo jen takový to...

Ta bezmoc, to vyčerpání toho, když potom fakt jsi nevyspalá, ted'... Sice manžel fungoval, ale máš i z toho, „Ježiš Marja, on když mi neuvaří oběd, tak já nejsem schopná si uvařit oběd.“ Ty první měsíce byly krutý. A to zase u toho prvního, jo. U toho druhého už jsem nic nehrotila, jako jo. Doma výbuch, všechno, ale tak já si jdu lehnout prostě, jo. Ale jo, litovala jsem. Litovala jsem, pak mi to zase bylo líto, že toho lituju (smích). Ale zase bez nich si to nedovedu představit, co bysme dělali, co člověk dělá bez těch dětí.

Nedovedeš si představit, že byste byli jenom dva?

Eem. To vůbec ne.

Na co si myslíš, že by měl každý rodič dbát? Máš nějakou radu?

Nehrotit nic. Kor když jsou takhle malý. Třeba fakt, jo, v tý škole se to zase úplně láme. Ale do tý doby nic nehrotit. Fakt, já, my jsme byli úplně jiná výchova [jméno dcery], a ted' je úplně jiná výchova ten [jméno syna] jo. A přitom jsou na tom naprosto stejně. Joo, na [jméno dcery] jsme ve všem tlačili, v plínkách, od plínek, přes jídlo... to bylo „nesmíš jí to mixovat“, tak jsme nemixovali, ona se dusila na jídle jo, a různý. A u toho [jméno syna] jde všechno tak jako samo. Když jsem ho posadila na nočník, on tam stejně nevydržel sedět, Simona musela vydržet sedět, u něj ne. Je to fakt, v tý výchově tomu nechat volnej průběh, minimálně u toho, fakt do těch pěti let třeba, jo. V těch dovednostech, fakt to nehrotit. Tím jsem si dělala nervy i já sama sobě, tím že sem jí furt něco nutila, tlačila, aby to uměla, učila... A byla jsem z toho nervózní, že jí to nejde, zkoušeli jsme to různě, a přitom ono to pak přijde samo u těch dětí. A hlavně fakt klidná máma. Já jsem si mateřskou užila, za ty tři roky s [jméno syna], já nechtěla do práce, mě to bavilo. (smích) Protože to bylo takový fakt klidný.

Příloha V – Rozhovor: Kamil

Co bys o sobě řekl?

V jakým jako smyslu?

Celkově, co myslíš, že je hlavní, abys o sobě řekl.

O mně? Já nevím co...

Jak by ses třeba představil?

No to budeš mít těžký, ze mě něco takovýho dostat. (smích). Já nevím jako.

Cokoliv, kdo je [jméno respondentu]?

Nervák, flegmatik... (smích) Ty, já nevím. Tys mě dostala takhle (smích).

Když bych tě vůbec neznala, jak by ses představil?

Já bych... se cítím ještě jako přerostlý dítě, no. Takže jako... Nevím, jak bych se představil. (delší pauza) Hodnej, slušnej... Já nevím, no. Takovej normální, nezajímavej, nudnej. (smích)

Proč „přerostlé dítě“?

Protože, tak jako... Nevím, no, problémy si snažím nepřipouštět. Když je nákej problém, tak se to snažím, jako že není, oddalovat, takový občas, no nevím, no. Takovej občas si přijdu, že ani dítě bych mít neměl. (smích)

Proč myslíš?

Protože kdybych ho asi měl vychovávat sám, tak by asi bylo takový...BUĎ, jak bych to řekl, by bylo vystresovaný, anebo by bylo takový, že prostě... žádná jako autorita, takový nevychovaný.

Tím, jakou máš ty povahu, tak tím by to bylo způsobený, nebo...?

Asi jo. Protože já bych jako buď, jak říkám, když bych tohle, buď přísná výchova... Jako někdy jako jí zařvu, anebo by prostě bylo takový: „Joo, uděláš to potom“. Jako je to teď, no. (smích)

Ty hodně pracuješ, bylo by to jiný, kdyby si s ní byl víc doma?

Emm... To asi trochu jo, ale... Nevím, asi by to bylo jiný, že by bylo jako víc času, protože takhle člověk prostě přijde z práce, no, tak toho má dost. Ale asi taky v určitý chvíli by prostě... Taková volnější výchova... Dělej si určitý věci, jak chceš. Ne prostě teď to bude a... No a pak zase někdy by to bylo: „A teď to bude,“ ne.

Takže až když je nejhůř?

Mmm... To asi u mě spíš podle nálady. Protože, dyť to vidíš občas u té holky jako. Občas na ni zařvu, nebo tak, když jste tu, tak moc neřvu, jo, a někdy jo, tak potom.

Ted' máš jedno předškolní dítě, kolik ti bylo, když se narodila?

Uuu... pětatřicet.

Měnil bys na tom něco?

Asi ne.

Je to podle tebe správný věk, kdy má mít chlap první dítě?

No, správněj věk bych neřek. Ale jako když to беру já, tak už vlastně v nějakých, já nevím dvaceti letech, když po mě bejvalá přítelkyně chtěla dítě, tak sem řek, že do třiceti času dost.

Proč?

Nevím, tak jsem říkal, prostě sem mladej, je třeba si užít života, a ne mít v jednadvaceti dítě. Ted' si zase na druhou stranu řeknu, jo v jednadvaceti bych měl dítě, byl bych rozvedenej jako většina. (smích) No a dítě už by bylo velký a měl bych klid ted'. Ted' zase ho jako nemám.

To by si chtěl ten klid ted'?

Nee, jako nechtěl. Říkám, že takhle by to bylo, člověk by měl už tu volnost, dítě by bylo velký, ale na druhou stranu mně to nevadí, mě to vy... Já jsem si užil předtím, jo. No a ted' už je ta starost.

Chtěl bys víc dětí?

Ne.

Proč?

Nevím, já jsem, jak jsem říkal, prostě do třiceti času dost, to teda bylo až v pětatřiceti. To jedno stačí. Protože už si zase nedovedu ted' přestavit v nějakých jednačtyřiceti, dvačtyřiceti další dítě.

A kdyby přišlo dřív to druhý? Než až ted'?

To nevím. To asi záleží, s kým bych byl a... No, protože jako samozřejmě vím, že [*jméno partnerky*] už by druhý nechtěla, jo. Takže já už jsem na tom druhým taky nelpěl něk, takže...

Hraje tam tedy roli, že partnerka byla starší?

No, starší ne, ale už nechtěla prostě taky další. A já jako taky neměl nutnost.

Mělo tam nějakou roli, že tvoje současná partnerka už dvě děti má?

Ne, to na to nemělo význam. Tam spíš jako ten věk... jo, můj.

Ani si neměl takové to, jak chlapi občas mívají, že chtějí kluka a podobně?

Ne, tak já jsem jako vod... Kdy už jsem začal přemýšlet o dětech, tak jsem spíš chtěl holku.

Vážně?

No.

Proč?

Já nevím, bylo to takový, že když jsme vlastně jezdili venku, tak jsme vždycky chodili na nákupy, tak říkám: „Jé, až budu mít holku, tak tady hadříčky budu kupovat.“ Takže jako u mě kluk nebyl prioritní, já chtěl spíš tu holku.

Jaký jsi teda táta? Trochu už jsme to nakousli...

Tak to je spíš otázka na někoho jinýho, ne? (smích) A tak jako, je tam co zlepšovat... Jsem takovej nervák, vycáknu občas. No já jsem spíš takovej, si připadám s holkou, než abych ji vychovával, že jsme takový kamarádi, no. Že spíš vychovává maminka. Se mnou spíš takový ty kraviny a...

Jak se doplňujete s maminkou?

Já myslím, že dobře. Ona vychovává a já si hraju.

Shodnete se na výchově?

To asi bych řek, že jo.

Jak?

Hm, tak jako, jsme takový,... že když si holka zaslouží, tak na ten zadek dostane. Samozřejmě od tatínka, aby maminka byla hodná. No a takže jako... I v tom jako prostě, já nevím, se shodneme třeba na ty koníčky a takhle, no v tej výchově celkově.

Co je pro vás třeba důležitý?

Tak aby byli všichni zdraví. No samozřejmě, až bude chodit do školy, tak aby se učila dobře. Nevyrost z ní nákej grázl, no. Já nevím, no, protože grázlík občas je, no. (smích) Blíženeček a...

Co s tou školou, jaký na ni budeš mít požadavky?

Tak jako samozřejmě, aby, když bude mít trojky, tak je mít bude. Když bude mít pětky, no, to už by bylo horší (smích), ale jako s tím člověk nic neudělá prostě. Nebo jako bude se snažit, samozřejmě, učit se všechno, ale jako holt někdo je chytrý, někdo ne.

A jak moc v tomhle ohledu koukáš do budoucnosti?

Jako jestli bude vysokoškolačka, myslíš? No tak samozřejmě pro každého rodiče by to bylo dobré. No ale samozřejmě taky každé dítě na to nemá. Takže se uvidí pak, no.

Kde ty jí vidíš?

Já? Teď, kde jí vidím? (smích) To si ani nedokážu představit. (smích) Protože teď nevím jako.

Co by si chtěl, aby z ní bylo?

No hlavně, aby byla jako... Aby nepřišla v šestnácti letech zbouchnutá, na drogách,... tudle jako. Když bude prodavačka támhle někde v Jednotě, no tak holt bude, no. Hlavně, aby prostě všechno bylo v pořádku. Tak, jak má. Noo, když bude doktorka, tak o to líp, ne? (smích)

Rozdělujete si nějak výchovu?

Ne, to jako nemáme daný, že ty budeš dělat tohle, ty budeš dělat támhleto... Když jezdíme na výlety, tak jezdíme společně, no. Samozřejmě pak třeba chod baráku má na starost partnerka. Takže třeba se seberu a my s holkou jdeme na kolo, v létě. No, pak se třeba stane, když jí povolí uklízení, že jí to tolik to, že je náhodou naklízino, tak jede s náma. (smích)

Jak moc teda promlouváš ty do té výchovy?

Já? Na procenta? Tak třicet pět procent. (smích) Protože učení, to jako to spíš taky [*jméno manželky*]...

Už se stalo, že jste se v něčem neshodli? Ohledně dcery.

Joo taky, když tam byl ten průser. (smích) Tak že prostě, jak jsem... že jsem nezkušený, že mám první dítě, jo, že musím přemejšlet, co říkám před ním... a takhle no. Jinak asi, že by bylo něco jiného, to ne. Nebo nevím nebo mi o tom neřekla. (smích)

Nestalo se, že by něco provedla a každý jste na to reagoval jinak?

Eem, já myslím, že ne. Že i s tím, jak měla ten průser, tak jsme se shodli, že prostě, no, stalo se, jako dávala to za vinu mě, jo, ale prostě stalo se a... Že nejhorší na tom bylo, že lhala. Na tom jsme se shodli oba.

Takže jste zajedno ve výchově...

Takže, já si myslím, že jo, no. Nevím, jestli ona má na to jinej názor. Já jsem takovej ten benevolentnější tam, no...

Jaký je to mít děti?

Záhul, občas. (smích)

V čem?

Noo, občas je tolik otázek, že člověk neví, jak odpovědět. Unavenej z toho, no, a už je taková zodpovědnost. Už to není takový, jak člověk do těch pětatřiceti měl svoji pohodu, žádněj stres, prostě něco nějak bude, pohoda... No, když mě vyhodí z práce, tak mě vyhodí, pudu někam jinam... No a teď už je to, no, když mě vyhodí, tyjo, rodinu živit, tohle všechno... Takže už je jako, takový starosti, no. Když se něco stane, tak ať jsou všichni zdraví hlavně, a tohle no.

Dovedeš si přestavit, že bys neměl děti?

(delší pauza) Občas jo. (smích) Občas, když mě dítě naštvě, tak si říkám: „Sakra, to by člověk byl klidnej bez dětí, bez manželky.“ Ale ne, pak to zase patří k životu, takže jako... Dítě jsem chtěl, mám ho. (pauza) Mám tři dokonce. (smích) Sice dvě přerostlý už...

Takže pro tebe děti k životu patří?

Jo. Bylo by to bez nich takový... jako, jo, třeba do nákých, já nevím, padesáti, kdy člověk jako nákej by si mohl užívat, tak jo, ale pak na to stárí zase, by byl sám.

Partnerka by ti nestačila?

Ty, to já si myslím, že asi s partnerkou bez dětí bysme spolu už nebyli. (smích) Že už by asi se mnou spíš partnerka nebyla. No, prostě ty děti k tomu patří. (pauza) Ne, že jí to řekneš. (smích)

Jak bys ještě zhodnotil, jak fungujete s partnerkou, jak fungujete jako rodiče?

No, já myslím, že fungujeme jako dobře. Sehraný.

Neměnil bys nic?

Ne.

Jaký to bylo, když ty jsi byl malý?

Výborný, žádný starosti, bezstarostnej život. Žádný počítače, nic, takže pro nás nejhorší bylo domácí vězení, když jsme nesměli ven. Jak jsme přišli ze školy, taška letěla do rohu a ven. No, večer se muselo dělat úkoly, to už sranda nebyla (smích). Ve vosum spát a pohoda. Lepší dětství, než maj teď děti, si myslím, jsme měli my.

Proč myslíš?

No, tak dneska jsou samý počítače, ven nikdo nechodí. To, co my jsme zažili venku, vy nezažijete. Tam byli takový... kamarádství bylo prostě, sešli jsme se venku, dneska děti si napíšíou přes Facebook a... (pauza) Už pomalu i to dělaj přes ten internet... (smích)

Jaká byla tenkrát výchova tvých rodičů? Říkal jsi, že jste práskli taškou, šli jste ven...

Jo, tak to bylo jako v pořádku. Nikdo proti tomu nic neměl. Samozřejmě pak v určitou dobu se muselo domů, no, a připravovalo se do školy.

Rodiče měli tedy nějaká pravidla...?

Byly, no. Občas jsme se je sice snažili porušit...

Jak bys zhodnotil svoje rodiče jako rodiče?

No, když jsem byl menší nebo tohle, tak sem si myslel, že jsou na mě přísný... Občas jsem taky dostal...

Od mamky, nebo od tat'ky?

Od obouch. Když ti řeknu, že do mě moje vlastní máma chtěla vrazit i nůž! (smích) Když jsem ji tak zdeptal, že fakt ho pustila a utekla...

Kolik ti bylo?

No, to mi mohlo bejt šestnáct sedmnáct. Takže jako přiznám, že to se mnou taky neměli lehký.

Taky to byli part'áci, jako ty teď, co se týče výchovy?

Emm, to já si myslím, že ne. Že tam to bylo takový, u nás zase, ten tatík, ten spíš byl... Ten šel do práce, po práci prostě šel na fotbal, protože hrál fotbal, takže tohle, no pak šli na pivo... Jako nechodil opilej, no, a takže tam byli. On s náma trávil víkendy. Že přes tejdén byl jako spíš na tréninku.

Od něj moc výchovu nepocítuješ?

A to jo, taky. Zase nebyl furt pryč, jo. Ten byl taky takovej spíš přísnější na nás. Že jsme museli mejt nádobí od šesti let. Když jsme nevynesli koš, tak byl kravál. Hm.

A mamka?

Mamka nás spíš jako omlouvala... Ta byla taková zase, i když taky kolikrát nás seřezala i měchačkou mě, no. Jako když to vemu teď, tak to vždycky bylo zasloužený, no.

Když bys porovnal jejich výchovu a tvoji výchovu?

Mmm, tak oni byli důslednější, než jsme my.

My, teda oba?

No.

V čem?

Ve všem. Prostě my jsme museli, když se řeklo, bude se uklízet, tak jsme uklidili, jo. Byl večerníček, po večerníčku umejt, a spát. No, tady se řekne desetkrát uklidit, a není uklizeno. (smích). Takže až pak, když už to to, tak se musí zařvat a...

Čím myslíš, že to je? To, že oni byli důslednější?

Asi dobou. Protože dřív na to bylo takový... bouchli si osm hodin v práci, přišli z práce odpočinitý... A co, v televizi byly dva programy, takže na televizi nečuměl pomalu. A bylo takový (pauza) věnovalo se tomu.

Že oni se víc věnovali dětem než vy?

Noo, když to vemu, tak jo. Protože když si to vemeš, já ráno vodjedu, večer přijedu z práce a je to takový. Teď třeba jezdím včas, ale když jezdím na Modravu, přijíždím v šest večer, jo. Takže člověk už je takovej unavenej, se nají, osprchuje, je sedm. No dřív, oni přišli ve čtyři z práce... odpočinitý.

Takže myslíš, že kdyby si měl na dceru víc času, že by to bylo jiný?

(delší pauza) Mmm. Nevím. Je jiná doba, taky, jak to tvrdím, dřív... teď je spousta (delší pauza) takový hektický to je. Anebo už jsme, já nevím, pohodlnější.

Proč myslíš pohodlnější?

Já nevím, že už prostě... na tom tak nelpíme. Třeba na tom úklidu. (pauza) No, celkově jsou ty děti takový rozmazlenější... My prostě, já nevím, nešlo se uklízet, dostali jsme. (pauza) Teď řekneš desetkrát, a uklízet se nejde. (smích) Nevím, no, jestli je to dobou, nebo prostě náma jako...

Kdyby si teď byl znova před tím, že najednou máš znova první dítě, ale už s těma zkušenostmi, co máš teď, co bys udělal jinak?

No, tak od malička by dítě spalo ve svém pokojíčku. Noo, nevím... Asi by člověk byl trochu přísnější, aby nebylo takový...

Přísný nebo důslednější? Jak jsi předtím mluvil...

Důslednější teda spíš, no. No jako spíš důslednější, no. (delší pauza) Člověk prostě řek, jdi uklidit, a pudeš. Ne, no za chvíli... A pak je to, že tu uklidí maminka... Anebo bratříček. (smích)

To je jediný, co bys měnil?

Asi jo.

Tak já ti děkuji za rozhovor.

Příloha VI – Rozhovor: Honza

Co bys o sobě řekl?

O sobě, co bych řekl? Záleží jako... na jaký téma nebo...?

Cokoliv, jak by ses představil?

(smích) Já nevím, co bych o sobě řekl. Taký blbý hodně. (smích)

Třeba co si myslíš, že je důležitý, aby o tobě bylo řečeno.

No, to já nevím. To je blbý. (smích)

Když se zeptám, kdo jsi?

No, to ti řeknu jménem, kdo sem. (smích)

Můžeš jmenovat, tvoje jméno nebude prezentováno, jestli ti to k tomu pomůže.

Jasně, ne, v pohodě. Ale já asi nevím, co bych o sobě řekl.

My dva se neznáme...tak, co bys třeba řekl, kdyby ses mi měl představit?

Jasný. Já nevím, co bych řekl. Jsem starej fotr. (smích) Já nevím. Chodím do práce, žiju klidnej život, sportuju, baví mě sport, hraju fotbal. Nevím, co o sobě dál. Moje koníčky třeba jsou rybaření, takový hlavní. Nevím, chodím do práce s jedním bláznem. (smích).

Já nevím, co bych měl říct dál o sobě. (smích)

Říkal jsi, že jsi „fotr“... Kolik máš dětí a jak jsou starý?

Mám dvě děti, holčičky, čtyřletou a dva a půl roku.

V kolika jsi měl první dítě?

První jsem měl ve dvaceti jedna letech.

To je celkem brzo v dnešní době...

Není to brzo. Já si myslím, že akorát.

Neměnil bys na tom nic?

Ne. Já bych na to ve stáří asi neměl nervy, jako, bejt starší potom už.

Ty jsi o tom uvažoval už dřív, že chceš mít v tomhle věku děti?

Ne, neuvažoval.

Prostě to přišlo?

Prostě to přišlo. Nebylo to plánovaný, ani nechtěný, prostě to přišlo.

Máš dvě děti. Chtěl bys ještě další?

Ne.

Jaký to je mít děti?

Skvělý. Já si myslím, že asi to nejlepší, co může být.

Dokážeš si představit, že bys děti neměl?

(delší pauza) Jako dokázal bych si to představit, ale už by to asi nebylo takový, jaký to je. S dětma, já si myslím, že to je takový zábavnější všechno. Lepší.

V čem?

Nevím, tak že se jakoby člověk těší domů, má se za kým vracet... Je s nima sranda, člověk, že jo, nenudí se jakoby doma. Furt je něco co dělat

Jak to u vás funguje, co se týče dětí?

Jak to funguje? Já chodím do práce, hlavní zdroj příjmů. A přítelkyně se stará o děti. Jakmile jsem doma já, tak se o ně starám taky, že jo. Ale jakoby větší část je s nima ona, protože já jsem v práci.

A jak funguje to vaše starání o děti?

Jak? Takový spíš, že si s nima potom hraju. Že s nima jakoby trávím čas a... A hraju si s nima hlavně.

Jaký jsi táta?

Já nevím, já si myslím, že dobej. Zábavnej. Nejsm přísnej, vůbec teda. To právě naopak.

Partnerka je přísná?

Jo. Ta je na ně přísná, i na mě (smích).

Jak máte tedy rozdělené ty role? Jestli máte.

Rozdělený role? Tak já jsem takovej ten, takovej ten táta, co s dětma si hraje, dělá s nima kraviny a podobně... A přítelkyně, tak ta je taková, spíš že sekýruje, nesmí, nesmí, nesmí... Pak sekýruje i mě, že to nesmím, nesmím, nesmím. (smích)

Ty máš tedy spíš tu kamarádskou výchovu a ona tu přísnou?

No. Ale zase odsad' podsad'. Že pak jsou věci, který by se jakoby, nemaj se dělat, tak už taky jsem přísnej. Ale ve většině času jsem spíš ten mírnej.

Máš nějaké hranice.

Mám no.

Je něco, co bys změnil?

Jakoby v čem?

Ať už je to v tvójí výchově, partnerky, nebo v tom, jak to máte rozdělený...?

Noo, ve svojí výchově, možná bych mohl bejt přísnější malinko, že jim hodně věci povolím, těm dětem. A v partnerky výchově, ona to vlastně neuslyší, je to dobrý. (smích) Takže třeba s jídlem. Mě třeba nelíbí se to, že oni, když něco nechcou jíst, tak to zásadně prostě jíst nebudou, nemusí to jíst. Přitom by to jako měli jíst. Jo třeba hodně o jídle, že ona jí jakoby, jsou věci, ona fakt jí hodně málo věci. Jo, že buď ta zdravá výživa anebo jakoby, že nejí ryby, prostě divoký maso, takhle ze zvěřiny... Jo, že jí hlavně třeba kuřecí, krutí a takovýhle věci... Takže s tím jídlem. Vlastně oni jí to, co jí ona. A já, když jim chci dávat jakoby to, co jím já, i fakt ty ryby jsou zdravý, všechno, a oni to prostě jakoby vidí u ní, že to ona nejí, a tím pádem to oni taky nechcou jíst. A právě jí furt jako říkám, že by měla je učit jíst všechno, ale prostě jakoby nejde to donutit.

Že ji tedy v tomhle kopírují?

Hm, přesně tak.

A jak fungujete vy dva na děti?

Já si myslím, že dobře.

Jak se shodnete, neshodnete...

Jo, to se shodneme docela dost jakoby. Jedině, tam je jediné problém v tom jídle, jinak se shodujeme v tej výchově jakoby ve všech stránkách skoro.

Co je pro vás hlavní v tý výchově?

Já si myslím, jakoby disciplína náká. Aby se uměly slušně chovat, aby vždycky zdravily, když někoho potkaj nebo tohlencto. Poděkovaly, když něco dostanou, nebo když něco chcou, poprosily, a žádný... Nemluvit sprostě.

Ještě něco jiného?

(pauza) Jakoby v tý výchově, já nevím, jakoby snažíme se je, aby měly co nejvíc aktivit. Aby nemyslely na kraviny, takže samý kroužky, tohlencto... Vlastně u tý starší, u tý malý ještě jakoby ne, ale u tý starší... Takže co nejvíc času můžeme, tak ji dáváme na kroužky a tohlencto. Aby prostě měla ten sport nebo nějaký activity...

„Aby nemyslely na kraviny“, to jsi myslel jak?

No jako aby nedělaly, prostě buď neležely doma nebo tohlencto, nehrály si s blbýma hračkama furt v pokojíčku nebo tohle, ale aby měly taky zábavu. Aby přišly mezi jiný lidi, poznávaly jakoby jiný kamarády a tohleto tak.

Je tam ještě nějaký důvod?

No je tam třeba takovej důvod jakoby do budoucna. Aby měly prostě nějaký aktivity nebo tohle. Když vidím ty dnešní třeba, jakoby některý ty mladý, co jsou v začátkách, třeba druhá třetí třída a tady lítaj všude po [název města] prostě. Dělej bordel malý smradi a tohle... Jo, tak prostě, aby měly nějaký zábavy už od mala, aby... Hlavně aby zjistily, co je baví, že jo. Vono můžeš mít pět šest kroužků, a prostě budou ji z toho bavit jedna dvě věci. Tak prostě zkusíme, co je bude bavit a tohle, takže... Aby zjistily, co je bude bavit a aby do budoucna měly jakoby zábavu, který by se třeba chtěly věnovat nebo ne.

Když mluvíš o tý budoucnosti, jak moc o ní u nich přemýšlíš?

Hele, jakoby teď jakoby úplně nějak dopředu vyhlídkově moc ne. Protože jsou fakt ještě jakoby malý, ale to si myslím, jakoby, že se změní, až přijdou do školy. Že teď ještě nejsou ve škole, tak ještě jako úplně... Do tý budoucnosti, jakoby, co a jak, nepřemejšším.

Budeš na ně nějak tlačit, co se třeba vzdělání týče, až budou ve škole?

Hele tlačit, tlačit asi nebudu. To bude na nich. Buď budou chtít, nebo nebudou. Jako samozřejmě budu chtít, aby se učili dobře. Ale když uvidím, že to, že se bude moct dobře učit a se*e na to, tak samozřejmě na ni tlačit budu. Ale jakmile třeba uvidím, že třeba se chce učit, ale prostě jí to nejde, nemá to třeba v tej hlavě, tak na ni tlačit samozřejmě nebudu, že jo.

Takže ta snaha je pro tebe důležitá...

Přesně tak.

Jak moc ty zasahuješ do výchovy? Ty jsi říkal, že přijdeš večer... Jakou vahou třeba, jste rovnocenně tam?

Ne. Příteklyně, tak si myslím, ona tak se sedmdesáti procentama a já tak s třiceti.

Je to tím, že ty jsi víc v práci?

No samozřejmě.

Ona je s nimi tedy doma?

Ne, ony chodí do školky. Ale samozřejmě, já přijíždím domů třeba v pět šest, jak kdy. Nebo přijedu třeba někdy i ve čtyry, jo. Nebo prostě jezdím pozdějc. A ona je třeba ve tři s nima doma, od tří, že jo. Ráno je, já odjíždím ráno po šestý hodině. Ona na osmou jde do školky, pak si vlastně de do svý práce. A tak tu má teď teprve tři měsíce. A ona má jakoby práci, že si může udělat čas, jak chce, že jo. Ona si jako má svůj salón, takže si může udělat práci, jak chce. I víkendy třeba, že jo. Já třeba víkendy chodím na melouchy, třeba soboty, takže třeba pak s nima jsem jenom jeden celej den v neděli. Takže samozřejmě, že je s nima o dost víc.

Myslíš, že by to bylo jiný, kdybys na ně měl víc času?

Já si myslím, že ne.

Proč?

Nevim, já... Jakoby, jiný jestli bych se je snažil víc vychovávat?

Ano, jestli bys tam třeba víc zasahoval?

No, kdybych možná, kdybych s nima byl víc času, tak třeba asi jo. Asi bych se snažil jakoby jim víc času dávat, věnovat se jim, ale... Ale ten čas není. Eště asi dlouho nebude. (smích)

Není to škoda?

No, tak zase na jednu stránku je to škoda, ale na druhou stránku zase člověk si chce třeba postavit barák, že jo, něco tohle... Potřebuje vydělat peníze, hlavně zabezpečit rodinu, aby se měla rodina dobře... Že to jakoby jiná možnost nedovoluje, abych třeba byl víc doma. Chcou jezdit na dovolený, všude možně, tak musím makat.

Takhle to bylo, i když ty jsi byl malý?

Noo, já si myslím, že jakoby, že jo. Protože, když si to vezmu třeba, vlastně u nás, my jsme byli furt s mamkou, protože taťka od pondělka do pátku byl pryč, v práci. Ten byl v Praze, my jsme byli tady. On sem vlastně vždycky přijížděl buď no... od pondělka do pátku, to bylo přes zimu. A přes léto byl od pondělka do čtvrtka, to bylo vždycky pátek, sobota, neděle doma tři dny. A jinak dycky dva dny. Takže já si myslím, že třeba možná jakoby i... že to máme podobně jakoby trávení s tím časem jako s dětma.

Jakou měli tvoji rodiče výchovu?

Já si myslím, že dobrou.

Taky byla mamka přísná a taťka kamarád?

Ne, u nás to bylo obráceně právě. Na to, že tatík s námi byl méně času, tak byl fakt přísnější, a mamka na to, že byla s náma hodně času, tak byla jakoby mírnější. Tam to bylo zase obráceně.

A na čem oni lpěli?

No, to kdybych si pamatoval... Tak samozřejmě, abych se učil, to si pamatuju dost. I když jakoby s tím jsem problém nák neměl, s učením. Takže to. (delší pauza) Hm, to bych si taky musel pamatovat všechno, už je to nákej pátek. (smích)

Nebo jaký to u vás bylo? Co jste tak dělali? Jak jste běžně fungovali?

No jako, jak fungovali? Normálně. Normálně jsme fungovali, že jo, do školy, ze školy. Přišel ze školy, tak já byl na vesnici, že jo, takže ze školy, vylít venku s klukama. Byl furt venku. No, víkendy jsme občas někam jezdili jakoby na výlety s rodičema nebo todle. Když taťka byl doma, tak jsme jezdili na výlety většinou, když bylo počasí pěkný nebo todle. Jinak jsem byl furt venku s klukama, vid', na vesnici. (smích)

Stejně to máte i teď, že jezdíte na výlety a...

Jo, jezdíme. Jezdíme. Tím třeba, když s nima jakoby nejsem moc času, tak se to snažíme kompenzovat, že prostě vyrazíme na celý den někam na koupání nebo cokoliv. Na výlet se někam podívat. Až fakt třeba, ona po mě chce jakoby přítelkyně, že aspoň abych jeden den z těch sedmi dní toho tejdnu byl celý den s nima. Takže většinou třeba neděle nebo zase, když třeba někam v neděli jdu, tak celou sobotu si na ně vyhradím.

Chce přítelkyně... máš to jako povinnost?

Nemám to jako povinnost. Ale vždycky si to jakoby přeje, samozřejmě někdy pochopí, že to nejde, že prostě mám práce dost, ale někdy, když to jde, tak je spokojená. Že prostě aspoň vidí to, že je prostě někam vezmu na celý den nebo to...

Kdyby si teď znovu přišel z porodnice se svým prvním dítětem... Udělal by si něco jinak, s těmi zkušenostmi, co už máš teď?

Jinak? Co bych změnil? Ty jo, asi nic, si myslím.

Byl bys úplně stejný? Všechno byste udělali s partnerkou stejně?

Hm. Hm. Všechno asi úplně stejně ne, ale myslím si jakoby, že bych, co se týče výchovy jakoby, z mého pohledu, jako já si myslím, že bych asi nic neměnil. Přeci jenom je to, já nevím, od jedný je to čtyry roky, od druhý je to dva a půl... Je to krátce, takže bych si

myslím, že bych asi nic úplně neměnil. Jo, jediný vím co, možná bych dával na tu starší víc pozor.

V čem?

Jakoby víc bych byl na ni opatrnější, protože ona je taková, že to... Vlastně teď minule jsme byli na fotbale, to je rok a půl zpátky... Běhá, běhá prostě... Běží tam z takovýho srázu, tak byla taková díra „tuu“ a co si nezlomí, takhle obě dvě kosti na noze, celej bérec a holení lejtkovou ne.

Takže bys byl víc opatrnější na ně...

Hm. To určitě.

Abstrakt

REPETNÁ, Lucie. *Jak rodiče dětí předškolního věku uvažují o výchově?* České Budějovice. 2020. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PaedDr. Petr Bauman, Ph.D.

Klíčová slova: výchova, péče, rodiče, rodičovství, styl výchovy

Hlavním výzkumným cílem této diplomové práce je zjistit, jak rodiče dětí předškolního věku uvažují o výchově. První a druhá kapitola se snaží přiblížit rodinu jakožto výchovné prostředí a rodičovství jako základ pro pochopení výchovy v rodině. Třetí kapitola je věnována kvalitativnímu výzkumnému šetření, které se snaží za pomoci fenomenologického rozhovoru přiblížit to, jak rodiče uvažují o výchově. Čtvrtá kapitola se zabývá výchovou a výchovným působením, jež porovnává zjištěné poznatky z vlastního výzkumu s teorií uváděnou v odborné literatuře.

Abstract

How Parents of Preschool Children Think About Education and Upbringing?

Key words: education, upbringing, care, parents, parenthood, parenting style

The main research goal of this thesis is to find out how parents of preschool children think about education. The first two chapters describe family as a background for upbringing and education, and parenthood as the key issue for understanding upbringing and education in the family. The third chapter presents the findings of a qualitative study how parents think about education (phenomenological analysis of interviews with five parents). The fourth chapter puts the findings from the qualitative study in connection with relevant theories described in professional literature.